

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

БАС РЕДАКТОР

Ж.О. Жылбаев - п.ғ.к., ҚР БҒМ ҮІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының президенті

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ

М.Е. Мұқатова - п.ғ.к., доцент, ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА вице-президенті

А.М. Мамырханова - т.ғ.к., доцент, ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА вице-президенті

Ж.Ж. Наурызбай - п.ғ.д., профессор, ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Тәрбие және этномәдениет бөлімінің меңгерушісі

Д.П. Қожамжарова - п.ғ.д., профессор, Тараз педагогикалық институтының ректоры

Л.А. Худенко - п.ғ.д., доцент, «Ұлттық білім институты» ғылыми-әдістемелік мекемесінің ғылыми-зерттеу институты директорының орынбасары (Беларусь Республикасы)

В.Н. Скворцов - э.ғ.д., п.ғ.к., профессор, А.С. Пушкин атындағы Ленинград мемлекеттік университетінің президенті (РФ)

Л.В. Моисеева - п.ғ.д., профессор, Орал мемлекеттік педагогикалық университетінің кафедра меңгерушісі, (Екатеринбург қ., РФ)

С.Ж. Пралиев - п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ ректоры

М.Н. Сарыбеков - п.ғ.д., профессор, М.Х. Дулати атындағы ТарМУ ректоры

Б.А. Жетпісбаева - п.ғ.д., профессор, Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ, шетел тілдері факультетінің деканы

С.В. Чернышенко - білім беру бағдарламаларының менеджері, Кобленц-Ландау университетінің профессоры (Германия)

Л.С. Сырымбетова - п.ғ.к., ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Үштілді білім орталығының директоры

Корректор - Мұхатаева Б.М.

Корректор - Рахымжанов Қ.А.

Техникалық редактор - Құсайынов О.А.

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Ә.Н. Иманова, Р.Т. Самуратова, Э.С. Басенова
Критериалды бағалау қазақстандық білім беру мазмұның жаңартудың жетекші факторы ретінде.....3

Ғ.З. Данияров
Ауылдық мектептердегі оқушылардың математикалық сауаттылығын дамыту маңызды педагогикалық проблемалардың бірі.....8

О.В. Пранге
Оқытудағы жаңа тәсілдер арқылы оқырмандық сауаттылықты дамыту.....11

Р.А. Мұқанова
Оқу процесінде мобилді smart құрылғыларды пайдалану мүмкіндіктері.....17

Г.М. Сағындықова
ШЖМ біріктірілген сыныптарында жаңартылған білім мазмұның бейімдеу мүмкіндіктері.....21

У.П. Хайдарова
«Кұқық» мамандығы студенттерінің кәсіби білігін дамытуда модульдік жүйенің басымдылығы.....27

ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Қ. К. Кенжеғалиев, К. К. Қантарбаева
Педагогика ғылымында құқықтық тәрбиенің алатын орны.....31

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

К.Ж. Рахатова
Педагогикалық қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігін курстан кейін жетілдіру мәселелері.....38

Қ.Қ. Бурунбетова, Р.Т. Изгуттинова, Б.Қ. Хасенова
Коучинг сабақтар арқылы әріптестердің тәжірибесіне өзгеріс енгізу.....42

К.А. Исентаева
Қазақстан Республикасында орта білім беру бағдарламаларын жаңарту аясында астаналық педагогтердің кәсіби жетілуін мониторингілеудің нәтижелері.....47

ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІС

Д.Т. Айтбаев
Синтаксистік омонимия негізіндегі ассимметрия.....52

О.В. Опря, С. Нұрғалиева
В.И. Даль еңбектеріндегі танылмаған Хиуа.....58

ТҰЛҒАЛАР

Кең ауқымды ғалым-педагог
Тарихшы, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент Бекіш Раухан Мухамедьярқызының мерейтойы.....63

Ұлттық рухты тұлға
Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Халықаралық педагогикалық білім және ғылым академиясының академигі, КОНКОРД халықаралық академиясының корреспондент-мүшесі (Франция) Иманбаева Сауле Тохтарқызының мерейтойы.....65

Ғалым және әдіснамашының мерейтойы
Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ЖОО оқу орнының үздік оқытушысы» (2007), Қазақстан Республикасының білім беру ісінің үздігі Амирова Амина Слямхановнаның мерейтойы.....72

БІЗДІҢ АВТОРЛАР.....75

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ.....77

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Ж.О. Жилбаев - к.п.н., президент НАО им. И.Алтынсарина, МОН РК

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

М.Е. Мукатова - к.п.н., доцент, вице-президент НАО им. И.Алтынсарина

А.М. Мамырханова - к.и.н, доцент, вице-президент НАО им. И.Алтынсарина

Ж.Ж. Наурызбай - д.п.н., профессор, зав. отделом воспитания и этнокультуры НАО им. И.Алтынсарина

Д.П. Кожамжарова - д.п.н., профессор, ректор Таразского педагогического института

Л.А. Худенко - д.п.н., доцент, заместитель директора научно-исследовательского института «Национальный институт образования» Министерства образования Республики Беларусь

В.Н. Скворцов - д.э.н., к.п.н., профессор, президент Ленинградского государственного университета имени А. С. Пушкина (РФ)

Л.В. Моисеева - д.п.н., профессор, зав. кафедрой Уральского государственного педагогического университета, г.Екатеринбург (РФ)

С.Ж. Пралиев - д.п.н., профессор, ректор КазНПУ им. Абая

М.Н. Сарыбеков - д.п.н., профессор, ректор ТарГУ им. М.Х. Дулати

Б.А. Жетписбаева - д. п. н., профессор, декан факультета иностранных языков КарГУ им.Е.А.Букетова

Л.С. Сырымбетова - к.п.н, директор центра научных исследований НАО им. И.Алтынсарина

Корректор - Мухатаева Б.М.

Корректор - Рахымжанов К.А.

Технический редактор - Кусаинов О.А.

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ОБУЧЕНИЯ

А.Н. Иманова, Р.Т. Самуратова, Э.С. Басенова
Критериальное оценивание как ведущий фактор обновления содержания казахстанского образования3
Г.З. Данияров
Развитие математической грамотности у учеников из сельских школ важная педагогическая проблема.....8
О.В. Пранге
Развитие читательской грамотности через новые подходы в обучении.....11
Р.А. Муканова
Возможности использования мобильных Smart-устройств в образовательном процессе.....17
Г.М. Сагындыкова
Возможности адаптации обновленного содержания образования в совмещенных классах МКШ.....21
У.П. Хайдарова
Преимущества модульной системы в развитии профессиональных умений студентов права.....27

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ВОСПИТАНИЯ

К.К. Кенжеғалиев, К.К. Кантарбаева
Место правового воспитания в педагогической науке.....31

ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

К.Ж. Рахатова
овышение профессиональной компетентности педагогических работников в посткурсовой период.....38
К.К. Бурунбетова, Р.Т. Изгуттинова, Б.К. Хасенова
Привнесение изменений в практику коллег посредством коучинг уроков.....42
К. А. Исентаева
Результаты мониторинга профессионального развития столичных педагогов в рамках обновления программы содержания среднего образования Республики Казахстан.....47

НАУЧНЫЙ ПОИСК

D.T. Aitbaev
Asymmetry on the basis of syntactic homonymy.....52
О.В. Опря, С. Нурғалиева
Неизвестная Хива в трудах известного В.И.Даля.....58

PERSONALIA

Ученый-педагог широкого диапазона
Юбилей историка, кандидат педагогических наук, доцента Бекиш Раухан Мухамедьярқызы.....63
Юбилей ученого педагога
Юбилей доктора педагогических наук, профессора, академика Международной академии педагогического образования, члена-корреспондента международной академии КОНКОРД (Франция) Иманбаевой Сауле Тохтаровны.....65
Юбилей ученого и методиста
Юбилей доктора педагогических наук, профессора, Лучшего преподавателя ВУЗа (2007), отличника образования Республики Казахстан Амировой Амины Слямхановны.....72
НАШИ АВТОРЫ.....76
ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ.....78

КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ КАК ВЕДУЩИЙ ФАКТОР ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ КАЗАХСТАНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

А.Н. Иманова, Р.Т. Самуратова, Э.С. Басенова

ФАО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Кокшетау

Аңдатпа. Мақала қазақстандық білімнің жаңа білім беру мазмұнына көшуі, соның ішінде критериалды бағалауды енгізу мәселелеріне арналған. Қалыптастырушы және жиынтық бағалау тапсырмаларын әзірлеу тәсілдері берілген. Бағалаудың жаңа жүйесінің басымдықтары көрсетілген.

Аннотация. Статья посвящена вопросам перехода казахстанского образования на обновленное содержание образования, в частности внедрения критериального оценивания. Представлены подходы разработки заданий формативного и суммативного оценивания. Указаны преимущества новой системы оценивания.

Abstract. The article is devoted to the issues of transition of the Kazakhstan education to the updated content of education, in particular, the implementation of the criterial evaluation. Approaches to the development of tasks of formative and summative assessment are presented. The advantages of the new assessment system are indicated.

Тірек сөздер: критериалды бағалау, формативтік және суммативтік бағалау.

Ключевые слова: критериальное оценивание, формативное и суммативное оценивание.

Keywords: criterial assessment, formative and summative assessment.

Проблема достоверной оценки знаний, умений и навыков учащихся чрезвычайно важна и значима для всей системы образования в целом и для каждой личности в отдельности. К педагогической оценке предъявляются обычно два основных требования. С одной стороны, требование объективности – оценка должна строго и точно показывать соотношение между реально достигнутыми результатами в обучении и теми, которых требовалось достичь согласно программам.

С другой стороны, требование быть справедливой по отношению к обучающимся, учитывать труд, старания, настойчивость, вложенные ими в достигнутый результат. Другими

словами у педагогов возникают вопросы правильного соотношения между формирующей и констатирующей оценкой, ее количественным и качественным показателем. В тоже время, педагоги затрудняются при выборе адекватной формы задания в качестве инструмента оценивания.

Формативное оценивание есть личностно-ориентированное оценивание, тогда как, суммативное – это социально-ориентированное оценивание. Два эти вида хорошо сочетаются при критериальном подходе.

Внедрение критериального оценивания – одно из направлений перехода на обновленное содержание образования. Актуальность и

своевременность данного подхода в оценивании обусловлена тем, что критериальное оценивание позволит устранить негативные моменты в обучении и будет способствовать индивидуализации учебного процесса.

Обновленные учебные программы по предметам, в том числе и по физике отличаются четко определенными ожидаемыми результатами для учащихся. Образовательные результаты обучения – то, что учащиеся должны знать и уметь сформулировать в виде целей обучения, приравненных к ценностям. Цели обучения демонстрируют прогресс каждого подраздела, позволяя учителям планировать и оценивать, делиться с учащимися с последующими шагами, которые они должны предпринять.

Критериальное оценивание основанное на целеполагании позволит реализовать уровневый подход, при котором оценивание учебных достижений учащихся будет осуществляться методом сложения.

Более подробно остановимся на критериальном подходе при суммативном оценивании учащихся, которое осуществляется после завершения разделов учебных программ/сквозных тем и определенного учебного периода (четверть, триместр, учебный год, уровень среднего образования) с целью предоставления

информации об успеваемости ученика учителям, обучающимся и родителям. В результате упомянутого способа оценивания обучающихся выставляется балл, учитывающийся при выставлении оценки за четверть.

Организация, планирование суммативного оценивания будет проводиться по установленному порядку критериального оценивания.

В качестве инструментов оценивания предполагается использовать различные типы заданий, которые учителя будут подбирать с дополнительных источников либо разрабатывать самостоятельно. Задания по оцениванию составляются согласно целям обучения и критериям оценивания. Образцы заданий представлены в сборнике заданий для формативного оценивания и методических рекомендациях по суммативному оцениванию, разработанных Центром педагогических измерений АОО НИШ. В тоже время, обучаясь на предметных курсах по переходу на обновленное содержание образования, учителя учатся разрабатывать задания для формативного оценивания, а также суммативные работы за раздел и учебную четверть.

Приведем пример заданий по суммативному оцениванию по физике 7 класса по теме «Давление».

Рис.1.

Раздел	Цели обучения	Уровни учебных достижений	Критерии
Давление	7.3.1.2 объяснять физический смысл давления и описывать способы его изменения	Понимание	Определяет физический смысл давления; Находит способы изменения давления
	7.3.1.3 применять формулу давления твердого тела при решении задач	Применение	Применяет формулу твердого тела при решении задач

Давление	7.3.1.5 выводить формулу гидростатического давления в жидкостях и применять ее при решении задач	Анализ	Определяет зависимость между величинами; Использует формулу при решении задач;
	7.3.1.8 рассчитать выигрыш в силе при использовании гидравлических машин	Применение	Рассчитывает выигрыш в силе при использовании гидравлических машин
	7.3.1.13 применять закон Архимеда при решении задач	Применение	Применяет закон Архимеда при решении задач

Задания суммативного оценивания по теме: «Давление».

I. Найдите верный вариант ответа:

A) давлением называется отношение площади к силе

B) давлением называется отношение объёма к силе

C) давлением называется отношение силы к площади

D) давлением называется произведение плотности и площади

II. Выберите из предложенных ниже правильный ответ.

Изменение давления зависит от _____

A) массы и силы

B) силы

C) силы, массы и площади

D) силы и площади

III. Определите давление танка массой 60 т на почву, если площадь гусениц равна 1,5 м².

IV. В четырех сосудах различной формы (рис. 2) налита вода, высота уровня воды одинакова. В каком из четырех сосудов давление на дно наибольшее?

A) В сосуде 1.

B) В сосуде 2.

C) В сосуде 3.

D) В сосуде 4.

E) Во всех четырех одинаково.



Рис. 2

V. Какая глубина в море соответствует давлению воды, равному 412 кПа?

VI. На большой поршень действует сила 18 000 Н, а на малый 300 Н (рис.3). Какой выигрыш в силе даёт гидравлическая машина?

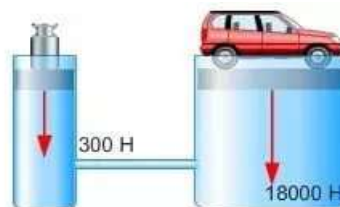


Рис.3.

VII. Определите объём стальной детали, погруженной в керосин, если сила Архимеда равна 0,22 кН.

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Критерии оценивания	Дескрипторы	Баллы
Распознает физический смысл давления	Знает определение и формулу давления	1
Находит способы изменения давления	Находит способы изменения давления	1
Применяет формулу твердого тела при решении задач	Выполняет краткую запись	1
	Переводит единицы в систему СИ	1
	Применяет формулу силы тяжести	1
	Применяет формулу давления	1
	Вычисляет давление	1
Определяет зависимость между величинами	Определяет зависимость давления от высоты жидкости	1
	Определяет зависимость давления от плотности жидкости	1
	Знает формулу гидростатического давления	1
Использует формулу при решении задач	Выполняет краткую запись задачи	1
	Переводит единицы в систему СИ	1
	Применяет формулу давления жидкости	1
	Выражает из формулы гидростатического давления высоту столба жидкости	1
	Использует недостающие данные из таблицы	1
	Вычисляет глубину воды	1
Рассчитывает выигрыш в силе при использовании гидравлических машин	Выполняет краткую запись задачи	1
	Применяет формулу выигрыша в силе гидравлических машин	1
	Вычисляет выигрыш в силе	1
Применяет закон Архимеда при решении задач	Выполняет краткую запись задачи	1
	Переводит единицы в систему СИ	1
	Применяет формулу силы Архимеда	1
	Выражает из формулы силы Архимеда объем детали	1
	Использует недостающие данные из таблицы	1
	Вычисляет объем стальной детали	1
Итого		25

При переходе на критериальный подход в оценивании учащихся возможны некоторые риски, прежде всего связанные с формальным подходом педагогов к разработке необходимых

материалов для критериального оценивания и проведения анализа результатов. Трудности перехода на новый формат оценивания наверняка будут связаны с отсутствием у многих

педагогов навыков разработки заданий в соответствии с требованиями данного подхода. В адаптационный период от учителя потребуется больше времени и усилий на разработку заданий по оцениванию. Не все родители примут новые идеи.

Однако предлагаемая система оценивания позволит на основе критериев раскрыть объективность, надежность оценивания, что в конечном итоге положительно скажется на результатах обучения.

Список литературы:

1. Образовательная программа курсов повышения квалификации педагогических кадров по предмету «Физика». Руководство для учителя. ЦПМ АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016.
2. Караев Ж.А., Кобдикова Ж.У., Актуальные проблемы модернизации педагогической системы на основе технологического подхода. Алматы, «Жазушы», 2005. 136 с.
3. Айтпукешев А.Т., Кусаинов Г.М., Сагинов К.М. Формативное и суммативное оценивание результатов обучения: Метод.пособие – Астана «Назарбаев Интеллектуальные школы». Центр педагогического мастерства, 2014 г.

**АУЫЛДЫҚ МЕКТЕПТЕРДЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ
САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУҒА МАҢЫЗДЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ПРОБЛЕМАЛАРДЫҢ БІРІ**

Ғ.З. Даньяров

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

Аңдатпа. Мақалада қазақстандық оқушылардың халықаралық зерттеулерге қатысуы нәтижелері көрсетіп отырғандай, еліміздің педагогтары жақсы білім беретіндерін, бірақ оқушыларға сол алған білімдерін өмірде қолдануға үйретпейтіндеріне тоқталады. Қазіргі тез өзгермелі заман талабына сай, болып жатқан өзгерістерге тез бейімделе алатын, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін функционалды, математикалық сауаттылықты қалыптастыруға баса назар аудару керек екендігі туралы айтады.

Аннотация. В статье освещены результаты участия казахстанских школьников в международных исследованиях. Говорится о том, что для подготовки конкурентоспособной личности способной быстро адаптироваться к требованиям современного быстро меняющегося мира, необходимо особое внимание уделить на формирование функциональной, математической грамотности.

Abstract. The article highlights the participation results of Kazakhstani schoolchildren in international studies. It is said that for the preparation of a competitive personality capable of quickly adapting to the demands of a modern rapidly changing world, special attention should be paid to the formation of functional, mathematical literacy.

Тірек сөздер: функционалды сауаттылық, құзыреттілік, бәсекеге қабілетті, білім, білік.

Ключевые слова: функциональная грамотность, компетентность, конкурентоспособный, знание, умение.

Keywords: functional literacy, competence, competitive, knowledge, ability.

Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты 2017 жылғы 31 қаңтардағы Қазақстан халқына жолдауында: «Ең алдымен, білім беру жүйесінің рөлі өзгеруге тиіс. Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет.

Сонымен бірге, ІТ-білімді, қаржылық сауаттылықты қалыптастыруға, ұлтжандылықты дамытуға баса көңіл бөлу керек. Қала мен ауыл мектептері арасын-

дағы білім беру сапасының алшақтығын азайту қажет» -деп айтылған [1].

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында, әлем жаһандық сан-тегеуріндер кезеңінде өмір сүруде. Бұл жаңа технологиялық жетістіктер мен инновацияларды енгізу, ІТ-технологиялардың қарқынды дамуы және адам ресурстарының ұтқырлығы. Осы жағдайда білім және ғылым өзгерістердің алдыңғы қатарында тұруы тиіс. Экономиканың орнықты дамуы үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы адам капиталды дамыту, білімнің бәсекеге

қабілеттілігін арттыру деп атап көрсетілген [2].

Заманауи қоғамға тез өзгермелі әлемде болып жатқан өзгерістерге тез бейімделе алатын адамдар қажет. Қазіргі уақытта адамның білім деңгейін көтеру талап етілуде. Бүгінде мектепте баланы оқыту процесі, «өмір бойы білім алу» тұжырымдамасын жүзеге асыруға ықпал ететін құзыреттілікті дамытуға бағытталуы тиіс. Құзыреттіліктің дамуының алғышарты, функционалды сауаттылықтың белгілі бір деңгейінің бар болуы екені белгілі болып отыр.

Әлеуметтік-экономикалық жетілдірілу жағдайында тұлғаның басты функционалды қасиеттері бастамашылдық, шығармашыл ойлау және стандартты емес шешімдер қабылдау мүмкіндігі, кәсіби жолын таңдай білуі, өмір бойы оқуға дайын екендігі болып табылады. Осы функционалдық дағдылардың барлығы мектеп жағдайында қалыптасады.

«Функционалдық сауаттылық» ұғымы алғаш рет өткен XX ғасырдың 60-шы жылдарының аяғында ЮНЕСКО құжаттарында пайда болды және кейіннен зерттеушілердің қолдануына енді.

Олардың функционалдық сауаттылық тұжырымдамасына негізделген ең бір танымал халықаралық бағалау зерттеулерінің бірі, экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) қолдауымен жүргізілетін 15 жасар оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы (PISA) болып табылады. PISA зерттеуі бүгінде әлемде мектептегі білім берудің тиімділігін салыстырмалы бағалаудың әмбебап құралы ретінде қарастырылуда.

2009 жылы 15 жасар оқушылардың математикалық сауаттылығын зерттеу нәтижелері бойынша қазақстандық оқушылардың нәтижелері ЭЫДҰ елдерінің нәтижелерінен төмен елдер тобының қатарында қалып отыр: қазақстандық оқушылардың орташа балы

405-ті құрады (ЭЫДҰ елдері бойынша – 496), ол 65 қатысушы елдер арасында 50-ші орынға сәйкес келеді.

2012 жылы орташа балл 432-ні құрады. Қазақстандық оқушылардың математикалық сауаттылығының өсу көрсеткіші 2009 жылмен салыстырғанда 27 балл болды.

Қазақстанның халықаралық зерттеулерге қатысуы нәтижелері, республиканың жалпы білім беретін мектептерінің педагогтері жақсы пәндік білім беретіндерін, бірақ оларды нақты өмірлік жағдайларда қолдануға үйретпейтіндерін көрсетіп отыр [3].

Заманауи әлемде оқушылар білімді меңгеріп және біліктілік пен дағдыларға ие болып қана қоймай, сол білімдерін жағдайларға байланысты пайдалана білу, оларға өздігінен жете білулері керек.

Сондықтан, оқушылардың басты міндеті білім алу ғана емес, шығармашылықпен және өздігінен оқып үйрену біліктігін игеру болып табылады.

Бүгінгі күні жалпы орта білім беретін мектептерде құзыреттілік тәсілін дамыту қалай жүзеге асырылуда? Бұл мәселе қазіргі таңда өзекті болып табылады. Білім, білік және практикалық қызмет тәжірибесін біріктіруге мүмкіндік беретін процесте шығармашылық тапсырманы орындау немесе оқушылардың оқу-зерттеушілік жұмысын кеңейту құзыреттілікті дамытуға ықпал ететіні әдіскерлермен дәлелденген [4].

«Мектепте математиканы оқыту» еңбегінде П.М. Эрдниев және Б.П. Эрдниев: «Егер оқушының білімі тек бір ғана жадымен алынған емес, механикалық түрде жаттап алмай, жеке ойының әрі байқап көруінің өнімі мен оқу материалы өзінің шығармашылық әрекеті нәтижесінде бекіген болса, онда берік болады. «Өздігінен құрастырылып әрі өздігінен шығарылған есеп, жай ғана шығарылған есепке қарағанда толық және берік есте қалады» - дейді [5].

Оқу-әдістемелік материалды талдай отырып, бүгінде сабақта оқушылардың өздігінен есеп құрастыру тәсілдері сирек пайдаланылатынын көруге болады. Бұл шығармашылық әлеуеттің аз дәрежеде жұмылдырылғанын көрсетеді.

Қалыптасқан дәстүрлі оқыту тәжірибесі, құзыреттілік тәсіл идеяларын жүзеге асыруға толық ықпал етпейді. Оны жүзеге асыру үшін, оқытуда оқушыны дамыту жолдарының бірі оқушылардың есеп құрастыру (құру) әрекеттері болып табылатын оқу процесін ұйымдастыру жүйесі қажет.

Оқушылар есептер құрастыру кезінде өздерінің бақылауларын, өмірлік тәжірибесін сипаттау үшін іс жүзінде математикалық білімдерін қолданады, дүниетану заңдылықтарын анықтап, тұжырымдар жасайды. Оқушылар мақсаттарды анықтауды, алдарына міндеттер қою және оларды шешуді үйренеді. Сөйтіп, олар өздігінен оқуды және білімдерін қолдануға тәрбиеленеді. Оқушылардың есептер құрастыру бойынша әрекеттері, оқушылардың бойында математикалық құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді [4].

Математикалық сауаттылықты қалыптастыру, ол дағды мен іс-әрекет негізінде

өздігінен ізденетін, өздігінен шешім қабылдайтын, нарық заманында өмір сүріп, адал еңбектенетін, бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруға септігін тигізеді.

Құзыреттілік – оқыту нәтижесіне деген жаңа көзқарасты сипаттайды. Өмір бойы білім алуға дайын, өзінің болашақ мамандығына дұрыс таңдау жасай алған, шығармашылықпен ойлайтын, стандартты емес шешім қабылдай алатын, ынталы, функционалды сауатты адамдарды қалыптастыру – қаланың да, ауылдың да заманауи мектептерінің ең маңызды міндеттерінің бірі.

Өмір сүру сапасын арттыру мен жоғары экономикалық өсуді қамтамасыз ету және Қазақстанның табысты бәсекеге қабілетті болуының ең маңызды шарттарының бірі, еліміздің мемлекеттік білім беру саясатын тиімді іске асыру болып табылады.

Болашақ бүгіннен басталады. Заманауи мектепте өз білімдерін түрлі өмірлік жағдайларда пайдалана алатын, бәсекеге қабілетті оқушыларды дайындау қажет. Біз қандай түлектерді дайындасақ, Қазақстанның болашағы соған байланысты.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2017 жылғы 31 қаңтар «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік».

2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2016 жыл/Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы №205 Жарлығы.

3. Основные результаты международного исследования образовательных достижений 15-летних обучающихся PISA-2012. А. Култуманова, Г. Бердибаева, Б. Картпаев, И. Иманбек, К. Шарбанова, М. Рахимова, Ж. Жумабаева, З. Пирнепесова, Б. Окенова, А. Увалиева. Астана: НЦОСО, 2013 - 283 стр.

4. Е.Л. Шквыря. Конструирование задач как фактор формирования математической компетентности учащихся 5-6 классов. Методика преподавания. Омский научный вестник. № 2 2009.

5. П.М. Эрдниева. Обучение математике в школе /Укрупнение дидактических единиц [Текст] : книга для учителя / П.М. Эрдниева, Б.П. Эрдниева. – 2 изд. испр. и доп. – М.: АО «Столетие», 1996. – 320 с.

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ
ЧЕРЕЗ НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ

О.В. Пранге

ФАО НЦПК «Өрлеу» по Акмолинской области, г.Кокшетау

Аңдатпа. Мақалада көркем шығармаларға сүйспеншілікті арттыруға, шығармашылық әлеуетті жоғарылату және қызығушылықты арттыруға ықпал ететін бастауыш мектептегі әдебиттік оқу сабақтарында оқу мен жазуды оқытудың тиімді стратегиялары қарастырылады.

Аннотация. В статье говорится об эффективных стратегиях в обучении чтению и письма на уроках литературного чтения в начальной школе, которые способствуют привитию интереса к художественным произведениям, повысят творческий потенциал, разовьют любознательность.

Abstract. This article considered effective strategies in teaching on reading and writing in lessons of literary reading in primary school, which contribute to fostering interest in artistic works, enhance creativity, and develop curiosity.

Түйін сөздер: тиімді стратегиялар, әдеби оқу, көркем әдебиет, бастауыш мектеп.

Ключевые слова: эффективные стратегии, литературное чтение, художественна литература, начальная школа.

Key words: effective strategies of literary reading, literature, elementary school

Перед образовательными учреждениями современное общество ставит задачу: подготовить человека думающего, способного активно участвовать в жизнедеятельности страны, проявляющего инициативу, независимость и ответственность. В решении этой задачи важнейшую роль играет художественная литература. Обучение чтению является неотъемлемой частью общего образования человека.

Отношение человека к книге формируется в первые десять лет жизни. Начальная школа призвана внести существенный вклад в процесс формирования основ читательской самостоятельности младшего школьника, так как именно в этот период происходит становление ученика – читателя. Стандарты второго поколения предъявляют новые требования к результатам обучения, основным образовательным программам, условиям

образовательного процесса, где должны быть изменены способы деятельности учителя и обучающегося.

Русский педагог Тихомиров Д.И. отмечал, что надо «приучать ученика проникать в сущность читаемого, приучать читать и мыслить, читать и чувствовать, а через это и развивать свои духовные способности и обогащать мысль и чувство образовательным содержанием».

В настоящее время дети все больше времени проводят за компьютерными играми, телевизором. Социологические исследования в нашей стране и за рубежом выявили негативные тенденции: заметно снижен интерес к чтению у младших школьников и подростков; резко сокращена доля чтения в структуре свободного времени детей. Часто дети приходят в школу, даже не прочитав текст домашнего задания.

Нас, как и многих наших коллег, тревожит эта проблема. Мы понимаем, что необходимо вернуть детей к книге как к первоисточнику знаний.

Цель программы по литературному чтению – способствовать развитию личности ребенка средствами искусства слова, воспитывать потребность в общении с искусством, ввести школьника в мир художественной литературы, приобщая его к духовному опыту человечества; формировать в процессе читательской деятельности навыки функциональной грамотности младших школьников.

Для достижения поставленной цели изучения предмета в начальной школе необходимо решение следующих практических задач:

- создание благоприятных условий для формирования читательских интересов, эстетического чувства и художественного вкуса учащихся, их потребности в читательской деятельности;

- формирование системы читательских и речевых умений;

- формирование первоначальных литературоведческих и речеведческих знаний;

- обучение приемам анализа художественных произведений разных жанров и приемам работы с произведениями разных стилей;

- развитие творческих способностей;

- расширение читательского кругозора, знакомство с лучшими произведениями классической и современной художественной и научно-познавательной литературы, адресованной младшим школьникам;

- совершенствование полноценного навыка чтения (правильности, беглости, осознанности и выразительности);

- формирование библиографических умений;

- становление гуманистического мировоззрения, формирование интеллекта и духовного мира учащихся, приобщение их к национальным и общечеловеческим

ценностям, основанным на национальной идее «Мәңгілік ел».

Курс «Литературное чтение» ориентирован на совершенствование всех видов коммуникативно-речевой деятельности: умений слушать и говорить, читать и писать, использовать различные виды речевой деятельности в разных ситуациях общения. Все эти навыки можно развить, используя в работе с детьми следующие стратегии обучения: «Дерево предсказаний», «Тело жучка», «Корзина идей», «Воронка идей», «Ключи мудреца».

При знакомстве с произведениями используется такая стратегия, как «Дерево предсказаний», где ствол (тема), ветви (аргументы), листья, плоды (предположения). При таком подходе учитель обеспечивает активное участие каждого учащегося в вызове того, что они уже знают (или думают, что знают) по данной теме; организует беседу, в ходе которой учитель вместе с детьми ставит цели и задачи урока.



Рисунок 1. Дерево предсказаний

Формирование читателя – школьника, способного к творческой деятельности, требует выделения в качестве ведущего элемента содержания литературного образования на этапе обучения в начальной школе системы читательских и речевых умений, призванной обеспечить полноценное общение с текстом, продуктивную речевую деятельность, создать возможность для общения, обучения, дать ребенку опыт творчества.

При использовании стратегии – «Тело жучка» – тело (основная мысль), ножки

и башмачки (опорные слова) учащиеся записывают основную мысль произведения и заключают ее в овал (так образуется тело “жучка”), продумывают основную мысль абзаца и переводят её в вопросительное предложение, выделяя из абзаца опорные слова и выражения, помогающие ответить на вопрос (так образуются “ножки” и “башмачки”). Это формирует у

них умение пересказывать фрагменты произведения с использованием слов из текста, определять внутреннее состояние героев, причины их поведения, умение оценивать героев произведения, используя предложенный список слов, объяснять сделанные выводы, определять основную мысль произведения.

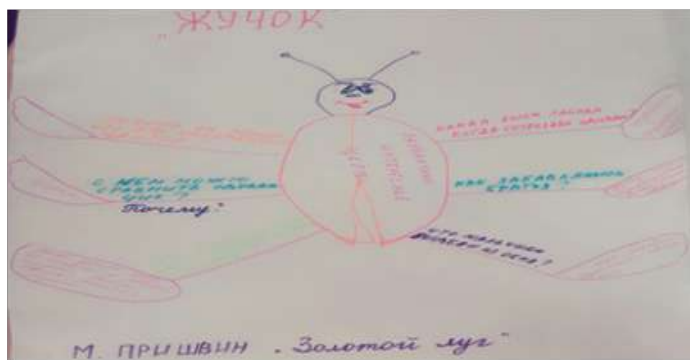


Рисунок 2. Тело жучка

Через литературное чтение учащиеся получают знания о мире и человечестве в целом, осознают ценность языка и литературного наследия Казахстана и других народов мира, что способствует социализации личности.

Умение пересказывать подробно содержание произведения/эпизода свободно или по готовому плану, строить высказывание, используя опорные слова для объяснения своих идей, чувств, мыслей, полученных при восприятии информации достигается в процессе использования стратегии «Ключи мудреца». Форма проведения стратегии – работа в группе/команде. Из представленного перечня ключей можно использовать не все, а на выбор. Это зависит от уровня учащихся в классе и произведения, которое читается на уроке.

Ключ «Что если?»: Если бы этого не было? (5 альтернатив, 5 последствий); запишите ТРИ вопроса, начинающиеся со слов “что если..?”

Ключ «Недостатки»: Выберите объект (например, зонтик) и перечислите неко-

торые недостатки. Затем перечислите способы исправления и устранения этих недостатков; обсудите ТРИ недостатка командной игры.

Ключ «БДП»: Б – больше (размер), Д – изменить условие (добавить), П – переместить (заменить другим). Шаг за шагом стратегии для развития инновационных продуктов. Обсудить, как модернизировать предмет, либо сделать его больше, добавляя или удаляя, изменяя что-то в видеокамере.

Ключ «Разновидность»: Сколькими способами можно использовать предмет, можно решить проблему и т.д. Например: обсудить пути преодоления проблемы, возникшей у оркестра без дирижера.

Ключ «Картина»: Нарисуйте простую картину, не имеющую ничего общего с темой разговора, и попросите учащихся найти способы построить эти взаимосвязи. Назовите три аспекта на рисунке, имеющие отношение к геометрии.

Ключ «Предсказание»: Спросите серии прогнозов в отношении конкретной ситуации (если вот так, то что будет...).

Например: предсказать три возможных ситуации, когда все строительные конструкции снабжены компьютерами.

Ключ «Общность»: Найдите общие точки между двумя объектами, которые, как правило, не имеют ничего общего. Например: что общего в рисовании пера и человека?.

Данные стратегии рекомендуется использовать на протяжении всего учебного года в процессе формирования у младших школьников всех видов речевой деятельности и соответствующих навыков.



Рисунок 3. Ключи мудреца

Овладение литературным наследием поможет учащимся адаптироваться в быстро меняющемся мире, успешно регулируя ситуативно-речевое поведение как в учебной, так и в будущей профессиональной деятельности; использовать различные источники информации и современные информационные технологии для выражения и обоснования собственного мнения.

Работа по стратегии «Корзина идей» поможет вступать в непосредственный контакт с информацией (читать, слушать, смотреть, делать выводы), делать пометки на полях или вести записи по мере осмысления новой информации, отбирать фрагмент текста для чтения по ролям, распределять роли, выбирать выразительные средства для передачи содержания произведения.

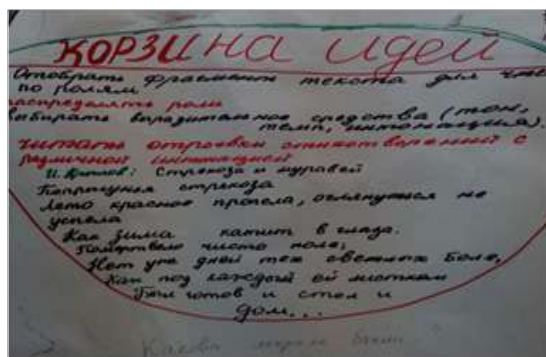


Рисунок 4. Корзина идей

Программой предусмотрено развитие самостоятельного творческого опыта младших школьников. Литературное творчество помогает ребёнку оценить художественное произведение, понять позицию писателя, значение художественных средств, использованных им. В процессе этой деятельности ученик учится пристальнее вглядываться и вслушиваться в мир живой и неживой природы, переносить собственные внутренние состояния на другие объекты, чувствовать состояние окружающих. В соответствии с пережитым и осмысленным он начинает преобразовывать мир с помощью воображения. Личный творческий опыт убеждает учащегося в необходимости литературоведческих знаний, полученных на уроках, так как они помогают ему выразить чувства и мысли в собственном произведении.

Развитию творческого потенциала является работа по стратегии «Воронка идей», которая подразумевает процесс развития всевозможных идей, за которым следует период расстановки приоритетов. Это поощряет учеников к тому, чтобы объяснять свой выбор и обсуждать его внутри группы и всего класса, для того, чтобы прийти к согласованному набору приоритетов в установленный период времени. Это упражнение может быть полезной отправной точкой для изучения новой темы. Интересно будет сравнить и противопоставить идеи

и приоритеты, полученные в результате этого упражнения, как в начале, так и в конце темы.

Ученики могут работать у доски или стены, группы могут работать вокруг стола. Может пригодиться флипчарт, чтобы записывать цели.

Как это работает?

1. Ученики по группам из четырех – шести человек получают большой лист бумаги.

2. Ученики распределяют роли внутри группы. Такие роли могут включать секретаря, контролера за временем, организатора и ведущего.

3. Группы придумывают как можно больше идей и мнений по заданной теме, и записывают их на верху листа бумаги.

4. Затем группы расставляют свои идеи по важности, выбрав пять самых важных и актуальных для данной темы. Они записывают их на нижней части листа.

5. Ведущий в каждой группе выносит свой лист А3 и представляет результаты и пять приоритетов классу.

6. Снова в группах ученики решают, какая идея самая актуальная для данной темы. Это может быть идея из их собственного списка или идея из другой группы, которую они услышали во время презентации. Каждая группа должна стремиться достичь соглашения в процессе выбора приоритетов посредством обсуждений и объяснений.

7. Одна идея из каждой группы может быть записана на флипчарте, можно также обсудить, какие идеи были похожи в разных группах, и какие отличались.

8. Во время обсуждения результатов можно попросить учеников сконцентрироваться на характере групповой работы. Как хорошо выполнили ученики свои роли в группе? Смог ли учитель развить продуктивную дискуссию и общение? Сделал бы ведущий свою презентацию иначе в следующий раз? Легко ли было достичь соглашения? Какие процессы

привели к соглашению? Кто особенно эффективно выдвигал идеи и почему?

Рисунок 5. Воронка идей



Хорошо известно различие психологического механизма письменной и устной речи. «Барьер» между двумя видами речи, возникающий на ранней стадии обучения, не преодолевается многими ребятами до конца школьного курса. Поэтому определённое место в курсе литературного чтения занимают задания, требующие письменного самовыражения учащихся. Такими методами обучения, которые помогут учащимся развитию устной и письменной речи, являются приведенные выше стратегии.

В течение последних лет отечественные и зарубежные психологи, педагоги отмечают резкое обеднение словарного запаса и снижение коммуникативных возможностей учеников вследствие их увлечения компьютерными играми, телепрограммами, отсутствия полноценного общения в семье и других социальных факторов. Прилагаемые к программе учебники включают систему заданий, способствующих развитию словаря и коммуникативных способностей детей.

Программа предусматривает право учителя и учащегося на выбор тем и видов творческих работ, стихотворений для заучивания, отрывков для выразительно-го чтения, произведений для внеклассного чтения. Педагог может самостоятельно выбрать произведения, на материале которых он решает поставленные програм-

мой задачи.

Программа по предмету «Литературное чтение» открывает перед учащимися новые возможности самовыражения, помогает выявить специфику литературы в сопоставлении с другими видами искусства: живописью, театром, кино, музыкой.

Программа поддерживает учащихся в их творческом самовыражении для уверенного и эффективного общения с другими. Изучение предмета «Литературное чтение» позволит учащимся использовать виды речевой деятельности в реальной жизни для получения, отбора, обработки и передачи необходимой информации с коммуникативными задачами.

Роль образования в современном обществе шире, чем просто сообщить ре-

бенку определенное количество знаний: образование должно создать для него условия для овладения инструментом творческого освоения мира, а также самореализации личности.

Трудно не согласиться с М.Г. Качуриным: «В школьном изучении художественных произведений не только возможны новые, ранее не входившие в научный оборот наблюдения и суждения, но без свежего, в чем-то нового взгляда на произведение плодотворное изучение его вряд ли возможно. Если книги живут и меняются в сознании читательских поколений, то и школьники, взгляд которых в условиях преподавания бывает внимателен и пытлив, способны увидеть в давно известном тексте что-то незамеченное прежде» [6, с. 15].

Список литературы:

1. *Литературное чтение. Учебная программа для начальной школы (2-4 классы с русским языком обучения) в рамках обновления содержания среднего образования – Астана, 2016.*
2. *Учебный план по предмету «Литературное чтение» (в рамках обновления содержания среднего образования 12-летней школы) 2 класс Июнь 2016 г.*
3. *Калинина И.Л. Формирование первоначального навыка чтения: проблемы и перспективы // Начальная школа. – 2009. – № 2.*
4. *Павлова Л.А. Как формировать навык чтения у младших школьников. – М., 2007.*
5. *Рудыка Т.П. Система работы по совершенствованию навыка чтения у детей младшего школьного возраста // Начальная школа. – 2007. – № 11.*
6. *КиберЛенинка: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovatel'skaya-deyatelnost-mladshih-shkolnikov-na-urokah-literaturnogo-chteniya>*
7. *<https://www.infouroki.net/statya-proektno-issledovatel'skaya-deyatelnost-na-urokah-literaturnogo-chteniya-nachalnye-klassy.html>*

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОБИЛЬНЫХ SMART - УСТРОЙСТВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Р.А. Муканова

Филиал АО НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Акмолинской области, г.Кокшетау

Аңдатпа. Мақалада ХХІ ғасырдағы заманауи қоғамның білімі мен дағдыларын дамыту арқылы бәсекеге қабілетті білім берудің жоғары деңгейін қамтамасыз ететін оқу ортасын құру үшін ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін, атап айтқанда ұтымды смарт құрылғыларын пайдалану туралы айтылады.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы по использованию возможностей информационных технологий, в частности мобильных Smart – устройств для создания среды обучения, обеспечивающей высокий уровень конкурентоспособного образования за счет развития у обучающихся знаний и навыков современного общества ХХІ века .

Abstract. This article discusses the use of information technology capabilities, in particular mobile Smart devices, to create a learning environment that provides a high level of competitive education by developing the knowledge and skills of modern society of the XXI century.

Түйін сөздер: ақпараттық технологиялар, қашықтықтан оқыту, Smart-education, компьютерлік коммуникациялар

Ключевые слова: информационные технологии, дистанционное образование, Smart-education, компьютерные коммуникации

Keywords: Information technologies, distance education, Smart-education, computer communications

В современном обществе дети с ранних лет окружены разнообразными цифровыми инструментами. Поэтому высказывание академика Семёнова А.П. “Научить человека жить в информационном мире – важнейшая задача современной школы”, должно стать определяющим в работе каждого современного учителя.

Главной целью развития системы образования является обеспечение доступности качественных образовательных услуг для граждан, независимо от места жительства, состояния здоровья, социально-экономического статуса семьи, которое даст возможность получить профессию и достойно реализовать себя.

Дистанционное образование и электронное обучение E-Learning положили начало новому общемировому явлению – Smart education. И речь уже идет не столь-

ко о технологиях, сколько о новой философии образования Smart education. Что такое smart education? Smart - education использование инновационных инструментов (планшет, смартфоны, цифровой контент и т.д.). Учащимся доступны безбумажные учебные материалы, которые находятся на сервере в облачной системе. Смарт-обучение - это возможность слушать, выполнять задания, где угодно и на чем угодно, на компьютере, ноутбуке, смартфоне, также обучаться коллективно.

Применение новейших SMART-технологий (вебинаров, блогов, твиттеров, видео и аудио подкастов, в асинхронном и онлайн режимах в процессе обучения, все больше дополняют традиционные методы обучения, помогают формированию коммуникативного ядра или основополагающих навыков общения от осознания возможности

выражать мысль на другом языке до навыков и умений самостоятельного решения коммуникативно-познавательных задач, повышают мотивацию учащихся к учёбе, заставляют по-новому взглянуть на изучаемые предметы, раскрывая, таким образом, их интеллектуальный и творческий потенциал. Сегодня в меняющейся техносфере быстро складывается новая информационная среда обитания человека. Важнейшее требование к образовательному процессу в современной школе – «учить и учиться в среде XXI века». Компьютерные коммуникации формируют новое поле информационной культуры. Сети составляют новую социальную организацию человеческих сообществ, а распространение «сетевой» логики все больше сказывается на повседневной жизни людей. Цифровые устройства и сетевые сервисы все больше увлекают людей в новую среду совместной деятельности, формируя сетевую модель взаимодействия людей. Чтобы каждый школьник мог в полной мере реализовать этот потенциал и обеспечить достижение новых образовательных результатов, требуется переход на новую модель работы школы, в которой создана умная, интеллектуальная образовательная среда. Совершенно очевидно, что в Smart-образовании меняется природа учебного процесса. Так по инициативе сотрудников отдела информационных технологий Филиала АО НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Акмолинской области в течение 3-х лет осуществляется реализация областного эксперимента «Внедрение Smart-обучения в системе повышения квалификации педагогов общеобразовательных школ». В данных школах определили учителей исследователей, с которыми проводились ряд мероприятий, семинары, конференции и постоянно действующие консультации, открыт специальный электронный ящик, для накопления банка материалов по данному эксперименту. Про-

ведены серии методических десантов в ШГ №8 г. Щучинска Бурабайского района и СШ им. М. Габдуллина с. Зеренда Зерендинского района, семинары-практикумы «Исследование и изучение Smart-технологий на уроках в сельской школе». Учителями вышеназванных школ успешно проводятся уроки с использованием смартфонов и планшетов, активное содействие и помощь в котором оказывают и родители, чьи дети участвуют в эксперименте.

Таким образом опыт этих педагогов-Smart показал что, Smart-учебный процесс – процесс с использованием технологических инноваций и Интернета, который предоставляет учащимся возможность приобретения определенных компетенций на основе системного многомерного видения и изучения дисциплин, с учетом их многоаспектности и непрерывного обновления содержания. Smart-образование – в первую очередь - поддержка потребностей обучающихся и педагогов. Каждый из педагогов в своих наблюдениях отметили что на уроках с использованием Smart-технологий наблюдается гибкость, возможность использования максимального разнообразия мультимедиа (аудио, видео, графика), способность быстро и просто настраиваться под уровень сложности задания того или иного предмета, с помощью мобильных устройств.

Мобильные устройства – ряд устройств, который включает в себя смартфоны, планшеты, электронные книги, телефоны, ноутбуки, нетбуки.

На примере, представляем список мобильных приложений с кратким описанием и областью применения: каких мобильных приложений на уроке, на каких его этапах целесообразно использовать?!

Представляем некоторые мобильные приложения с кратким описанием и областью применения:

№	Название приложения	Краткое описание	Область применения
1.	Pio Smart Recorder	Удобный диктофон для iOS	Урок

2.	Gero	Тайм-менеджер, помогающий следить за тем, как много времени вы тратите на работу и отдых	Взаимодействие с родителями
3.	Google Maps	Картографических сервисов, предоставляющих спутниковые интерактивные карты онлайн	Урок, внеурочная деятельность
4.	Human Anatomy Atlas	Многофункциональный 3D анатомический атлас	Урок, внеурочная деятельность
5.	Space Images	Приложение, это большая коллекция изображений, сделанных телескопом Хаббл	Урок, внеурочная деятельность
6.	Geography Learning Game	Приложение для школьников, которые начали изучать географию в игровой форме	Внеурочная деятельность
7.	Chemik	Помощник в решении задач по химии, позволяет узнать активность элементов, получить конечные продукты реакций и уравнивать коэффициенты	Урок, внеурочная деятельность
8.	Lingualeo	Приложение для изучения английского языка	Урок, внеурочная деятельность
9.	Twitter	Это социальная сеть, построенная на микроблоггинге	Внеурочная деятельность
10.	Skype	Программа для общения по интернету и обмена файлами	Урок, внеурочная деятельность

В настоящее время для каждой мобильной операционной системы существуют похожие по функционалу приложения, называемые аналогами, поэтому учителю при подготовке к уроку нужно это учесть.

Применение смарт-технологий в образовательном процессе помогает педагогам по-новому организовать учебный процесс, оживить и разнообразить, сделать более интересным и позволяет:

- усилить образовательные эффекты;
- повысить качество усвоения материала;
- осуществить дифференцированный подход к учащимся с разным уровнем способностями и возможностями к обучению.

Моделирование урока на основе использования мобильных Smart-технологий позволяет проектировать уроки

креативного и когнитивного типов. Применение смарт-технологий позволяет привлечь внимание обучающихся к процессу обучения на разных этапах занятия.

Современный педагог должен знать подобные тенденции развития современных информационных технологий, владеть ими и быть в состоянии грамотно и обоснованно применить их в образовательном процессе.

В процессе принятия решений по использованию компьютеров, планшетов или других технических средств обучения необходимо руководствоваться одним простым правилом: учит не устройство, а преподаватель. Гаджет же только помогает и делает процесс обучения более эффективным и интересным. Их главный потенциал состоит в простой адаптации к учебной программе и возможности его использования учителем на уроке.

Список литературы:

1. Киселева М.П. Преподавание дисциплины «Информационные технологии в образовании» для бакалавров по направлению подготовки «Педагогическое образование» //Современная педагогика. 2015. № 4 (29). С. 45-46.

2. Зильберман М.А. Использование дополненной реальности в образовании: из опыта работы. //Рождественские чтения. Материалы XVIII Региональной научно-методической конференции по вопросам применения ИКТ в образовании. Пермь, 2015. С. 22-25.

3. Самарина А.Е. STEM-игры с дополненной реальностью. Электронный ресурс. URL: <http://samarina-it.blogspot.ru/2015/07/stem.html>

4. Мир на пути к Smart Education: новые возможности для развития. Тихомиров В.П. 06.04.11 - <http://www.slideshare.net/PROelearning/smart-education>

ВОЗМОЖНОСТИ АДАПТАЦИИ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В СОВМЕЩЕННЫХ КЛАССАХ МКШ

Г.М. Сагындыкова

филиал АО «НЦПК «Өрлеу» «ИПК ПР по Акмолинской области», г. Кокшетау

Аңдатпа. Мақалада біріктірілген сыныптарда жаңартылған білім беру мазмұнын бейімдеу жолдары ұсынылған. Сабақты жоспарлауда кіріктірілген әдіс қолдануға қолайлы болғандықтан ШЖМ-те оқыту процесін түрлендіру қажеттілігіне баса назар аударылған. Бір жоспарға қатарынан екі немесе бірнеше сыныптарда оқытудың мазмұны көрсетілу және олардың ортақ ұйымдастырылуы негізінде қарастырылған. Сонымен қатар жоспарлау кезінде оқушылармен оқытуды ұйымдастыруда ескерілетін факторлар ұсынылған.

Аннотация. В статье предлагаются возможности адаптации обновленного содержания образования в совмещенных классах. Особое внимание обращается на необходимость разнообразия процесса в малокомплектной школе, где удобнее пользоваться комплексным приемом поурочного планирования. На основе того, что в одном и том же плане урока параллельно определяется содержанием учебных занятий в двух или нескольких классах и общая их организация. Предложены факторы, которые важно предусмотреть в планировании работы с учениками.

Abstract. The article suggests the possibilities of adapting the updated content of education in the combined classes. Particular attention is drawn to the need for a variety of processes in a small school, where it is more convenient to use the complex method of lesson planning. Based on the fact that in the same lesson plan, the content of training sessions in two or more classes and their overall organization is determined in parallel. The factors, that are important to plan for work with students are suggested.

Тірек сөздер: ШЖМ, біріктірілген сыныптар, жаңартылған мазмұндағы білім.

Ключевые слова: МКШ, совмещённые классы, обновление содержания образования.

Key words: small schools, combined classes, updating the content of education.

В каждом малонаселенном пункте Казахстана функционируют малокомплектные школы (далее – МКШ). 44% школ республики являются МКШ. В Акмолинской области малокомплектными являются 69,3% школ [1].

В 2017-2018 учебном году на обновленное содержание образования перешли 2, 5, 7-е классы общеобразовательных школ республики, в том числе совмещенные классы малокомплектных школ [2].

Совмещение классов, обучающихся по разным программам – действующей и обновленной – требует адаптации учебных программ.

В малокомплектной начальной школе условия таковы, что требуют на каждом уроке обязательно проводить самостоятельную работу с учащимися каждого класса. В то время как ученики одного /или двух - в одноклассной школе/ класса самостоятельно выполняют учебные задания, учитель объясняет новый материал, спрашивает, разъясняет очередное задание - занимается с учащимися другого класса.

Самостоятельная работа учеников одного из классов – условие нормальной учебной деятельности учащихся другого /или других/ и обязательным компонентом урока в малокомплектной начальной

школе. От умения учителя чередовать занятия под своим руководством и самостоятельную работу во многом зависит успех урока. Относительно частые переходы от работы под руководством учителя к самостоятельной особенно необходимы в первом полугодии первого года обучения. Число этапов урока в 1-м классе может быть сокращено, в других же классах увеличено время на работу под вашим руководством. Необходимость разной организации уроков в малокомплектной школе в 1 и 2 полугодии очевидна.

При планировании работы с учениками очень важно предусмотреть:

- краткую проверку уровня знаний и усвоения программного материала;

- объяснение материала на основе самостоятельно проведенной ребятами подготовки к усвоению новых знаний.

Содержание эффективной самостоятельной работы на уроке может включать:

- самостоятельное повторение по учебнику или по другим источникам изученного программного материала, необходимого для усвоения новых знаний на этом уроке;

- упражнения для первичного закрепления изученного на уроке материала с использованием примеров, преподанных учителем, и детально разработанных учебных заданий с элементами алгоритмизации;

- различные виды тренировочных упражнений с опорой в необходимых случаях на таблицы и памятки, специально разработанные учителем, а также с постоянным обращением к теоретическим сведениям и правилам, изложенным в учебнике.

Во всех случаях для правильной организации самостоятельной работы целесообразна подробная разработка учебных заданий, которые должны содержать, кроме формулировки самого задания, указания на рациональную по-

следовательность действий, выполняемых учениками. Учитывая, что темп самостоятельной работы у детей разный, рекомендуется предусмотреть и заранее записать на доске или на карточках резервные задания, которые справившиеся с самостоятельной работой ученики могут выполнять без особых напоминаний и указаний учителя.

При проведении урока нужно учесть, что в малокомплектных классах нужен более приветливый, семейный стиль общения. Интонация, общее настроение и эмоциональный фон, на котором протекает разговор с детьми, доверительность, тщательный отбор слов – все это необходимые компоненты педагогического общения.

Особое внимание обратите на темп своей речи. При ускоренном темпе сообщения учебная информация не воспринимается осознанно, а при низком – нерационально расходуется время урока. Оптимальным является темп речи 120-130 слов в минуту, это чуть ниже нормального темпа разговорной речи/около 150 слов в минуту/.

В связи с тем, что нагрузка на учащихся в малых классах возрастает во много раз, не следует злоупотреблять интенсивным опросом, т.к. он сковывает мыслительную деятельность школьников, ведь им нелегко отвечать по многу раз на каждом из четырех-пяти уроков. Кроме того, непрерывный контроль ведет к мелочной опеке, лишает ребят самостоятельности, ведет к эмоциональной перегрузке, утомлению.

Приемы, предупреждающие утомляемость учеников:

- дидактические приемы - использование и чередование различных видов деятельности на уроке - 7-9 видов в начальной школе, активные формы урока, проведение нестандартных уроков;

- психологические приемы - активизация различных видов внимания, мыслительных операций, создание психоло-

гического комфорта в классе;

- технические приемы – стартеры и физкультминутки, паузы до и после постановки вопроса, повторение важнейших мыслей, понижение или повышение голоса во время изложения материала с тем, чтобы усилить его эмоциональное воздействие.

Интересные данные по организационной структуре современного урока получены П.Урбетисом и В.Валентиновичюсом, которые изучили изменение работоспособности школьников в ходе

урока: с 1-й по 4-ю минуту урока ребята способны усвоить около 60% информации, с 5-й по 23-ю - около 80%, с 24-й по 34-ю - около 45-5-% и с 35-й до конца урока - до 6%.

Обновленная учебная программа рассматривает пирамиду обучения в которой демонстрируются средние показатели способности учащихся к запоминанию информации. Так как активные формы обучения создают среду для развития знаний, навыков и понимания учащихся (схема 1).



Схема 1.

В условиях малокомплектной школы между учителем и учеником легко возникает обратная связь, позволяющая оперативно изменять методику обучения, темп изложения учебного материала, регулировать сложность и объем учебных заданий. Однако такую диалоговую связь учителя и ученика ни в коем случае не стоит использовать для ежедневного выставления отметок, в этом случае отметка утратит свою роль.

В классах с малой наполняемостью за счет сокращения времени на организационный момент, на повторение и

проверку домашнего задания, а также на объяснение нового материала можно обеспечить усвоение учебного материала в основном на уроке и в результате существенно сократить объем домашнего задания. Особого внимания заслуживает организация и планирование однопредметных и однотемных уроков в объединенных классах. Суть в следующем. Многие темы программ начального обучения повторяются в каждом классе, но на разном уровне. Есть, следовательно, возможность так спланировать учебный процесс, чтобы уроки по этим темам про-

водить одновременно во всех классах. При этом часть времени на таких уроках может быть использована для рассказа, беседы, демонстрации опытов, картин, таблиц и т.д., рассчитанных на учащихся всех классов, а в течение остального времени ученики каждого класса работают над отдельными заданиями.

Как составить краткосрочный план в малокомплектной школе? Краткосрочный план урока должен отражать его специфику. Поэтому в малокомплектной школе удобнее пользоваться комплексным приемом поурочного планирования. Особенность его в том, что в одном и том же плане урока параллельно определяется содержанием учебных занятий в двух или нескольких классах и общая их организация. План должен быть максимально кратким, но в то же время содержать материал, необходимый для проведения урока. В нем четко формируются цели урока и названия этапов, вопросы и т.д. В плане следует отразить содержание заданий для самостоятельной работы. Вопросы, задания, примеры, задачи из учебников переписывать нет необходимости, достаточно указать страницу учебника и номера заданий. Задания, подготовленные самим учителем, можно записать либо в план, либо на отдельные ресурсы (карточки) на которые в плане урока делается ссылка. В план урока следует включить дополнительный материал /вопросы, задания/, который может быть использован в беседе или дан некоторым учащимся, досрочно справившимся с основным заданием. В плане урока должны быть указаны учебные пособия (ресурсы), использованные на нем. Называйте их по мере использования на запланированных этапах урока. Большое значение имеет точное время начала и окончательное каждого этапа урока. Это поможет вам полнее реализовать задуманную организацию детей.

Объединение классов возможно проводить периодически или в некоторой

системе для прохождения однотемных вопросов. Работа учителя основана на известных в дидактике принципах работы МКНШ и предусматривает:

- построение отдельных уроков или системы на однородном учебном материале;

- чередование работы учителя с классом и самостоятельной работы учащихся, причем не только внутри одного класса, но и совместной самостоятельной работы учащихся всех объединенных классов;

- использование групповой, парной форм организации работы учащихся на однородном учебном материале;

- использование методов взаимного обучения, позволяющих детям не только овладевать знаниями и умениями, но и учиться передавать их;

- изменение сложившихся стереотипов общения в малочисленном классе, увеличения общения, в моделях «ученик-ученик», «ученик-группа».

Специфическая особенность урока в малокомплектной начальной школе состоит в том, что при одновременных занятиях с двумя-тремя классами учитель непосредственно уделяет ученикам в половину или втрое меньше времени, чем в обычных условиях, а остальную часть учебного времени, в силу необходимости, отводит самостоятельной работе учащихся. Один из важнейших факторов дальнейшего совершенствования работы МКНШ улучшение организации и проведение самостоятельной работы учащихся.

Много зависит от правильного объединения классов в комплекты, от умелого планирования учебного процесса, методов работы, а главное – от содержания уроков.

Организация учебного процесса определяется следующими факторами: структурой комплекта (объединение классов для занятий с одним учителем), расписанием занятий, планированием уроков, организацией эффективных ме-

тодов преподавания учителя в ходе уроков.

Целесообразно объединение в комплект разновозрастных классов, так как учитель сможет больше времени заниматься с младшими детьми (ученики старшего класса лучше подготовлены к выполнению самостоятельной работы) - особенно в начале учебного года. Возможно объединение учеников и смежных классов, есть возможность проводить периодически однотемные занятия. Сразу в 2-х смежных классах, используя незначительные различия возрастных особенностей детей и близость программных требований (особенно уроки русского языка, где линейно-концентрический принцип обучения). Подобная организация существенно облегчает деятельность учителя, повышает удельный вес занятий под руководством учителя, в общей учебной работе учеников каждого класса.

При составлении расписания важно учитывать особенности разных учебных предметов с точки зрения возможности организации самостоятельной работы детей на уроке. Поэтому традиционно при составлении расписания в МКНШ объединение уроков по таким предметам, один из которых дает больше, а другой меньше возможности для самостоятельной работы учеников.

Работоспособность учащихся на последних уроках снижается, поэтому, как правило, эти уроки используются для занятий физкультурой, трудовым обучением и музыкой.

Все эти факторы следует учитывать при составлении расписания уроков.

Специфические условия существования малокомплектной сельской школы выдвигают особые требования к ее педагогическому коллективу, который должен представлять собой единую педагогическую команду, способную обеспечить бесперебойный учебно-воспитательный процесс на высоком учебно-методиче-

ском уровне, организовать планирование и реализацию учебного процесса. Учителя МКШ в силу ограниченного штатного состава вынуждены совмещать функции учителя (часто многопредметника), педагога-психолога, социального педагога. При этом учитель МКШ должен использовать технологии работы в совмещенных классах-комплектах, что требует усиления интенсификации его деятельности и способствует внедрению новых образовательных информационно-коммуникационных технологий. Следует отметить, что использование технологий, обеспечивающих инновационное обучение, требует соответствующей подготовки и тех, кому предстоит их реализация. Другими словами, внедрение технологий обучения даст положительный результат лишь в том случае, если осуществлять их будут грамотные, по-новому мыслящие субъекты педагогического процесса. Таким образом, в педагогической науке, актуализируется такая проблема как формирование готовности учителя к инновационной деятельности, реализации технологий обучения. К сожалению, многие прогрессивные идеи, новаторские начинания, а вместе с ними и технологии обучения, в большинстве случаев внедряются в учебный процесс полнокомплектных общеобразовательных школ, повышая в них качество обучения, способствуя их дальнейшему развитию.

Такая подготовка учителя нами представляется как сложная динамическая система, которой присущи определенные функции:

- образовательная функция - выражает ее направленность на вооружение учителей фундаментальными знаниями о технологиях обучения, особенностях и структуре такой школы как малокомплектная, на формирование у них системы не только общепедагогических знаний, умений и навыков, но и специальных, необходимых для успешной реа-

лизации технологий в учебном процессе данной школы;

- развивающая функция – отражает влияние технологий обучения на развитие профессионально направленного мышления учителей - инновационного мышления, их педагогических способностей, на формирование творческого подхода к педагогической деятельности, способствующего развитию инновационного сознания, инновационной направленности педагогической деятельности;

- воспитательная функция – предусмотренные в рамках тех или иных технологий парные, групповые, коллективные формы работы воспитывают внимательно выслушивать других, уважать их мнение, критически подходить к

своей деятельности, взаимообучать, быть ответственным за выполнение своей доли заданий, если это работа в группе, правильно строить взаимоотношения в парах, быть коммуникабельным. Это способствует воспитанию уважительных толерантных отношений к окружающим, осуществлению культуры общения в группах, взаимопомощи, взаимоуважения;

- побуждающая функция – обучение на основе современных образовательных технологий, их принятие и понимание значимости для обучения учащихся малокомплектных школ побуждает к инновационной деятельности, к постоянному поиску новых идей, направлений, к саморазвитию и самосовершенствованию.

Список литературы:

1. Стратегический план Министерства образования и науки Республики Казахстан на 2017-2021 годы. 10 января 2017 г. <http://edu.gov.kz/ru/document/prikazi-ministra/>
2. Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2017-2018 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, 2017. – 370с.

ADVANTAGES OF MODULAR SYSTEM IN DEVELOPING LISTENING SKILLS OF LAW STUDENTS

U.P. Khaydarova

Teacher of English, Tashkent State University of Law, Tashkent, Uzbekistan

Аннотация. Қазіргі заманауи педагогикалық салада модульдік жүйе кеңінен қолданылуда. Коммуникативтік дағдылар, әсіресе тыңдап алынған ақпараттарды саралап, ой елегінен өткізіп, алынған ақпараттардан қорыта ой түйіндеу қабілеті заң саласының студенттері үшін өте маңызды болып табылады. Модульдік курстарда қызығушылықтарын тудыра отырып, студенттің баурай алу қабілетінің тиімді біріктірілуі алдағы мансабындағы жетістігі үшін пайдалы болып келеді.

Аннотация. Модульная система получила широкое распространение в современной педагогической сфере. Коммуникационные навыки, особенно умение слушать, очень важны для студентов-юристов. Эффективная интеграция вербальных способностей в модульных курсах полезна для успешной будущей карьеры студента.

Abstract. Modular system has been widely implemented in modern teaching sphere. Communication skills, especially, listening skills are essential for the law students. Effective integration of verbal abilities in modular courses is useful for the successful future career of a student.

Түйін сөздер: тыңдау арқылы ақпарат алу қабілеті, модульдік жүйе, вербалды қабілеттері, оқыту процесі.

Ключевые слова: навыки слушания, модульная система, вербальные способности, учебный процесс.

Keywords: listening skills, modular system, verbal ability, learning process.

The reforms carried out during the years of independence laid a solid foundation for national statehood and sovereignty, ensuring security and law and order, inviolability of state borders, the rule of law, a reliable system for protecting human rights and freedoms, interethnic harmony and religious tolerance in society, created decent conditions for life and realization of our potential citizens. At the same time, a comprehensive analysis of the past stage of the country's development, the changing conjuncture of the world economy in the conditions of globalization call for the development and implementation of radically new ideas and principles for the further sustainable and advanced development of the country.

The president of Uzbekistan Shavkat Mirziyoev has developed "Strategy of actions on five priority directions of the development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021 years" and it has already been in action. One

of the strategies has covered the issues of development of the sphere of education and science: continuation of the course of further improving the system of continuing education, improving the accessibility of quality educational services, training highly qualified personnel; improvement of the quality and efficiency of the activities of higher educational institutions on the basis of the introduction of international standards of teaching and assessment of the quality of teaching, a gradual increase in the quota of admission to higher educational institutions; stimulation of research and innovation activities, creation of effective mechanisms for the introduction of scientific and innovative achievements in practice, the establishment of research and experimental specialized laboratories, centers of high technology, technology parks at universities and research institutes.

All these opportunities and chances enable our young generation to learn new knowledge and innovation in such developing world and facilitate them to contribute our country. To join the world arena, the youth of Uzbekistan is learning foreign languages doing hands-on practice every step of their way.

On December 10, 2012 first President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov signed a decree «On measures to further improve foreign language learning system». It is noted that in the framework of the Law of the Republic of Uzbekistan «On education» and the National Program for Training Staffs in the country, a comprehensive foreign languages' teaching system, aimed at creating harmoniously developed, highly educated, modern-thinking young generation, further integration of the country to the world community, has been created. English is one of the most demanded disciplines at higher educational institutions.

For further development of the system of training highly qualified legal professionals that meet the high demands of democratic and legal reforms in the country, the formation of civil society and modern international standards, the Presidential Decree-1990 from 2013 on measures to further improve the training system of legal cadres was adopted, thus Tashkent state university of law has changed its system to modular system.

Moreover, Tashkent state university of law, much more attention is paid to the acquisition of English. All four skills are developed through the new innovative techniques used by highly qualified teachers. Especially the skill of listening is strengthened by involving native-speakers and daily practice.

Listening is one of the most important components of communicative ability of professional lawyers. In recent years, when information plays a paramount role, the importance of the ability to understand a foreign speech increases. However, we must certify that students have a foreign language competence in a foreign language

that is not sufficiently developed for the following reasons: 1) underestimation of the importance of the formation of a foreign speech ability; 2) the tendency to reduce the number of classroom classes; 3) using mainly traditional learning technologies; 4) the lack of appropriate developed teaching aids. In this linking, there is an urgent need to create a special methodology for teaching verbal ability using the principles of modular training.

The solution of the tasks of teaching foreign phonetic skills requires a qualitatively new approach to the teaching and methodological support of the educational process. It is necessary to develop new teaching aids, the content of which should be presented not only in the form of subject information, but also contain materials that stimulate the learning of foreign communicative competence. This problem can be solved, as we see it, by means of modular training.

It should be recognized that due to the underestimation of modular training as a means of developing competence, the problem of teaching foreign-language verbal ability has not been adequately reflected in modern teaching until now. To introduce a modular methodology for teaching foreign speech ability, theoretically justify, develop and experimentally test this technique, and need to solve the following tasks: it is necessary to prepare a future specialist on the basis of a competence approach; to develop specific theoretical and practical questions of modular training as well as to develop special educational and methodical manuals, prepared on the basis of modular training.

In developing and researching this approach, it is necessary to investigate the linguodidactic bases of teaching listening; to determine the structural composition of the foreign language ability of law students; to reveal the main principles and content of the modular program.

The structural composition of the foreign speech competence of law students is clarified, while analyzing the theory and

practice of forming foreign phonetic skills of national and foreign literature on the above problem; analyzing a foreign-language auditory competence based on modular training and organizing of the modular program, as well as the specifics of the formation of competence.

The auditory process in the second foreign language is a level-by-level activity that includes such phenomena as perception, understanding, transformation and storage of information, as well as the improvement of a whole range of auditory skills, taking into account both positive and negative factors of the phenomenon of interference.

Modular training of foreign-language auditory skills of law students presupposes the implementation of targeted, meaningful, operational and effective components, as well as the consideration of a number of principles for the construction of modular programs: combination of complex and private purposes; optimal supply of information and methodological material. The effectiveness of the implementation of this teaching methodology on the basis of modular training can be achieved through a consistent, level-by-level development of a modular program consisting of a set of speech and language exercises. The basis of the modular program is the component composition of foreign language ability. Each component of the modular program is focused on the formation and development of the competence in common, thus, training auditory strategies, skills and abilities of the activity block on the basis of texts and a set of exercises and tasks.

At the beginning of the work, speech ability allows students to successfully navigate in the lexical and grammatical systems of the English language, to listen to monologue utterances, taking into account the regularities of these language subsystems and to contribute to a more accurate perception of the text being audited. In the process of working on a modular program, students form and develop such auditory skills as the ability to understand long segments of speech

(judicial cases, dialogues, stories), and also formulated a strategy focused on mastering the semantic information that is contained both in the internal and external structure of the text being audited. This process provides a conscious understanding of the text. By the end of the work on the modular program the following auditory strategies and skills are developed: listening with an understanding of the main content, with the extraction of basic information; listening with full understanding of content and meaning, listening with selective information retrieval and critical evaluation. The interaction of language and speech exercises, dosage and consistency of performance depends on the language training of students and their speech experience, in particular, in listening comprehension. Further, the difficulties gradually increase, which makes it possible to guarantee the practicability of performing the exercises at different stages of training.

The process of listening is a perceptual activity that is realized as a result of performing a number of complex logical operations, as well as improving the complex of audio skills, arts and strategies. In the process of training law students, the second foreign language manifests such a phenomenon as interference, the mechanism which allows students to use what they know in their speech activity during judicial proceedings.

To optimize the learning process of a foreign listening ability, the following are taken into account: the linguodidactic features of listening as a type of speech activity, interference phenomenon, as well as the fact that students independently choose an educational route and control the effectiveness of their own educational activities.

In modular system modeling of exercises is determined by the sequence of formation of skills and skills of listening to speech. Exercises should be divided into two types - linguistic and oral. Thus, language exercises aim overcoming legal or psychological difficulties, which allow the listener to focus on the perception of content and prepare

him for listening. The process of modular training of listening comprehension of law students makes it necessary to consider as criteria for the effectiveness of the process being developed and system of all the disciplines allocated within the competence.

The application of the proposed methodology will help to form an effective

listening comprehension of law students on the basis of modular training and non-linear forms of the educational process can provide higher and stable results, in comparison with the traditional form of education, which has a positive effect on the formation of universal audit mechanisms.

References:

1. Аталалаева, Н-П. Г. Обучение произносительным навыкам второго иностранного языка в многоязычной аудитории Текст. : автореф. дис. . канд. пед. наук / Н-П. Г.Аталалаева. Пятигорск: ПГЛУ, 2004.

2. Балавина, Н.В. Повышение эффективности блочно-модульного обучения в развитии интеллектуальных качеств специалиста в вузе Текст. : автореф. дис. . канд. пед. наук /Н.В.Балавина. – Калининград : Российский ун-т им. И. Канта, 2005

3. Батышев, С.Я. Блочно-модульное обучение Текст. / С.Я.Батышев. – М. : 1997.

4. Биболетова, М.З. Модульно-рейтинговая форма организации профильного обучения иностранному языку. / М.З.Биболетова, Г Н.П.рачева, Н.Н.Трубанева, В.В.Копылова //Иностранные языки в школе. – 2006 . – №8.

5. Flowerdew John. *Second Language Listening :Theory and Practice Text.* / John Flowerdew, Lindsay Miller // *Series Editor Jack C. Richards, Cambridge Language Education, Cambridge University Press, 2005.*

6. Gerala, Kelly. *How to Teach Pronunciation Text.* / Kelly Gerala. -Longman, 2000.

7. *Insight from the Common European Framework Text.* / edited by Keith Morrow, Oxford University Press, 2008.

8. *Language Learner Strategies: Thirty Years of Research and Practice Text.* // edited by Andrew D. Cohen, Ernesto Macaro, Oxford University Press, 2007.

9. Lynch, Tony. *Listening Text.* / Tony Lynch. Cambridge University Press, 2006.

10. Marks, Jonathan. *English Pronunciation in Use Text.* /Jonathan Marks. Cambridge University Press, 2007.

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНДА ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Қ.К. Кенжеғалиев, К.К. Қантарбаева

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау қ.

Аңдатпа. Мақалада құқықтық тәрбиенің педагогикалық және психологиялық жолдары – жасөспірімдердің әлеуметтік бейімделуі, өз ортасында талап нормаларын дұрыс ұстануымен тығыз байланысты туралы айтылады.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические и психологические пути юридического образования, тесно связанные с социальной адаптацией подростков и соблюдением ими стандартов поведения.

Abstract. Article discusses pedagogical and psychological ways of legal education that are closely related to the social adaptation of adolescents, in their own right, the correctness of the norms.

Тірек сөздер: құқық, тәрбие, идеология, психология, педагогика, қоғам.

Ключевые слова: право, образование, идеология, психология, педагогика, общество.

Keywords: Law, education, ideology, psychology, pedagogy, society.

Қоғам әрқашан тәртіпке негізделіп, арқа сүйеп қалыптасып, тіршілік етеді. Қоғамда тәртіп болмаса, ол құлдырайды, яғни, келешегі болмайды. Мұны адамдар ежелден-ақ жақсы түсінген. Сондықтан да қоғамда тәртіп орнатудың жолдарын қарастырған. Педагогика саласында құқықтық тәрбие беру мәселесі үлкен бір бағытты құрайды. Дегенмен де, керісінше қоғамдық тәртіпті бұзуға бейім азаматтар да аз емес. Осыдан келіп құқық бұзушылық орын алады.

Құқық бұзушылық – қоғам өміріне тән дерт. Адам баласы өмір сүрген ортада ол да әрқашан орын алады. Бұл шартты құбылыс. Құқық бұзушылық – заңды, оның қағидаларын құқықтық нормалар жүктеген міндеттерді бұзу, тыйым салынған әрекеттерді жасау. Ол адамдардың іс-әрекеті, қылығы, мінезі немесе әрекетсіздігімен сипатталады. Адам өзінің іс-әрекеті, қылығы арқылы басқа адамдармен, қоғаммен, мемлекетпен қарым-қатынасқа түседі. Заң бұзушылық адамның мінез-құлқы арқылы байқалады. Адамның ой-желісі заңмен реттел-

мейді. Бірақ қандай да болсын іс-әрекет, мінез-құлқы, ойдың, сана-сезімнің қатынасуынсыз жасалмайды. Олар ойдың елегінен өтіп, бақылауында болады. Ақылы дұрыс адамның іс-әрекеті ерікпен ойдың арқасында жүзеге асырылады. Демек, заңды бұзушылық қоғаммен жеке тұлғаларға зиян келтіретін және құқықтық нормаларға қарсы әрекет немесе әрекетсіздік болып табылады. Тәрбиені мықтап яғни сәби өмірге келген сәтінен жалғастырып санада қалыптастыру қажет. Тәрбие – күрделі әрі ұзақ процесс. Оған белгілі бір дәрежеде білім, тәжірибе, шеберлік қажет. Ондай болмаған жағдайда тәрбие саласында белгілі бір нәтижеге қол жеткізу қиындыққа түседі. Сондықтан да біз тәрбиені шығармашылық жұмыстарының жемісі деп білеміз.

Тәрбие педагогикада бірнеше қырларымен танылған:

– әлеуметтік мағынада – бұл аға буын жинақтаған тәжірибені жас ұрпақ өкілдеріне өткізу. Тәжірибе дегеніміз – адамзаттың өз тарихи даму барысын-

да жасаған рухани мұрасы, дәлірек айтсақ: адамдарға белгілі болған білімдер, ептіліктер, ойлау тәсілдері, құқықтық, адамгершілік және т.б. нормалар.

– педагогикалық мағынада – бұл тәрбиеленушіге ықпал жасау үшін ұйымдастырылған арнайы іс-әрекет, тұлға қалыптастыруға бағытталған мақсатты процесс.

Тәрбие қоғамдық талаптарға сәйкес болуы міндетті. Егер қоғам құқықтық демократиялық мемлекет құрып жатса, ендеше ондағы адам тәрбиесі адамгершілік, азаматтық заңдар мен қылық – әрекет нормалары рухында жүріп жатуы қажетті. Жалпы адамзаттық құндылықтар қалыптастырудың маңыздылығын ескерумен бірге әлеуметтік ортаның кездейсоқ та, мақсатты бағытта да әсер, ықпал жасайтынын естен шығармаған жөн.

Қазіргі заман тәрбиесі гуманистік негізде болып, тұлғаның әлеуметтік-мәдени (өмір және әрекет – қылық кейпін таңдау және іске асыру), даралықты, жауапкершілікті қатынас бағыттарында дамуына орайласады. Мұндай тәрбие технологиялық икемшілдігіменен, көңіл – күйге сәйкестігімен, сұхбаттастығымен, жағдайға қарай орындалуымен, болашақта бағытталуымен ерекшеленеді.

«Жас бала – жаңа өркен жайған жасыл ағаш тәрізді» – дейді халқымыз. Жерге отырғызған жас көшет те қашан тамыры тереңдеп, жапырағы жайқалып, саялы ағаш болып үлкейгенше мәпелеп күтіп, үзбей тәрбиелеуді керек етеді.

Тәрбие кездейсоқ оқиға емес, ол қоғамның пайда болуына тән қасиет.

Тәрбие жеке тұлғаның санасына, мінез-құлқының дұрыс қалыптасуына әсер ететін құрал.

Тәрбие – халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру, олардың айналамен қарым-қатынасын, өмірге көзқарасын және соған сай мінез-құлқын қалыптастыру құралы.

«Тәрбиелеу – халықтар бойына білімге негізделген этикалық ізгіліктер мен өнерлерді дарыту» (Әл – Фараби).

«Тәрбие – біз кімдерді тәрбиелейміз, солардың жүрегіне ықпал ету... Тәрбие – бізге мәлім адамгершілік әдет – ғұрыптарын меңгеруді мақсат көздеп, бір адамның екінші адамға ықпал етуі» (Л.Н.Толстой).

«Тәрбие – кең мағынасында – бұл рухани жағынан үнемі жетілу және баюда көпсалалы процесс» (В.А.Сухомлинский).

«Тәрбие, кең мағынасымен алғанда, қандай да болса бір жан иесіне тиісті азық беріп, сол жан иесінің дұрыс өсуіне көмек көрсету деген сөз. Ал енді, адамзат туралы айтылғанда, адамның баласын кәміл жасқа толып, өзіне-өзі қожа болғанша тиісті азық беріп, өсіру деген мағынада жүргізіледі» (М.Жұмабаев).

«Тәрбие – бұл адам жанын жетілдіру өнері. Тәрбиеде адам табиғатын жетілдірудің ең күшті сыры бар» (Иммануил Кант).

«Тәрбие – тұлғаны мақсатты түрде дамуын басқару процесі» (Х.Й.Лийметса).

Олай болса, тәрбие процесінде жеке тұлғаның сана-сезімі мен ақыл-ойына жүйелі түрде әсер етіп, оның дүние танымының дамуына, ерік – жігері мен моральдық бейнесінің қалыптасуына оң ықпал етеді.

Тәрбие – көпжақты процесс. Жасөспірімдерді азамат етіп тәрбиелеу, қоғамдық пайдалы еңбекке әзірлеу процесі қоғамның барлық азаматтарының міндеті, отбасы, мектеп пен жұртшылықпен бірлесіп атқаратын ортақ мақсаты. Дегенмен де ата-аналар мен жұртшылық әрекетін қадағалап, бағытбағдар беріп, олардың бала тәрбиесіндегі жұмыстарын бірыңғай бағытта ұйымдастырып отыратын ол – ұстаздар тобы. Оның орталығы – мектеп.

Құқықтың тәрбие беру баланың жеке тұлғасын қалыптастырып, олардың бойына жоғары идеялық пен қоғамдық меншікке қатысты көзқарасты дарытудың

асыл міндеттерін атқарады. Мемлекетіміз жастарға құқықтың тәрбие беру ісіне үнемі маңыз беріп келеді. Қазақстан заңдарына терең құрмет сезімін қалыптастыру, оларды сөзсіз сақтау және орындау – ұзақ уақыт тәрбие жұмысын жүргізудің жемісі. Көбіне құқықтық санның төмендегі, материалдық және рухани игіліктердің не екенін жөнді түсінбеушілік қоғамда жат қылықтарды туғызады. Сондықтан да әр оқушының санасына құқықтық нормаларды жеткізу, жеткізіп қана қоймай оның күнделікті мінез-құлық нормасына айналдыру үшін күресу құқықтық тәрбиенің міндеті болып табылады.

Құқықтың тәрбие негізі отбасынан басталады. Қоғамдағы тәртіпсіздік пен қылмыстың көзі – маскүнемдік. Азғындықтың құзына итермелейтін жағдайлардың алғышарты осыдан басталады. Мектеп жасындағы жастар арасында бұл теріс құбылыстың орын алып отырғаны жасырын емес.

Оқушылардың тәртіп бұзуының бір жағы отбасында жатыр. Бізде отбасы әр қилы: маскүнемдікпен күн өткізетін, ұрыс-керістен көз ашпайтын, басқалардың, мемлекеттің есебінен пайда тапқысы келетін отбасылар бар. Осындай отбасында өскен баланың оқуға, еңбекке қалай қарайтыны өз-өзінен түсінікті емес пе? Мұндай отбасында тәрбиеленген бала қылмыс жасауға бір табан жақын тұрады. Арамтамақтық өмірді жақсы көреді, өзімшіл болады.

Оқушылар арасында құқықтық тәртіпті бұзушылықтың алдын-алу үшін жүргізілетін шаралар:

- тәртіп бұзушының теріс мінез-құлқын қалыптастыруға ықпал ететін жағдайды жою;
- оқушының тәрбиесін, өмір жағдайын, ортасын сауықтыру;
- оқу, еңбек іс-әрекетін тиімді ұйымдастыру;
- отан қорғау, туған елдің күш-қуатын молайту, сөз, баспасөз бостандығы мәсе-

лелері жөнінде тәрбиелік іс-шараларды өткізу.

Құқықтың тәрбиенің бір ұшы жыныстық тәрбиеге де байланысты екені даусыз. Көңілі сүйген адамына үйлену, отбасын құру, бала сүю және оны бағып-қағуға қамқорлық, айырылысқан жағдайда балаларға жәрдем көрсету – бәрі де жастардың жете түсінуін, ұғынуын қажет ететін заңдар мен міндеттер. Қазіргі студент – ертеңгі маман, өндіріс жетекшісі, басшы. Демек, кәсіптік оқу орнын тәмамдаған оған кәсіби мамандықпен қатар құқықтың тәрбие де керек. Педагогика мен тәрбиенің халықтық ұстанымын ғылыми тұжырымдаған орыс педагогы К.Д.Ушинскийдің: “өмірде де, ғылымда да барлық халықтарға бірдей тура келетін тәрбие жүйесі жоқ. Әр халықтың ұлттық тәрбие жүйесі әртүрлі. Өз еліне басқа елдің тәрбие жүйесін енгізу мүмкін емес, себебі халықтардың өмір сүру моделі де, тәлім-тәрбие моделі де әр басқа” дегенін қайда қоймақпыз.

Ауыл жастарының арасында құқықтық тәрбие жұмысын ұйымдастыруда олқылықтар бар. Жастар арасындағы насихат пен құқықтың тәрбие мәселесі жөнінде жоғары ұйымдар тарапынан белгіленген шаралар жүзеге асырылып, қызметкерлердің жауапкершілігін арттыру қажет.

Құқықтық тәрбие тура жолмен жүруге үйрететін әділеттілік әдістеріне сүйенеді. Адам мұндай жағдайда өзінің ар-ұятына жүгінеді. Оқушы өзінің айналасындағы адамдарды, әлеуметтік игіліктерді қате бағалауы мүмкін. Мұның өзі оның көбіне көп құқықтық тәрбиені бұзуына әкеліп соқтырады. Нұрсұлтан Назарбаев “Қазақстан – 2030” стратегиялық бағдарламасында Отан қорғау мен оның қауіпсіздігіне ерекше мән бергені мәлім. Қарулы күштерінің бір тармағы ретінде ішкі әскердің де іргетасы қаланды. Ішкі әскер барлық қазақстандықтардың, қарапайым азаматтардың мүддесін қорғаушы – құқықтық тәртіп әскері. Бұл мек-

теп, отбасы және қоғам жұртшылығының құқықтық тәрбие жұмысын жүргізудегі басты бағытының бірі – оқушылар арасында заң тәртібін бұзушылықтың алдын алу шараларын жүргізуге кең жол ашып отыр.

Құқықтық мәселелерді сөз ету, оны тыңдаушысына жеткізіп бере білу аса қиын өнер. Бұған тек қана білімді болу жеткіліксіз, сонымен бірге тәжірибелі, көпті көрген, адамдардың жүрегіне барар кілтті таба білер тәрбиеші болу маңызды.

Оқушылардың мектептегі өмірі тұлғаның азаматтық қалыптасуының шешуші кезеңі болып табылады. Осы жылдары адамгершілігі, дүниетанымы, сенімдері, ұжымшылдығы, тәртіптілігі, өзіне және басқаға талап қоюы, адалдығы мен шыншылдығы, қайырымдылығы мен ұстамдылығы, жігерлілігі мен батылдығы қалыптасады.

Бұлардың мазмұнына мемлекет заңдары және қоғамда өмір сүру ерекшеліктерін құрметтеу, қоғам заңдылықтарын бұзуға төзімсіздік, қоғамдық тәртіпті сақтау да енеді. Құқықтық мәдениет екі тұрғыдан қаралады:

1. Құқықтық мәселелер, құқықтық қатынастар, құқықтық мекемелер әрекетін оқушының білуі.

2. Тұлғаның педагогикалық және психологиялық мәнінің құқықтық санаға әсері.

Адамның құқықтық мәдениеті күрделі. Әңгіме адам, оның санасы, мінез-құлқы, жүріс-тұрысы туралы болғанда, көптеген сұрақтар туындайды.

Құқықтық қоғам демократиялық принциптерге сүйене отырып, әр адамның шығармашылық күштерін, ниетін, ойын, сезімі, ұмтылысын толық және еркін жүзеге асыру мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Демократияны жетілдіру мемлекеттік және қоғамдық өмірдің құқықтық негізін бекітуге тікелей тәуелді. Мемлекет және қоғам өмірінің құқықтық негізін бекіту

процесі төмендегідей маңызды шараларды жүзеге асыруды қажет етеді.

– заңдылықтарды үздіксіз жетілдіру;

– заңның орындалуын бекіту;

– қоғамдық тәртіп орнатуға әрбір азаматтың қатынасуы. Бұдан заңдылық пен құқықтық тәртіптің бекітілуіне қамқорлық тікелей мемлекет мойнында болу қажеттігі шығады.

Адамның жалпы мәдениеті мен оның құқықтық мәдениетінің арасында тығыз байланыс бар. Сондықтан да құқықтық тәрбиені адамгершілік тәрбиесі теориясының құрамды бөлігі ретінде қарастырамыз.

Құқық қоғам мен қоғамның әрбір мүшесінің бүкіл өмірін қамтып жатады. Құқықтық мәдениеті төмен дамыған адам тек заңның өрескел бұзылған жағдайында ғана оған дейін аударарды да, құқықтық талаптарды мойындамаған көп жағдайларды байқамайды.

Заңды білмеу – құқықтық мәдениеттің елеулі кемшілігі. Заңды білмеу, оны бұзу жауапкершіліктен құтқармайды. Бұл жерде оқушы заң және құқықтық мәдениет ұғымын шатастырмау керек. Құқықтық мәдениет оқушыдан жан-жақты құқықтық білімдерді талап етеді.

Адамның құқықтық мәдениеті – күрделі психологиялық құбылыс. Бұл құбылыс қоғамның, мемлекеттің көптеген маңызды салаларында көрінеді. Ең бастысы адамгершілікті адам тұлғасының сапалық қасиеттерін қалыптастыруға ықпал жасайтын тәрбие құралдарының бірі – орынды тәртіп және мінез-құлық тәрбиесінің жоғары деңгейінде болуы.

Сонымен адамның құқықтық мәдениеті дегеніміз – орынды тәртіп пен мінез-құлық, жан-жақты құқықтық білімдерімен заңды құрметтеу, құқықты қорғау іс-әрекетінің терең бірлігі.

Құқықтық сана құқық қолданумен тікелей байланыста және ара қатынастары өте тығыз. Құқық қолданатын мемлекеттік орган, лауазымды тұлға

құқықтық сана деңгейін пайдалана отырып, өз құзыры шеңберінде арнайы нормативтік-құқықтық кесімдер, шешімдер, үкімдер, бұйрықтар шығарады. Бірақ құқықтық сананың негізгі идеялары қоғамдық қатынастарды реттейтін нормаларда бекітілген, жарияланған. Сонымен қатар құқық салаларында көрсетілген қағидалар құқықтық сананың негізгі талаптары болып саналады. Мысалы, Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексінің 16-бабы: «Судья істе бар дәлелдемелерді олардың жиынтығымен әділ, жан-жақты және толық қарауға негізделген өзінің ішкі сенімі бойынша бағалайды, бұл орайда ол заң мен ар-ұятты басшылыққа алады». Бұл норма судьяны істі жан-жақты, толық қарауға міндеттеп тұр және заң судьяға дәлелдемелерді «өзінің ішкі сенімі бойынша» бағалауға, бұл күрделі жағдайда тек «заң мен ар-ұятты басшылыққа алуды» міндеттеп тұр. Құқық қолдану барысында да, яғни әділ шешім қабылдау үшін, судья заңға бағынып, ар-ұяттың негізінде шешім шығару тиістісі көрсетілген. Ал, әділеттілік әрқашан жоғары, кәсіби дәрежедегі құқықтық сананың қалыптасуын талап етеді

Қоғамда азаматтардың құқықтары міндеттерімен тікелей байланысты. Құқықтар мен бостандықтарды бір-бірінен еш уақытта бөліп қарауға болмайды. Құқықтық сана әрқашан азаматтардың конституциялық міндеттерін бұлжытпай орындауды талап етеді. Мысалы, Қазақстан Республикасының әрбір азамат Конституцияны сақтауға, салық төлеуге, отанды және табиғатты қорғауға міндетті. Сондықтан барлық жағынан алып қарағанда, құқықтық сана заңдылықты нығайтудың берік кепілі ретінде танылады.

Құқықтық сана құқық нормаларының мәнін, мазмұнын түсінуге мүмкіндік береді. Құқық қолданатын субъект құқықтық сана мүмкіндігін пайдалана

отырып, құқық нормасын мәнін ұғынады, содан кейін ғана оның, мазмұнын түсіндіру, қолдану құқына ие болады. Мысалы, тергеуші, судья нақтылы іс бойынша жасалған қылмысты дәлелдемелер арқылы анықтап, қылмыстық кодекстің нормасын қолданады. Бұл күрделі және асқан жауапкершілікті талап ететін әрекет болғандықтан, құқықтық сананың іс бойынша жиналған дәлелдемелерді бағалаудағы рөлі өте зор.

Қоғамды, мемлекетті дамытуда, оның құқығын нығайтуда қуатты құралдың бірі — еңбекші бұқара. Сондықтан заң жобаларын талқылауға, құқықтық нормалардың дұрыс қолдануына, мүлтіксіз орындалуын бақылауға олар белсене қатысады. Құқықтық сананы заңды мінез-құлық деп те атайды. Бұл құқық нормаларының нұсқауларына сәйкес келетін жеке тұлғаның сана-сезімі. Осы сана-сезім арқылы заң орындалады, жүзеге асырылады. Егер адамдардың мінез-құлықтары құқық нормаларының талаптарына сәйкес келсе, онда құқықтық тәртіп нығаяды.

Құқықтық сана-сезім арқылы қоғам басқарылады, оның өмірі қалыпты жағдайда жүргізіледі, азаматтардың құқықтары мен бостандықтары жүзеге асырылады. Мұны азаматтардың көбі түсінеді, сондықтан құқықтық қатынастардың басым көпшілігі заңды мінез-құлық негізінде құрылады. Азаматтар құқықтың талабын белсенділікпен немесе енжарлықпен орындайды. Соған сәйкес сана-сезім екіге бөлінеді: белсенді заңды мінез-құлық және бәсең (енжар) заңды мінез-құлық. Белсенді заңды мінез-құлық — лауазымды тұлғалардың азаматтардың өз бастамасы мен белгілі мақсатқа бейімделген заңды әрекеттері. Бұл мінез-құлықтың түрлері сан алуан. Ол субъектілердің өз міндеттерін адал ниетпен, сапалы атқарып, азаматтардың өздеріне жүктелген міндеттерін қалтықсыз сапалы түрде орындауы, сонымен

қатар құқықтарын жүзеге асыра отырып мемлекеттің, қоғамдық ұйымдардың жұмысына белсене қатысып әлінше көмектесу, заңдардың жобаларын талқылауға ат салысып, өз пікірін ортаға салу – міне, құқықтық белсенділікке осындай әрекеттер жатады.

Құқықтық сана қоғам тапқа бөлініп, мемлекет пен құқық пайда болғанда қалыптасады және әртүрлі мағындағы қасиеттерге ие болады. Мысалы, құл иеленуші мемлекетінде құл иеленушілердің құқықтық саналары негізінде «құлдарды қанау», «басып жаншу», «баю» сияқты ұғымдармен уланған болса, керісінше, құлдардың құқықтық санасының негізгі өзегі – азаттық, теңдік, бостандық. (Мысалы, б.ғ. дейінгі I ғасырдағы Римдегі Спартак, б.ғ. дейінгі I–II ғасырлардағы Қытайдағы «Сары тартқандар» және «Қызыл кастар» көтерілістері және т.б. сондай қарулы көтерілістер.) Таптық қоғамда сана да таптық сипат алады.

Құқықтық сана қоғамның қондырмасынан орын тебеді, оның құрамындағы саяси, көркем, эстетикалық, теориялық, кәдімгі, діни, этикалық, саналардың түрлерімен тығыз байланыста қалыптасады және дамиды. Бірақ бір сананың түрі құқықтық санаға мол әсер етуі мүмкін. Мұндай жағдайда индивидтің құқықтық санасы не прогрессивтік, не регрессивтік, не конформистік, не ниглистік және инфантильдік қасиеттер мен мінез-құлықты қабылдауы мүмкін. Сана адамдардың өзара іс-әрекеттерінің нәтижесінде өмірге келіп, дамып, ескіріп, жаңарып жатады. Бұл объективтік өте күрделі процесс, сан алуан бағытқа, жүйеге бөлініп қоғамның сана-сезімін топтастырып қалыптастырады. Оның негізгі нысандары: саяси, моральдық, ұлттық, эстетикалық, діни, құқықтық т.б. сана-сезімдер. Бұлар бір-бірімен тығыз байланыста дамып отырады.

Мемлекет және құқық теориясы қоғамдағы сана-сезімнің объективтік

даму процесіне сәйкес құқық саналығының маңызын дамытып, нығайтып отырады. Құқықтық сана-сезімнің мазмұны төрт жүйедегі қарым-қатынастарды қамтиды: қоғамдағы нормативтік актілердің даму, жаңару, орындалу, қорғау процесін, оған халықтың сана-сезімінің әсерін, көзқарасын, іс-әрекетін біріктіреді.

Сонымен, қоғамдағы құқықты дамыту үшін, заңдылықты, тәртіпті қатаң сақтау үшін құқықтық сана-сезімнің маңызы өте зор. Бұл сана-сезімді қоғам көлемінде дамыту керек, әсіресе заңгерлердің, органда қызмет атқаратын азаматтардың білімі, тәжірибесін, сана-сезімін көтеруді қажет етеді. Сонда ғана қоғамда заңдылық, құқықтық тәртіп болады.

Еліміздің өтпелі дәуірдегі саяси-әлеуметтік негізі мен болашағы «Қазақстан–2030» стратегиясында нақтылы бағдарланған. Ол республикадағы ұлттардың өзіндік сұраныстарын зерттеуге, олардың дамуына қатысты Қазақстан Республикасы Конституциясының қағидаларын жүзеге асыру жолдарын айқындаған құжат. Бұл орайда мемлекеттік органдардың қызметі әуел бастан халықтар арасындағы мәдени байланыстарды дамытуға, олардың рухани бірігуіне және татулығына бағытталғаны маңызды.

Қазіргі нарықтық құбылыстар ауқымы меншікке жаңаша қатынас, кәсіпкерлік, еңбекті жаңаша ұйымдастыру, саяси жүйеге сыпайылық, «құқықтық ойлау», іскерлік, электрондық есептеу шеберлігі, саяси-құқықтық және экологиялық мәдениет және т.б. қасиеттерді жетілдіруді қажет етеді. Жаңа қоғамдық қатынастар өз заңдылықтары арқылы жетіледі. Құқықтық сана субъектілері бойынша бірнеше түрлерге бөлінеді.

Жасөспірімдердің құқықтық санасы – жас ерекшеліктеріне, кәмелетке толмағандығына байланысты, өзіндік ерекшеліктері бар сана. Бұл сана жасөспірімнің организмі қалыптасып,

жетілу кезеңіндегі ерекшеліктерден туындайды. Құқықтық тәрбие барысында осы өлшемдер міндетті түрде ескеріледі.

Сонымен, құқықтық сананың сапасын жақсартып, қоғамдағы оның маңызын көтеруге зор үлес қосатын құқықтық психология мен құқықтық идеология. Бұл психология мен идеологияны теңестірсек, идеология басым болады. Өйткені психология адамдардың санасында заңдарға олардың қолданылуына байланысты туған тек әсерлерін, көңіл-күйін, сезімдерін ғана көрсетеді. Ал идеологияның қоғамға әсерінің шеңбері де, кеңістігі де өте кең, маңызы да анағұрлым жоғары. Идеология құқық жөніндегі пікірлер мен көзқарастарды белгілі бір жүйеге келтіріп, ғылыми негізде дәлелдеп қызмет атқарады.

Қазіргі кезеңде қоғамның бірте-бірте демократиялық дамуы жалпы білім беретін орта мектептерде мектеп басшы-

ларынан, мұғалімдерден құқықтық тәрбиені зор шеберлікпен, шығармашылықпен іске асыруды талап етеді.

Құқықтың мәдениеттің осы екі деңгейіне көтерілген, яғни құқықтың білімді меңгерген, заңды құрметтейтін адам заңға қайшы келетін әрекеттерден аулақ болады. Тек қана заңға сәйкес жүру дағдысы пайда болады. Мұны заңға мойынсұнушылық дейді. Бұл деңгейлік сатыда ішкі қозғаушы күш – адамның ұяты, ар-ожданы. Ұят, ар-ождан және сенімдер адамның мәдениеті тек қана заңға мойынсұну емес, заңды қорғау үшін тұрақты белсенді әрекетке қатысуға дайын тұру.

«Балаңды беске дейін ештеңеден тыйма, бестен он үшке дейін құлыңдай қина, он үштен ары сырласыңдай сыйла» дегендей мына мақал-мәтелдің мәні зор және осыны ұстанған ата-ана дұрыс бағытты ұстанды деп айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Әбенбаев С. «Тәрбие теориясы мен әдістемесі», Алматы – Дарын, 2004ж.
2. Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы: Учебное пособие. – Ростов нД: Издательский центр «МарТ», 2002ж.
3. Болдырев Н.И. Мектептегі тәрбие жұмысының методикасы. – Алматы: Мектеп, 1987ж.
4. Әмірәлиева Ш. Аға ұрпақ тәжірибесі жастарға. – Алматы, 1982ж.
5. Айтмамбетова Б.Р. Тәрбие процесінің мәні және мазмұны. Тәрбие принциптері (5-лекция). – Алматы, 1991ж.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН КУРСТАН КЕЙІН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

К.Ж. Рахатова

«Өрлеу» БАҰО» АҚ Ақтөбе облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, Ақтөбе қ.

Аңдатпа. Мақалада педагогикалық қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігін курстан кейін жетілдіру мәселелері көтерілген. Бұл мәселені біліктілікті арттыру институттары мұғалімдерінің курстан кейінгі жүйелі қызметін тиімді жоспарлау мен ұйымдастыру арқылы шешу жолдары ұсынылған. Аталған бағытта жүргізілген жұмыстардың іс-тәжірибесі мен оның тиімділігі баяндалған.

Аннотация. В статье поднимается проблема совершенствования профессиональной компетентности педагогических работников. Предлагается ее решение через планирование и организацию институтами повышения квалификации системной посткурсовой деятельности учителя. Описывается опыт работы в данном направлении и его эффективности.

Abstract. The problem of perfection of professional competence of pedagogical workers rises in the article. Its solution is offered through planning and organization by the institutes of in-plant training of system post-course activity of teacher. Experience is described in this direction and his efficiency.

Тірек сөздер: педагог, курстан кейінгі әдістемелік қолдау жүйесі, кәсіби құзыреттілік.

Ключевые слова: педагог, система методической посткурсовой поддержки, профессиональная компетентность.

Keywords: teacher, system of methodical after a course support, profession competence.

Білім беру жүйесіндегі әдістемелік жұмыс «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, «Оқу әдістемелік жұмыстарды ұйымдастыру мен жүргізу ережелері» туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 29.11.2007 жылы бекіткен № 583 бұйрығы негізінде жүзеге асады [1].

Әдістемелік жұмыстан күтілетін нәтиже педагогтің кәсіби құзыреттілігі деңгейімен өлшенеді. Педагогтің кәсіби құзыреттілігі туралы мәселелерді Л.П. Аристова, Е.Д. Безниско, Е.В. Бондаревская, И.О. Ганченко, Н.Г. Дайри,

М.А. Данилов, И.Я. Лернер және т.б. зерттеген.

Қазақстанда педагогикалық қызметкерлердің құзыреттілігін қалыптастыру мәселесімен Г.К. Ахметова, М.Балтабаев, С.Т. Каргин, Б. Кенжебеков, Г. Меңлібекова, С.Д. Мұқанова, М.В. Семенова, Н.Д. Хмель, В.В. Шахгулари, Л.А. Штукина және т.б. айналысты.

Аталған ғылыми еңбектерді талдай келіп, дұрыс ұйымдастырылған әдістемелік қызмет қана педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді деген тұжырымға келеміз.

Біліктілік санатына сәйкес білімі мен бейіні бар, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, аралас сала қызметінен өз кәсібін еркін меңгерген, әлемдік стандарт деңгейінде мамандығы бойынша тиімді жұмыс жасауға қабілетті, әрдайым кәсіби өсуге дайын, әлеуметтік және кәсіби шапшаң мұғалім біліктілікті арттыру институты қызметінің бірден бір объектісі болып саналады. Жалпы алғанда, педагогтердің кәсіби құзыреттілігін жетелеу үдерісін ұйымдастыру – біліктілікті арттыру институты жұмысының сапасы мен тиімділігінің кепілі. Осыған байланысты, білім беру мекемелері қызметкерлерінің әдістемелік жұмысын дамыту педагогикалық жүйе түрінде көрсетіліп отыр (1-сурет).

Ғылыми еңбектерде көрсетілген педагогикалық жүйе астарында ұйымдастырылған, мақсатқа бағытталған әдістемелік қолдауды қалыптастыруға қажетті құралдар, әдістер мен үдерістер жатыр [2].

Педагогикалық жүйе қызметі – қоғам міндетіне бағытталған мақсатты орындау. Қоғамның әлеуметтік сұранысы (инновациялық типтегі педагогті даярлау) мен педагог тұлғасына деген талаптар көрсетілген педагогикалық жүйенің мақсатты компоненттерін құрайды.

Педагогті әдістемелік қолдаудың қызметтік компоненті түрінде жүретін диагностикалық кезең, курстық дайындық және курстан кейінгі жетелеу-біліктілікті арттыру институтының мақсатқа бағытталған мазмұнды әрекеті.

Қызметтік компонентке екі кезеңнің өзара байланысы енеді:

1-кезең – біліктілікті арттыру институты мен басқа білім беру мекемелерінің өзара байланысы;

2-кезең – біліктілікті арттыру институты мен педагогтердің өзара байланысы.

Бірінші кезең негізгі, анықтаушы кезең болып табылса, екіншісі кері

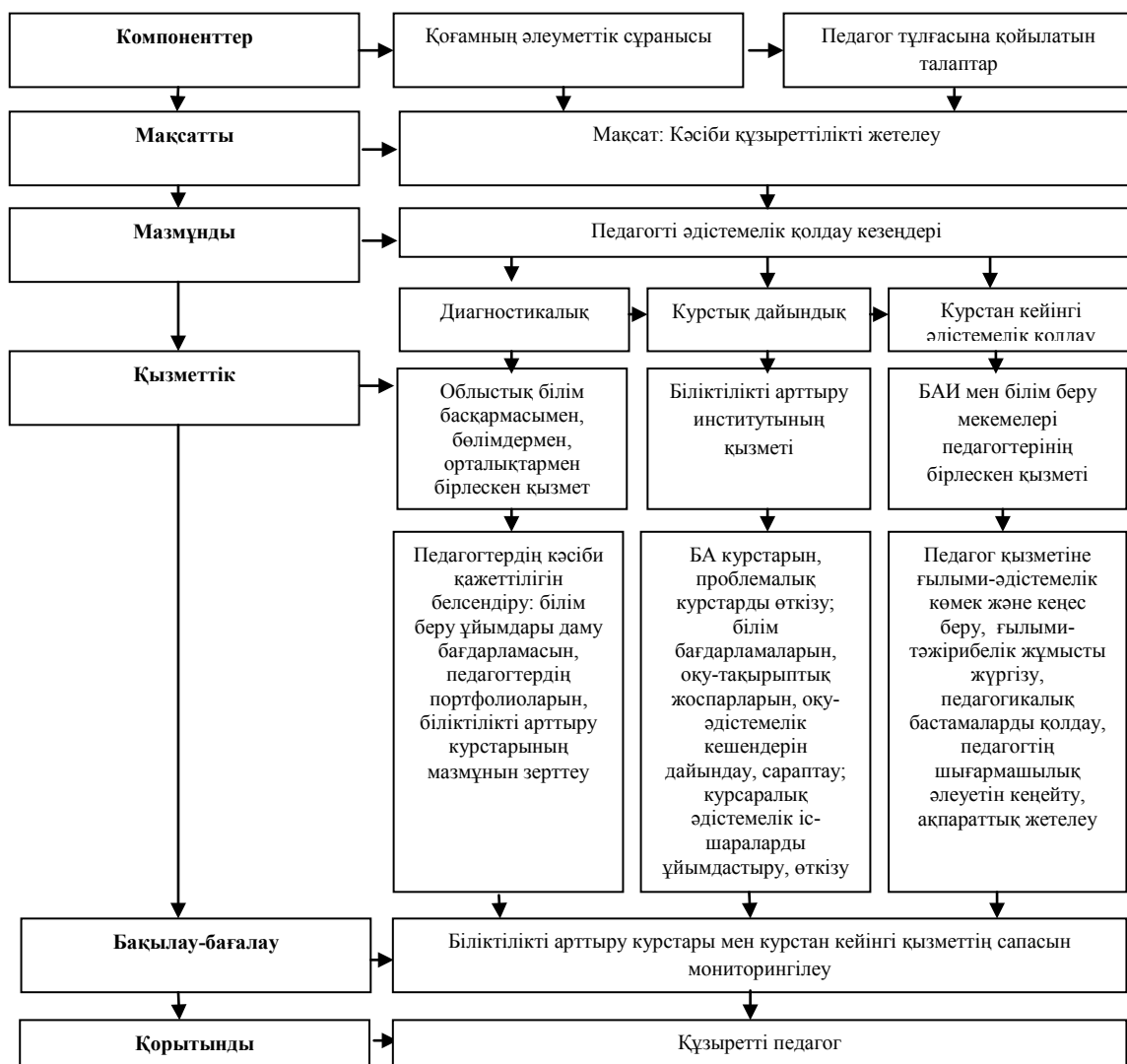
байланысты нығайтатын кезең болып есептеледі. Екіжақты үдерісті өзара байланыстыратын педагогтердің жеке ерекшеліктері, мүмкіндіктері, қажеттілігі, педагогикалық әлеуеті, жеке перспективасы, тұлғалық дамуы мен кәсіби өсуі. Мұғалімдердің қажеттілігін өтеу облыстық білім басқармасының, орталықтардың, бөлімдердің нақты мәліметтерімен жүзеге асып, курстық дайындық пен курстан кейін қолдау жұмысын жүйелі жоспарлауға мүмкіндік береді.

1-кестеде көрсетілген облыс педагогтерін курстан кейін қолдау пәндік білім берудің қажеттілігімен және өз ерекшелігімен анықталды.

Біліктілікті арттыру институттарында курс кезіндегі және курстан кейінгі әдістемелік қолдау жылдам қарқынмен дамып келе жатырған қоғам сұранысына сәйкес және мұғалімнің педагогикалық қажеттілігін өтеуге бағытталады. Сәйкесінше, әдістемелік қолдаудың нәтижелі компоненті болып, білім мазмұнын жаңарту жағдайында шығармашылықпен еңбек ететін және өзінің кәсібилігін үнемі жетілдіріп отыратын құзыретті педагог қалыптасады.

Педагогті әдістемелік қолдаудың курстан кейінгі кезеңін зерттей келіп, мұғалімдердің жаңашылдықты тәжірибеге енгізу қиыншылықтары күнделікті еңбек әрекеті кезінде кездесіп отыратынын көреміз.

Америка ғалымдарының зерттеулері бойынша (Б.Блум, Р.Брот) курстан өткен мұғалімдердің 60%-ы алған білімін тәжірибеге енгізуге ұмтылады екен. Ақтөбе облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институтының зерттеуі бойынша бұл дерек 82%-ды құрайды. Алайда, бір жылдан кейін, жаңашылдықты қолдану азая түседі. Ал бір жылдан кейін, Б. Блум мен Р.Броттың зерттеуінше, курстан



1-сурет. Білім беру ұйымдары қызметкерлерінің әдістемелік жұмысын дамыту

кейін тек 50 % мұғалімдер ғана курста оқығандарын тәжірибеге үнемі енгізіп отырады [3]. Осы мәселені шешу және болдырмау үшін біліктілікті арттыру институты қызметкерлері мұғалімдермен жүргізілетін кері байланысты үдетуі тиіс.

Ақтөбе облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институтының

қызметінің негізі болып Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016–2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» мен «Өрлеу» БАҰО» АҚ «2011-2020 жылдарға арналған даму бағдарламасы» болып табылады.

1-кесте. Ақтөбе облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілікті арттыру институтының педагогтерді курстан кейін әдістемелік қолдау бағыттары

№	Курстан кейінгі қызмет бағыттары	Жүзеге асыру түрлері
1	Педагогтерді кеңес берумен қолдау	1. Үздік педагогикалық тәжірибені зерттеу, жинақтау, тарату. 2. Әдістемелік десанттар. 3. Желілік қоғамдастық қызметін үйлестіру.
2	Педагогтердің эксперименталдық қызметін ғылыми қолдау	1. Педагогтерді ғылыми-тәжірибелік конференцияға қатысуға тарту. 2. Ғылыми-зерттеу жобаларын дайындауға басшылық жасау. 3. Оқу-әдістемелік материалдарға пікір беру. 4. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың жүргізілуіне кеңес беру.
3	Педагогикалық бастамаларды ілгерілету	1. Білім беру мекемелерінің инновациялық даму қорын құру. 2. Педагогтың әдістемелік басымдарын баспадан шығару. 3. Республикалық «Әдіскер жаршысы», «Білім нұры» журналдарына мақала жіберу.
4	Педагогтің шығармашылық әлеуетін ашу	1. Педагогті кәсіби байқауларға (Педагогикалық оқулар, Үздік жыл әдіскері, Үздік жыл психологы және т.б.)
5	Педагогтерді білім беруді жаңартудың мәселелері бойынша ғылыми-әдістемелік тұрғыда жетелеу	Семинарлар, оның ішінде, он-лайн, вебинар, тимбилдинг, практикум, тренинг, дөңгелек үстел және т.б.
6	Педагог қызметін ақпараттық-әдістемелік жетелеу	Білім беруді дамытудың басым бағыттары бойынша ғылыми, оқу-әдістемелік, сөздік басылымдар шығару: - білім мазмұнын жаңарту; - көптілді білім бері; - оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру; - шағын жинақты мектептердегі педагогикалық процесті ұйымдастыру; - техникалық және кәсіптік білім беру жүйесін жаңғырту туралы.

Курстан кейінгі зерттеу көрсетілген әдістемелік қолдауға мұғалімдердің қанағаттанатынын дәлелдейді:

- әдістемелік ісшаралар тәжірибе мазмұнымен үндеседі;
- курстан алған білім мен дағдылар тәжірибеде қолданылады.

Филилал қызметкерлерінің әдістемелік көмегі бәрінен бұрын курсаралық және курстан кейінгі ісшараларды сәтті ұйымдастырумен, инновациялық тәсілдерді, белсенді әдістерді қолданумен, таратылатын материалдардың сапалығымен ерекшеленеді.

Сонымен, педагогикалық жүйе құрылымындағы мұғалімдерді курстан кейін қолдау әр қызметкердің кәсіби құзыреттілігін жетелеу құралы болып табылды.

Біліктілікті арттыру институтының инновациялық қызметі осылайша сапаға, тиімділікке, үздіксіз дамуға бағытталынады.

Әдебиеттер тізмі:

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы
2. «Оқу әдістемелік жұмыстарды ұйымдастыру мен жүргізу Ережелері» ҚР Білім және ғылым министрінің 2007 жылғы 29 қарашадағы №583 бұйрығымен бекітілген.
2. Коджаспирова Г.М., Коджаспирова А.Ю. Педагогический словарь: Для студентов высш. и сред. пед. уч. заведений. - М.: Изд. Центр «Академия», 2001. - 176 бет.
3. Bloom B., Brot R. Quality is Free: Mentor Books.-New York, 1979.

ОӘЖ 378.046.4

КОУЧИНГ САБАҚТАР АРҚЫЛЫ ӘРІПТЕСТЕРДІҢ ТӘЖІРИБЕСІНЕ ӨЗГЕРІС ЕНГІЗУ

Қ.Қ. Бурунбетова

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Р.Т. Изгуттинова

С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Өскемен қ.

Б.К. Хасенова

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада коучингке түсініктемелер келтірілген және коучинг сабақтарын жүргізу арқылы мектеп мұғалімдерінің біліктілігін арттыру еркішеліктері қарастырылған.

Аннотация. В статье приведены пояснения понятия «коучинг» и рассматриваются особенности повышения квалификации учителей школ через коучинговые занятия.

Abstract. In article are provided explanations to coaching and they are considered features of professional development of schools teachers through coaching occupations.

Тірек сөздер: коучинг, ересектерді оқыту, мектептегі коучинг мәдениеті, білім мазмұны, технология.

Ключевые слова: коучинг, обучение взрослых, культура коучинга в школе, содержание образования, технология.

Keywords: coaching, training of adults, culture of coaching at school, the content of education, technology.

Әлемдік жаһандану жағдайында білім мақсаттарының түбегейлі өзгеруімен қатар, білім беру саласында мектеп тәжірибесіне білім берудің инновациялық үлгілері де еніп жатыр. Жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламаларына сай

білім беру үшін оқыту технологиялары да өзгеруі керек, олар интербелсенді және іс-әрекетке бағытталуы тиіс.

Білім мазмұнының, құндылықтарының, технологияларының жаңаруы осы үдерісті жүргізетін субъектінің, яғни

мұғалімнің өзінің, оның кәсіби құзыреттіліктерінің, педагогикалық позициясының, жеке қасиеттерінің өзгеруін де талап етеді.

Білім беру саласында болып жатқан өзгерістер білім алушылардың теориялық білімді меңгеріп қана қоймай, алған білімдерін тәжірибе жүзінде толық қолдана білу дағдыларының болуын талап етеді. Білім беру жүйесіндегі орын алып отырған кейбір олқылықтарды қалай жоюға болады? Теоретиктердің тәжірибе жүзінде жұмыс жасауларын қалай жолға қоюға болады? Бұл сұрақтар бір күнде немесе бір мезетте шешілетін мәселе емес екендігі айқын.

Оқушылардың теорияны ғана меңгеріп қоймай, алған білімдерін тәжірибе жүзінде іске асыруларына көмектесетін бағыт-бағдар беретін, оқулары мен оқушылардың шағын зерттеу жұмыстарын жүргізуге белсендіретін, олардың оқу барысында туындаған мәселелерін шешуде қамқоршы бола алатын, оқушы білімінің келесі сатысына көтерілуге кері байланыс жасай отырып табыс критерийлеріне сай баспалдақ құрып беретін, сабақ жоспарларын әрбір оқушының қажеттіліктеріне байланыстырып, тиімді стратегияларды қолданып жоспарлай алатын көшбасшы мұғалім керек. Ондай мұғалімдерді қайдан аламыз? Мұғалімдердің өз әріптестерімен ынтымақтастықта жұмыс істей отырып, коучинг және тәлімгерлік үдерістері арқылы озық тәжірибені таратулары арқылы ала аламыз.

Коучинг – (ағылш. coaching) сөзбе-сөз аудармасы – тәлім ету, дайындау, жаттықтыру. Бұл – әріптестердің (коуч пен әріптесі) жаңашыл, белсенді және жасампаз өзара әрекеттестік үдерісі. Коучинг барысында қолданыстағы оқыту тәжірибелерін бірлесіп ойластыру, идеялармен алмасу, коуч тарапынан рефлексиялық диалогқа тарту негізінде басқа мұғалімдер өз жұмысының жекелеген салаларын жетілдіру, оларды тереңірек дамытып,

анағұрлым жоғары сапалық деңгейге көтеру және іске асыру жөнінде шешім қабылдау мақсатында кәсіби білімін, игерген дағдылары мен тәжірибесін жетілдіреді [1].

Коучинг (ағылш. coaching – бапкерлік) – бұл адамға өзінің жеке мақсаттарын айқындау мен оған қол жеткізуге кәсіби көмек. Бұл анықтаманы жасаған коучингтің негізін қалаушы Джон Уитмор.

Коучингтің халықаралық федерациясының анықтауына сәйкес кәсіби коучинг – бұл клиенттерге өз жеке және кәсіби өмірінде нақты нәтижелерге қол жетуге көмектесетін үзіліссіз қауымдастық. Коучинг үдерісі арқылы клиенттер өз білімдерін тереңдетеді, өз ықпалдылығын және өмір сапасын арттырады.

Ағылшын тілінің қысқаша Оксфордтық сөздігі «coach» етістігінің мынадай анықтамасын береді – «жаттықтыру, оқыту, ақыл қосу, бағыттау, деректермен қамтамасыз ету» [2].

Коучинг – бұл серіктестердің өмірде, мансапта, бизнесте ең жоғары нәтижелерге жетуіне ықпал ететін кәсіби қатынастар процесі. Коуч кеңес беретін консультант есебінде емес, мәселелердің шешімін іздеудегі кәсіби дем беруші рөлінде болады. Коуч әрбір клиенттің шығармашылық мүмкіндігін ашады, клиент өмірінде жеткілікті өзгерістердің болуын қамтамасыз ететін оңды нәтижелерге қол жетуді демейді және ықпал жасайды.

Коучингтің басты мақсаттары мыналар болып табылады:

– мынадай құралдар: ықпалды сауалдар, мұқият тыңдау, түйсіктер (интуициялар), өмірлік тепе-теңдікке (балансқа) оқыту және оны бірлесіп табу көмегімен клиенттің проблемалық жағдайларын шешу;

– клиенттің ақырғы шешімді қабылдауы;

– өздігінен оқуды ынталандыру;

– клиент мүмкіндігін (потенциалын) толық ашу;

– клиент түрткісін (мотивациясын) арттыру.

Қазіргі кезде бұл тәсілді қолдануға болатын бірнеше басымдылыққа ие аумақтарды жеке бөліп қарастыруға болады:

- корпоративтік коучинг;
- маркетингтегі коучинг;
- кіші бизнестегі коучинг;
- өзара қарым-қатынас коучингі;
- жетістікке жету коучингі;
- әдемілік және денсаулық коучингі;
- оқытудағы коучинг [2].

Коучинг әдетте коуч пен үйренушінің коучинг сабақ түріндегі тұрақты кездесулері арқылы жүзеге асырылады, дегенмен, кейде тәлім алушының тәжірибесімен тікелей сабақтастықта жүргізілуі мүмкін: белгілі бір мәселелерге қатысты кеңесу, маңызды шешімдерді дайындау және қабылдау барысында ақыл-кеңес беру, көмекшімен жұмыс жүргізу және т.б. (Вильямс, 2007) [1].

Коучингті ересектерді, яғни мектепте қызмет ететін мұғалімдерді оқытуда мақсатқа сай қалай тиімді қолдана аламыз? Ол үдеріс тиімді бола ала ма?

Бұл сұрақтарға былай жауап беруге болады:

Мектептегі коучинг мәдениеті мектептегі педагогикалық ұжым мүшелерінің кәсіби дағдыларын, жеке қабілеттері мен талантын дамытуға және мектептегі білім беру сапасын арттыруға ықпал ететін маңызды әдіс ретінде қарастырылады [1]. Яғни, мектеп ұжымының ішіндегі тәжірибесі мол, кәсіби құзыреттілігі жоғары, өз әріптестеріне көшбасшылық жасауға бейім, мұғалімдердің кәсіби шеберліктерін арттыруға ықпалы мол интербелсенді әдістер мен технологияларды өз тәжірибелерінде қалай тиімді қолдануға болатындығына жол көрсете алатын мұғалімдер жүзеге асыратын үдеріс.

Коучинг – мұғалімдердің ресурстарын ашып, оларды саналы оқуға және өмір сүруге үйрету мақсатында еңбек етеді.

Коучинг сабақтарының басты мақсаты заманауи талаптарға сай әріптестерімізді оқыту, олардың біліктілігі мен құзыреттілігін көтеру болса, олар арқылы оқушыларды оқыту, оқытудың тиімділігін арттыру, оқушылардың белсенділігін жетілдіру болып табылады. Сондықтан ересектерді оқытуда коучинг үдерісі мектеп ұжымындағы мұғалімдер арасындағы оқытудың күшті ықпал ететін оқыту нысаны деп ойлаймын. Өйткені жоғарыда айтылғандай бүгінгі таңда жастарды жылдам өзгеріп жатқан әлемде өзіне сенімді және табысты болуға мүмкіндік беретін дағдылары мен түсініктерін дамытуға, өмірлік жағдайларда өз білімдерін қолдануға ықпалын тигізетін сын тұрғысынан ойлауға үйретуде басты рөлді мұғалімнің атқаратындығы баршаға мәлім. Осы дағдыларды оқушы бойында қалыптастырып, дамыту бағытында мұғалімнің де оқыту мен оқу үдерістерінің қажетті дағдылары мен терең түсініктерін игерген жағдайда ғана жастардың білімін сапалық тұрғыдан өзгерте алады. Осы бағытта коучинг әр мұғалімнің кәсіби дамуына қолдау көрсетіп, бағыт бағдар беруде таптырмас үдеріс болып табылады.

Коучингті жоспарлау барысында мұғалімдердің қажеттіліктері, яғни оқу мен оқыту үдерісінде кездескен кедергілері анықталып, сол кедергілерді жоюға, алдын-алуға бағытталған. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктерін арттыруға ықпал ететін тиімді әдіс-тәсілдер және әріптестерімен бірге бірлесе кәсіби әлеуметтік ортада жұмысты ұйымдастыру нысандары таңдалып алынады.

Коучингті ұйымдастырудың қажеттілігінің тағы бір жауабы, ол мектептегі мұғалім көшбасшылығының мәнмәтініне сай, коучинг сессиясы барысында нақты проблеманы шешуге бағытталған іс-әрекеттерді бірлесіп қарастыра отырып, өз жұмысының жекелеген салаларын қалай жетілдіріп, жоғары сапалық деңгейге көтеру және іске асыру жөнінде шешім қабылдау арқылы кәсіби білімін, дағды-

лары мен тәжірибесін жетілдіреді. Нақты бір проблеманы шешуге бағытталған әдіс-тәсілдерді өз тәжірибесіне енгізіп, жүзеге асыру арқылы өз бойында көшбасшылық қасиеттерін дамытады.

Тимоти Голвидің айтуынша «Коучинг – оның тиімділігін барынша арттыру мақсатында адамның әлеуетін ашу. Коучинг үйретпейді, үйренуге көмектеседі» демекші, тиімді жоспарланып өткізілген коучинг сессиясында мұғалімдер белсенді жұмыс істей және көтеріліп отырған мәселені әріптестерімен талдай отырып, тақырыптық жаттығулар жасау барысында жаңа білімді қолдану дағдыларын қалыптастырады.

«Коучинг – өзге адамды оқыту мен дамыту, оның қызметінің тиімділігін арттыруға ықпал ету өнері» - дейді Майлз Дауни. Мұғалім көшбасшылығын дамыта отырып әріптестеріне бағдарлама идеясын, әлемдік жаһандану дәуіріндегі талаптарға сай келетін инновациялық әдістер мен тәсілдерді жеткізе алатын коучтарды дайындау өте маңызды мәселе екендігі анық. Коучинг және тәлімгерлік (mentoring), олардың көмегімен мұғалімдер әріптестерін оқытады және мектеп аясында оқыту мен оқуға өзгеріс енгізеді [1] делінген. Бұлардан шығатын қорытынды, коучинг сабақтарын жүргізу барысында мұғалімдердің жаңа білімді меңгеріп, тиімді әдістер мен тәсілдерді қолдануға дағдылануына сыртқы уәж арқылы ықпал ету емес, олардың өздері ойланып барып, ішкі уәждерін ояту арқылы саналы түрде білім алуларын мақсат етіп қою керек.

Ересектерді, соның ішінде мектептегі еңбек өтілі мен кәсіби тәжірибесі әртүрлі мұғалімдерді, олардың қажеттіліктерін қамтамасыз ете отырып оқыту үшін қолданылатын педагогикалық тәсілдердің мұқият таңдалып алынуы оқудың тиімді болуына әкелетін бірден-бір жол деп ойлаймыз. Бұл қызмет бүкіл мектептің мұғалімдерін кәсіби дамытуға, соның негізінде оқушылардың үлгерімін жақсар-

туға үлкен ықпал етуі тиіс.

«Қырық бес жыл мұғалім болсаң да, қырық бес минуттық сабаққа жоспарың болсын» деген орыс педагогы А. С. Макаренко. Коучинг сессиясының жоспары коучтың өзіне дайындаған әдістемелік көмекші құралы, құжаты. Мұғалімдермен өткізетін коучингіңіздің мақсатқа жетуін қаласаңыз, ең бірінші мұғалімдердің қажеттіліктерін анықтап алуыңыз керек, яғни мұғалімдердің құзыреттілігін арттыру үшін неге және қалай көмек көрсете алатыныңыз туралы ойлануыңыз тиіс. Ойластырған немесе мұғалімдерден түскен ұсыныстар бойынша анықталған тақырыпқа сай коучинг сабағының тақырыбы мен оның теориялық мазмұнын, тәжірибелік тұстарын ашатын сабақ мақсатын дұрыс қоя білу нәтижеге жетудің алғашқы қадамы. Дұрыс анықталған мақсат мұғалімдердің сабақ соңында тақырып бойынша не білуі, не түсінуі тиіс екендігін және олардың не істеуге қабілетті екендіктерін сипаттауы тиіс, сіздің сабақ мақсатыңыз оқыту нәтижесін анықтауға мүмкіндік беретіндей құрылуы қажет. Осыған байланысты оқу мақсатын анықтауда SMART-мақсат немесе ақылды мақсат, аббревиатурасын қолдануға болады. Ол ағылшын тілінен алынған сөздер негізінде құрылатын мақсат түрі (Specific – арнайы, нақты; Measurable – өлшеуге болатын, шектеулі талап етушілік; Attainable – қолжетімділік; Realistic - шындыққа сай, қысқа да нұсқа берілуі; Timed – белгілі бір уақыт арлығымен шектелген), яғни белгілі бір уақт аралығында орындауға мүмкін, шынайы қол жетімді мақсат деген мағананы білдіреді. SMART-мақсат талаптарын негізге ала құрастырылған мақсатқа сәйкес күтілетін нәтижелері, табыс критерийлері, сол мақсаттар мен нәтижелерге жетуге бағытталған тапсырмалар мен сұрақтар алынады.

Нәтижеге бағытталған оқыту мұғалімдердің тақырып бойынша білім мақсаттарына табысты жетуін мұқият

ойластыруын қажет етеді. Таным теориясында тұжырымдалғандай, сабақтың нәтижелілігі білім алушы мұғалімдердің саналы және өзіндік реттелетін оқуын ұйымдастыру дәрежесіне байланысты. Сондықтан нәтижелі оқуды ұйымдастыру үшін оқу мақсаттары Блум таксономиясына негізделуін, сол білім мақсаттарына жетуге бағытталған оқу әрекетін басқару мұғалімдердің тәжірибесіне сүйену және жаңа білім мен тәжірибелеріне сүйене отырып мәлімет жинақтау, оны талдау, жинақтау және бағалау арқылы қалыптасу керектігін ескеру маңызды. Ол өз кезегінде мұғалімдерге тақырып идеяларын функционалдық сауаттылық деңгейінде меңгеруге жағдай жасайды. Яғни мұғалімдерге талдау, жинақтау мен бағалауға негізделген тапсырмалар беру оларға бағдарлама идеялары бойынша меңгеріп жатқан білімдерін не үшін, қалай, қай кезде қолдану керектігін, одан қандай нәтиже алуға болатынын, ол қандай өзгерістерге әкелетіні жайлы талдау мен бағалау жүргізу арқылы өз тәжірибесін өзгертуді болжауға және жоспарлауға көмектеседі.

Коучинг үдерісінде мұғалімдердің анықталған сабақ мақсаттарына табысты, нәтижелі жетуін ұйымдастыруда қалыптастырушы бағалауды жүзеге асыратын әдіс-тәсілдерді тиімді қолдану маңызды. Қалыптастырушы бағалау мұғалімдерге оқуда жетістіктерге жетуіне және алға ілгерілеуіне тікелей ықпал ететін және коуч мен мұғалімнің арасындағы кері байланысты қамтамасыз ететін оқыту мен оқудың бөлінбейтін құрамдас бөлігі болып табылады. Тиімді оқыту және оқу мақ-

сатында мұғалімдердің түсіну деңгейін анықтау мақсатында оқу мақсаттарына жеткендігінің немесе алға ілгерілеуінің деңгейін қадағалауға мүмкіндік береді. Осы орайда әрбір тапсырманы орындатудың мақсаты, күтілетін нәтижесі, орындауға арналған уақыт межесі мен нақты нұсқаулығы болу керек. Ол өз кезегінде жоғарыда айтылғандай әрбір мұғалімнің мақсатты оқуына ықпал етеді.

Күтілетін нәтижеге сабақ соңында жеткен немесе жетпегендігін анықтайтын өлшеу құралдары белгіленеді. Белгілі бір уақыттың ішінде өз идеялары туралы рефлексия жасап, оларды ойластыруды ынталандыру арқылы өз білімдерін қорытындылап талдауға көмектесу үшін сабақ соңында кері байланыс ұсынылады. Ол ашық сауалдар, бір-біріне өзінің оқу мақсаттары туралы айтып беру сияқты немесе жазбаша, ауызша өзін-өзі бағалау әдістері арқылы жүзеге асуы мүмкін. Бұл кері байланыс сіз үшін өз тәжірибеңізді ары қарай қалай жетілдірудің жолын іздеу болса, біліктілігін арттыруға талпынып отырған мұғалімдердің жеке өз білім деңгейлерін бағалауға және оған қалай жеткенін түсінуге, күшті-әлсіз жақтарын анықтап, келешекте қалай жетілдіруге болатындығы туралы ой толғауы.

Қорыта келе, мектептегі коучинг мұғалімдермен жүргізілетін механикалық үдеріс қана емес, ол коуч пен мұғалімдер арасындағы белгілі бір мақсатқа жетуге бағытталған, ынтымақсаттықта жүргізілетін егжей-тегжейлі жоспарланған іс-шара.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық «Педагогикалық шеберлік орталығы» 2016 ж.
2. <https://aral53.wordpress.com/2010/01/25/коучинг-ілімі-туралы>

РЕЗУЛЬТАТЫ МОНИТОРИНГА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТОЛИЧНЫХ ПЕДАГОГОВ В РАМКАХ ОБНОВЛЕНИЯ ПРОГРАММЫ СОДЕРЖАНИЯ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

К.А. Исентаева

ФАО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» ИПК ПР
по г. Астана

Аңдатпа. Қазақстан Республикасының орта білім беру мазмұнын жаңарту бағдарламасының аясында елорда педагогтерінің кәсіби дамуы, жалпы педагогтерді даярлауды ұйымдастыруды қайта қарау қажеттілігі, атап айтқанда, біліктілікті арттыру бойынша педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру жүйесін өзгертуі, оның құрылымын, парадигмасын, әдіснамасын, мазмұны мен технологиясын жаңғыртуға әкеледі. Пәндер бойынша жаңартылған бағдарламалар аясында олардың педагогикалық шеберлігін, критериалды бағалау жүйесін енгізуін, педагогтердің құзыреттілігін және кәсіби қызметке дайындығын қалыптасу көрсеткіштерінің өзгертуін жетілдіруде, педагогтердің кәсіби даму нәтижелілігін біліктілікті арттыру курстарының сапасына жасалған кешенді мониторинг деректері көрсетеді.

Аннотация. Профессиональное развитие столичных педагогов в рамках обновления программы содержания среднего образования Республики Казахстан, как отражение необходимости пересмотра подходов к организации подготовки педагогов в целом и в частности повышения квалификации привела к модернизации системы повышения квалификации педагогических работников, изменив ее структуру, парадигму, методологию, содержание и технологию. Данные комплексного мониторинга качества курсов повышения квалификации отображают результативность профессионального развития педагогов, совершенствование их педагогического мастерства в контексте обновления Программ по предметам, внедрение системы критериального оценивания, изменение показателей сформированности компетенций педагогов и готовности к профессиональной деятельности.

Abstract. Professional development of the capital's teachers in the framework of updating the curriculum of the secondary education of the Republic of Kazakhstan, as a reflection of the need to revise the approaches to the organization of teacher training in general and in particular the upgrading of qualifications, led to the modernization of the system for improving the qualifications of pedagogical workers by changing its structure, paradigm, methodology, content and technology. The data of the integrated quality monitoring of the refresher courses reflect the effectiveness of the professional development of teachers, the improvement of their pedagogical skills in the context of updating the Programs in subjects, the introduction of a system of criterial evaluation, the change in the indicators of the competence of teachers and readiness for professional activity.

Түйін сөздер: біліктілікті арттыру, мониторинг, кәсіби даму жүйесін жаңғырту, кәсіби даму, орта білім бағдарламаларын жаңарту.

Ключевые слова: Повышение квалификации, мониторинг, модернизация системы повышения квалификации, профессиональное развитие, обновление программы содержания среднего образования.

Keywords: training, monitoring of, modernization of the system of professional development, professional development, updating the curriculum of secondary education.

«Учитель должен знать множество различных педагогических приемов. И должен использовать их как поддержку и содействие в своей деятельности».

А. Байтурсынов

Качественное изменение образования невозможно без формирования нового взгляда учителя на свое место и роль в учебном процессе, нового отношения к ученику. Поэтому важно, чтобы учитель сам понимал суть новых изменений, смысл нового качества образования и новых образовательных результатов. На наш взгляд, переход к новой школе без соответствующей подготовки учителей, методистов и руководителей школ был бы преждевременным, и реализовать на практике новые теоретические идеи без осмысления принципиально новых целей и задач, содержания и технологии обучения, новой формы оценивания было бы неправильным. Согласно развитию системы непрерывного профессионального образования педагогов в качестве одной из приоритетных задач в документе, определяющем сущность современной государственной образовательной политики Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы необходимо осуществить переподготовку и повышение квалификации педагогов с учетом нового компетентностно-ориентированного содержания образования, новых подходов к обучению и методике преподавания [1].

В этой связи, как отражение необходимости пересмотра подходов к организации подготовки педагогов в целом и в частности повышения квалификации привела к модернизации системы повышения квалификации педагогических работников, изменив ее структуру, парадигму, методологию, содержание и технологию.

Сущность системы повышения квалификации, заключается в создании условий реализации прав педагогических

работников на повышение квалификации, профессионального роста педагога, удовлетворении потребностей педагога в повышении квалификации, что является личной целью каждого педагога и выполнения общественно-государственных требований к компетентности специалиста.

Разработанная АО «НЦПК «Өрлеу» модель мониторинга качества курсовой подготовки педагогов позволяет изучить запросы и потребности педагогов в повышении своей профессиональной компетентности, состояние выполнения требований Закона РК «Об образовании» (ст.51.6) [2], цели посещения педагогов курсов повышения квалификации, ожидаемые результаты от пройденного ими курсов ПК - удовлетворение курсами ПК и вносимыми предложениями по совершенствованию системы повышения квалификации.

Целью мониторинговых исследований курсов повышения квалификации в рамках обновления программы содержания среднего образования Республики Казахстан является содействие в повышении качества образовательных услуг, предоставляемых институтом повышения квалификации на основе мониторинговых исследований качества курсовой подготовки и послекурсовой деятельности педагогов [3].

Мониторинг качества курсовой подготовки в рамках обновления программы содержания среднего образования базируется на принципах интегративности, непрерывности, системности, научности, целостности, индивидуализации, является полифункциональным, позволяет установить степень соотношения между требованиями обучающихся и возможностями их удовлетворения, предостав-

ляемыми ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по городу Астана и обеспечивает управление качеством курсовой подготовки педагогов. В основу мониторинга заложена идея установления соотношения (степени соответствия) между образовательными потребностями обучающихся и возможностями их удовлетворения, предоставляемыми институтом повышения квалификации.

Изменение содержания школьного образования предполагает, прежде всего, трансформацию мышления современного педагога, переход от учителя-информатора к учителю-катализатору, ключевая задача которого заключается в активизации мыслительной и учебной деятельности учащихся.

Профессиональное развитие столичных педагогов в рамках обновления программы содержания среднего образования Республики Казахстан направлено на совершенствование педагогического мастерства учителей в контексте обновления Программ по предметам и внедрения системы критериального оценивания.

В рамках курсов повышения квалификации ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана по обновленным программам в I полугодии 2017 года обучилось 1239 педагогов столицы, где в процессе повышения квалификации педагоги ознакомились со структурой и содержанием учебной программы, системой критериального оценивания, дифференцированным обучением посредством разных методов и приемов, внедрением в работу форм стратегий активного обучения для понимания и совершенствования своего опыта на принципах обучения.

Мониторинговое исследование входного анкетирования показало, что 74% педагогов столицы пришли на курсы с целью повышения своей квалификации; 54% - имея стремление овладеть современными технологиями, методами обучения и воспитания; 39% - подготовиться

к работе в условиях обновления содержания образования; 32% - испытывая потребность в непрерывном повышении квалификации; 15% - получить сертификат; 6% - по распоряжению руководства. Таким образом, основной целью обучения слушателей является повышение своего профессионального мастерства и уровня компетентности.

Большая половина слушателей (86%) пришли на курсы ПК, имея общее представление о планируемом обновлении содержания образования, где 14% из них еще отметили, что не имеют конкретных знаний о содержании обновления среднего образования.

Оценка результатов обучения в выходящем анкетировании показала, что:

- знание и понимание предпосылок обновления содержания среднего образования на «отлично» и «хорошо» усвоили 96% педагогов, «средне» - 4%;

- знание и понимание содержания, целей и задач образовательной программы данных курсов на «отлично» и «хорошо» - 95%, «средне» - 5%;
- умение практически использовать педагогические подходы, учебные материалы образовательной программы данных курсов на «отлично» и «хорошо» - 93%, «средне» - 7%;

- понимание системы критериального оценивания и знание методики внедрения в практику на «отлично» и «хорошо» также усвоили 93%, «средне» - 7%;

- умения и навыки, необходимые для реализации обновленного содержания на «отлично» и «хорошо» - 92%, «средне» - 8%. Это говорит о том, что все педагоги усвоили знания и навыки, предъявляемые при прохождении курсов повышения квалификации в рамках обновления содержания образования РК.

Полное усвоение планирования уроков после завершения курсов ПК в рамках обновленной образовательной программы произошло у 73% педагогов, частично - 27%. Не усвоивших программу педагогов либо затруднившихся ответить

отсутствуют.

Особенности методики преподавания по своему предмету полностью усвоили 77% учителей, частично - 23%.

Анализ чувств педагогов при завершении курса показал, что большая часть педагогов (70%) испытала творческий подъем, где 30% из них ощутили только удовлетворенность.

Свои ожидания от курсов ПК реализовали больше половины слушателей (75%), частично реализовали отмечают - 25%.

Согласно результатам изменения взглядов слушателей на современную организацию процесса обучения в условиях обновления среднего образования после данных курсов у 98% изменились взгляды на совершенствование педагогического мастерства в контексте обновления содержания образования ПК.

После окончания курсов 62% столичных педагогов желают поддерживать связь с институтом через дистанционные или мобильные формы взаимодействия (образовательный портал, skype, whatsapp, агент mail.ru и др.), 45% - участвовать в работе творческих мастерских по руководством специалистов ИПК, 42% - через издательскую деятельность (публикации в журналах и газетах, издаваемых ИПК) и 36% - участвовать в межкурсовых мероприятиях.

В своих пожеланиях или предложениях по улучшению услуг, предоставляемых ИПК, слушатели курсов пишут, что после прохождения курсов ПК будут смотреть на занятия совсем с другой стороны, что обновленная программа внесла коррективы в работу многих учителей, а также предлагают на курсах ПК давать больше практики в составлении планирования урока и в микропреподавании, показывать больше мастер-классов по преподаваемым предметам и изыскать возможность проходить курсы дистанционно, без отрыва от производства.

Как показывает опыт, мониторинг – основополагающий механизм управлением качеством образования. Отличительная черта – достоверная информация о соответствии фактического результата его ожиданиям. Обратная связь мониторинга – сущностный аспект управления. На ее основе меняется отношение к результату, пересматриваются способы достижения текущих, промежуточных и конечных целей. Эффективность мониторинга обеспечивается требованиями, которыми должна удовлетворять информация: это ее полнота, адекватность, достоверность, непрерывность, структурированность и специфичность для каждого уровня мониторинга.

Кафедрам и отделам важен в первую очередь результат мониторинга по обновлению содержания образовательной программы. Они получают полную информацию об усвоении слушателями каждой структурной единицы (модуля) образовательной программы. На основе таких данных из курса в курс, из года в год выявляются некоторые структурные единицы, которые вызывают затруднения у педагогов, что позволяет разрабатывать методические рекомендации по преодолению этих трудностей.

Администрации организаций образования система педагогического мониторинга позволяет отслеживать уровень обученности педагогов по модулям, выявлять динамику, оценивать качество преподавания конкретным педагогом, активизировать методическую работу педагогов по актуальным проблемам содержания образовательной программы, контролировать оптимальность учебно-тематического плана и на основе данных педагогического мониторинга осуществлять его корректировку.

Объективная, валидная, дифференцированная система контроля гарантирует высокие результаты освоения знаний, умений, навыков и компетентностей педагога в целом.

Отсюда можно сделать выводы о том, что педагоги столицы всесторонне изучили педагогические подходы и навыки, необходимые в профессиональной деятельности успешного учителя, получили возможность апробировать в процессе микропреподавания эффективные методы планирования занятий на основе приобретенных в ходе обучения знаний и умений, углубили свои знания по данным аспектам программы. Слушатели

курсов работали в тесном взаимодействии и сотрудничестве как между собой, так и с тренером. Учителя не только получали знания, но и демонстрировали свои умения и навыки работы, делились педагогическим опытом.

Данные курсы способствовали развитию профессионального развития педагога и позволили ему взглянуть по-новому на грядущие изменения в средней школе.

Список литературы:

1. Национальный план действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012-2016 годы, постановление Правительства Республики Казахстан №832 от 25 июня 2012 года.
2. Ахметова Г.К. Стратегические ориентиры модернизации системы повышения квалификации в Республике Казахстан //Менеджмент в образовании -2011.-№4.
3. Ахметова К.И. Мониторинг как средство оценки эффективности процесса повышения квалификации педагогических кадров//Молодой ученый. 2012-№8.
4. Технология мониторинга как средство отслеживания и управления качеством повышения квалификации педагогов – Алматы: АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР РК, 2013г – 119 стр.



СИНТАКСИСТІК ОМОНИМИЯ НЕГІЗІНДЕГІ АССИММЕТРИЯ

Д.Т. Айтбаев

Низами атындағы Ташкент мемлекеттік педагогикалық университеті,
Ташкент қ., Өзбекстан

Аңдатпа. Мақалада синтаксистік омонимия туралы ой қозғалады. Автор аталған мәселеге арналған ғылыми жұмыстарға шолу жасап, жұмыс авторларының көзқарастарын сынға алады. Автор орыс тілтанушыларының зерттеулеріне талдау жасап, оларды екі топқа бөледі: синтаксистік омонимияны тілдік аспект проблемасы деп есептейтіндер мен оны сөйлеу аспектісінің проблемасы деп есептейтіндерге. Мақала соңында автор синтаксистік омонимия мен полисемия тілдік аспект проблемасы деген қорытындыға келеді.

Аннотация. В статье излагаются мысли о синтаксической омонимии. Автор даёт обзор научных работ, посвященных данной проблеме. Отмечает некоторую ограниченность во взглядах авторов работ по отношению к исследуемой проблеме. Автор, анализируя исследования русских языковедов, делит их на две группы: на тех, которые считают синтаксическую омонимию проблемой языкового аспекта и на тех, которые считают данную проблему проблемой речевого аспекта. В конце статьи автором изложен вывод о том, что синтаксическая омонимия и полисемия являются проблемами языкового аспекта.

Abstract. Thoughts about syntax homonym are given in the article. Author gives review of the scientific work, denoted to given problem. There are notes certain insufficiency in glance of the authors work under investigation problem. Author, analysing studies Russian linguist, divide them into two groups: that consider syntax homonym by problem of the language aspect and that which consider given problem by problem of the speech aspect. Author state conclusion about syntax homonym and polisemix that they are problem of language aspect at the end of the article.

Түйін сөздер: омонимия, полисемия, тілдік аспект, сөйлеу, лингвистика.

Ключевые слова: омонимия, полисемия, языковой аспект, речь, лингвистика.

Key words: homonymy, polysemy, linguistic aspect, speech, linguistics.

Болмыстағы зат пен құбылыстар арнайы бір айрықша сөздер арқылы бейнеленуі шарт емес. Тілдің өзіндік ерекшеліктері, санаулы ғана сөздер мен олардың әртүрлі комбинацияларынан, яғни бірігуінен шексіз заттар пен құбылыстар бейнеленуі мүмкін. Омонимия құбылысы тілдің осындай мүмкіндіктерінің бірі болып саналады.

Омонимия юнон тілінің *homotimia* сөзінен алынған. Бұл мағыналары басқа-басқа болған түрлі лингвистикалық бірліктердің дыбыстық (сыртқы) жағынан сәйкес болуы.

Әртүрлі лингвистикалық бірліктердің дыбыс жағынан сәйкес болуы, шындығында да, форма мен мазмұн асимметриясын қалыптастырады. Демек, формалық жағынан бір түрлі лингвистикалық бірлік бірнеше өзіндік және өзара байланыспаған мағыналарға ие болады.

Тіл білімінің тарихы жағынан алғанда омонимия құбылысы өзбек тіл білімінде Еуропа тіл біліміне қарағанда біраз ілгерілеп кеткен. Демек, омонимия құбылысы орыс тіл білімінде ХХ ғасырдан бастап ғалымдарымыз тарапынан зерт-

теле бастады¹, өзбек тіл білімінде аталмыш құбылыс көркем өнер – тажнис өнері сипатында өте ертеден зерттеле бастаған. Әлішер Науаи “Мухокаматул луғатайн” тілдің ойнақылығын құрайтын тәсіл екендігін арнайы айтып өтеді².

Ш.Рахматуллаев пен Р.Шукуровтардың пікірінше, омонимия құбылысы синонимия мен антонимияда болатын құбылыс сияқты, кем дегенде екі тіл бірлігі арасында пайда болады. Мұндай қарым-қатынастарды белгілеуде тіл бірліктерінің екі жағы – бейнелеуші тұрғыда да, мазмұндық тұрғыда да есептеледі. Синонимия мен антонимия тіл бірліктерінің мазмұндық тұрғысы негізгі орынды иелесе, омонимияда, керісінше, бейнелеуші тұрғысы жетекші орынды иелейді.

Омонимияда тіл бірліктері бейнелеушілік жағынан тең болуы қажет-ақ. Бейнелеу тұрғысында екі құбылыс айрықша ескеріледі: айтылуы (дыбыстық бейнелену) мен жазылуы (әріптік бейнелену).

Әдеби тілде тіл бірліктерін өзара омоним деп атау үшін бірдей айтылатын және жазылатын фонемалар жүйесімен бейнеленуі шарт³.

Тіл білімі тарихында омонимия құбылысы, алдымен, лексикалық аспекті болып саналатын лексикалық омонимиялар, яғни омолексемалар ұғынылады. Сондықтан да ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысатындардың назары, негізінен, лексикалық омонимияны үйренуге қаратылған. Мысалы, М.Миртожиев пен Т.Алиқұловтардың бастапқы ғылыми-зерттеулері лексикалық омонимияға арналған.

Омонимия тек қана лексикалық аспектімен шекараланбай, ол фонологиялық аспектіден басқа барша аспектілердің бірліктері үшін де әмбебап құбылыс болып саналады. Орыс тіл

білімінде алғаш рет Л.А.Булаховский грамматикалық аспекті бірліктеріндегі омонимия құбылысына назар аударды⁴. Өзбек тіл білімінде М.Журабаеваның “Өзбек тіліндегі аффиксал омонимия” тақырыбындағы алғашқы ғылыми еңбегі лингвистика майданында пайда болды.

Е.И.Шендельс пен академик В.В.Виноградовтар орыс тіл білімінде грамматикалық омонимияның теориялық негіздерін терең талдап береді⁵. Дегенмен В.В.Виноградов та грамматикалық омонимия шеңберінде тек қана морфологиялық және аффиксалдық омонимияны үйренумен ғана шектелген. Біздіңше, грамматикалық омонимия грамматиканың тек қана бір аспектісімен ғана шекараланбауы керек. Ол, сөзсіз, синтаксистік бірліктерге де тән құбылыс болып саналады. Осындай пікірлерді негізге ала отырып, омонимия құбылысы өткен ғасырдың 50-ші жылдарынан бастап синтаксистік аспекті шеңберінде зерттеле бастады.

Синтаксистік бірліктер омонимиясын ғылыми тұрғыдан зерттеуді ғалым Е.И.Шендельс бастап берді. Бұның ізінен Н.П.Колсеников, А.Г.Щепин, Е.Э.Гулыга, Н.Д.Арутюнова сынды ғалымдарымыз жоғарыда аталған ғылыми зерттеулерді ары қарай жалғастырды⁶.

Орыс тілі материалдары негізінде синтаксистік омонимия бойынша зерттеу жұмыстарымен айналысқан ғалымдарымызды екі топқа бөлуге болады:

Бірінші топтағы ғалымдарымыз (Е.И.Шендельс, Е.В.Гулбыга, Г.А.Золотова,

4 Булаховский Л.А. Ұша асар.

5 Виноградов В.В. Избр. Труды. Исследования по русской грамматике. М., 1975, с. 13-33; Шу муаллиф. Об омонимии и сменных явлениях. Южориддаги тўплам. Б.295-315.

6 Колсеников Н.П. О синтаксической омонимии в русском языке // РЯВШ. 1960. №3; Шу муаллиф. Омонимические предложения с местоимениями // РЯВШ, 1988, №4; Гулбега Е.В. Некоторые вопросы синтаксической омонимии // Материалы научной конференции. М., 1965, с.67; Щепин А.Г. Контекстная омонимия в русском языке (речевые созвучия). Ақд. Иркутск, 1963

1 Булаховский Л.А. Из жизни омоноимов. // В сб. «Русская речь», Новая серия, вып. III. Л., 1928.

2 Алишер Навоий. Танланганасарлар.

3 Ўзбек тили омонимларининг изоҳли луғати. Тошкент, 1984, Б.5.

А.В.Дудников) тіл білімінде Ф. де Соссюр жағынан дәлелденген тіл-сөйлеу дихотомиясын негізге ала отырып синтаксистік омонимияны осы қарама-қарсылыққа негізделе зерттеу жұмыстарын алып барады. Омонимияны тіл аспектісіндегі сөйлем моделіне тиісті екендігін мойындайды.

Е.И.Шендельс синтаксистік бірліктер омонимиясын *омамодел* терминімен атап, оған моделдердің формалық жақтан ұқсастығын мақұлдайды. Оның ойынша, моделдердің омоним болуы үшін құрылымында бірдей лексикалық бірліктердің болуы шарт емес. Олар түрліше, бір-біріне ұқсамайтын бірліктерден де құралуы мүмкін. Омомоделдер оларды қалыптастырған лексикалық материалдардың түрлі белгісіне негізделген болуы шарт⁷.

Е.В.Гулыга да синтаксистік омонимияны моделдер омонимиясында қарайды⁸.

Екінші топтағы ғалымдар (Р.Н.Колесников, А.Г.Щепин) дыбыстық және морфологиялық белгілері бірдей болған сөйлеудегі үзінділердің әртүрлі мағыналарды аңғартуы синтаксистік омонимия деп санайды. А.Г. Щепин фонетикалық көрінісі мен морфологиялық белгілері бірдей болған сөйлеу үзінділерінің әртүрлі мағыналарды аңғартқандығын синтаксистік омонимия деп түсіндіреді⁹.

Демек, бірінші топтағы ғалымдар синтаксистік омонимияны тіл аспектісінде, абстракт конструкциялар негізінде, когнитемаларға негізделе отырып зерттеу жұмыстарын алып барса, екінші топтағы ғалымдарымыз когнитемалардың, яғни синтаксистік моделдердің тура сөйлеу аспектісіндегі жағдайға қарай зерттейді. Нәтижесінде моделдердің нақты бірдей лексикалық және грамматикалық бірліктермен толықтырылуына назар аударады.

7 Қараңыз: Шендельс Е.И. О грамматической омонимии // ИЯВШ, 1955, №6

8 Гулыга Е.В. Сол еңбек, с.67.

9 Щепин А.Г. Контекстная омонимия в русском языке, с.5.

Түркітануда да өткен ғасырдың 60-шы жылдарынан бастап тіл аспектісі арасындағы изоморфизмнің белгілеуге, бір аспектіде терең зерттелген құбылыстың басқа аспектідегі ұқсастықтарын анықтауға әрекет жасалды. Нәтижесінде лексикалық аспектіде терең зерттелген омонимия, синонимия және антонимия құбылыстары морфологиялық және синтаксистік аспектісінде де зерттеле бастады. Бұл жағдаят 1986 жылда Фахри Камол жағынан басталды. Бірнеше авторлар жағынан жазылған “Қазіргі өзбек әдеби тілі” кітабының I том “Лексикология” бөліміне ғалым омонимдерді үшке: лексикалық омонимдер, аффиксал омонимдер және омосинтагмалар, яғни синтаксистік омонимдерге жіктейді.

Синтаксистік омонимия бойынша А.Сафаев пен Ф. Убаевалар да өздерінің пікірлерін ортаға салған. А.Сафаев бір синтаксистік форманың түрлі синтаксистік позицияда келуін синтаксистік омонимия деп түсіндіреді. Мысалы, «Саволига яраша берилган жавоб» (*Сұрағына қарай берілген жауап*) сөйлемінде «саволига яраша» (*сұрағына қарай (жараса)*) бөлігі пысықтауыштық позициясында, «саволига яраша жавоб» (*сұрағына қарай (жараса) жауап*) сөйлемінде дәл сол бөлек анықтауыштық позицияда келуін синтаксистік омонимия деп бағалайды¹⁰.

Ф.Убаева “форма жағынан бірдей, бірақ әртүрлі пікірді аңғартуға қызмет ететін сөйлемдер, сөйлем мүшелері синтаксистік омонимиялар екендігі, ол шындық болмысты дұрыс көрсететін және стилистикалық жақтан қызмет ететіндігін” айтып өтеді.

Ол синтаксистік омонимияның екі түрін – омоним сөйлемдер және омонимдік мүшелерді ажыратады. Омоним сөйлемдер, өз ішінде үш топқа жіктеледі: 1. Омоним жай сөйлемдер: *тура жолдан бар – а) бір жерге бару; ә) қылмыс жасамау; біраз болса да оңалып қалды – а) ау-*

10 Сафаев А. Исследования по синтаксису узбекского языка. Ташкент, 1989, с.1971, 6.139.

рудан айығу; ә) мінезінің оңалуы; надандығынан сөйледі – а) надандығы туралы сөйледі; ә) надан болғандығы үшін сөйледі;

2. Омомним құрмалас сөйлемдер. Ғалымның пікірінше, құрмалас сөйлемдер де, көбінесе, тура немесе ауыспалы мағыналарымен омоним бола алады: *Шамол бұлса, дарахтнинг учи қимирлайди (Жел тұрса, ағаштың басы қимылдайды). Ким булоқнинг бошини боғласа, сувни ўша ичадди (Кім бұлақтың басын байласа, суды сол ішер). Нима экилса, шу ўрилади (Не егілсе, сол орылады).* Демек, құрмалас сөйлем омонимиясы дегенімізде құрмалас сөйлемдердің көпмағыналылығы аңғарылады. Құрмалас сөйлем мағыналарын тура және ауыспалы мағыналары негізінде түсіндірудің өзі де бұл пікірлерімізді дәлелдей алады;

3. Омонимиялық сабақтас құрмалас сөйлем. Ф.Убаеваның айтуына қарағанда, кейбір сабақтас құрмалас сөйлемдер бір формада болса да, түрліше сабақтас құрмалас сөйлем болып саналады. Міне осындай сөйлемдер омонимдік құрмалас сөйлем болып табылады. Мысалы: *Ким яхши ўқиса, у боради (Кім жақсы оқыса, ол барады). Ким яхши ўқиса, уни юборамиз (Кім жақсы оқыса, оны жібереміз). Ким яхши ўқиса, унинг хурмати ошади (Кім жақсы оқыса, оның құрметі асады)*¹¹. Бұл құрмалас сөйлемдердің бірінші компоненті, бір түрдегі лексикалық бірліктер мен грамматикалық формалардан құралса да, осы бірінші сөйлемде бастауыштық сабақтас құрмалас сөйлем, екінші сөйлемде толықтауыштық сабақтас құрмалас сөйлем, үшінші сөйлемде анықтауыштық сабақтас сөйлем қызметінде келген.

Өзбек тіл білімінде А.Бердиалиевтің синтактикалық омонимияға арналған ғылыми еңбегінің тиянақтылығы, теориялық жақтан дәлелденгендігімен ерекшеленіп тұрады. Ол А.Сафаев пен Ф.Убаевалардың синтактикалық омонимия жөніндегі ғылыми пікірлеріне сын

көзбен қарайды. Ф.Убаеваның құрмалас сөйлем, сабақтас құрмалас сөйлем мен сөйлем мүшелері омонимиясы жөніндегі пікірлері синтаксистік омонимия табиғатына сәйкес келмейтіндігін айтады¹². Анығы, синтаксистік полифункционалдық пен синтаксистік амфиболия (омофония) құбылыстары сипатында қарағандығын қолдамайды, яғни қарсы пікір білдіреді.

А.Бердиалиев Н.Д. Арутюнованың “омонимия сөйлеуші үшін ғана емес, бәлкім тыңдаушы үшін де қажет” деген пікірге сүйене отырып, информант (тыңдаушы) сөйлеушінің (информатор) қандай мазмұндағы ойлардың баяндалып жатқандығын түсінуде адасатындығын айтады.

Зерттеуші Ф.Убаеваның *нодонлигидан гапирди (надандығынан сөйледі)* типіндегі сөйлемдердің екі түрлі мазмұнға ие болуы пікірдің сөйлеумен байланысты екендігіне қосылады. Шынтуайтқа келгенде, мұндай сөйлемдердің қолданылуында сөйлеуші бір уақыттың өзінде еш уақытта да екі түрлі мазмұнды ойламайды, бәлкім олар негізінде анық бір нақты пікірді баяндамақшы болады¹³. Ол екі түрлі мазмұндағы сөйлемді Л.Н.Мурзиннің “ущербной текст” және “избыточный текст” сынды мәтін оппозициясы бойынша білдірген пікірлері негізінде түсіндірмекші болады. Дегенмен, Л.Н.Мурзин қолданған “ущербной” сөзін “ықшамдау” емес, “орынсыз” деп аударма жасағаны оның қарама-қарсы болған “избыточный” сөзіне қарама-қарсы қойылғандығын өзін ақтай алмайды. Л.Н.Мурзин мұндай атауларды мәтін мүшелерінің жағдай мүшелерімен сәйкестенуі, яғни әр бір екі структура мүшелерінің шамалы сәйкестігі мағынасында қолданған, “ущербный текст” сөзін «ықшам мәтін», «избыточный текст» сөзін “артықша мәтін” деп аударма жасалуы мәселенің маңызын дұрыс ашуға көмек береді.

11 Убаева Ф. Ўша асар, Б.140.

12 Убаева Ф. Ўша асар, Б.140.

13 Бердиалиев А. Ўша асар, Б.61

А.Бердиалиевтің пікірінше, өзбек тіл білімінде синтаксистік омонимияға лексикалық омонимияға тән өзіндік ерекшеліктерін негіздеуге себеп лингвистикалық құбылыстардың тіл мен сөйлеудің айырмашылықтары әрі парадигматика, синтагматика, модель сияқты түсініктермен байланысты проблемалардың теориялық жағынан жеткілікті дәрежеде зерттелмегендіктен.

Омонимия құбылысы өзбек тілі синтаксисінің барша қат-қабаттары (сөз тіркесі, жай сөйлем, құрмалас сөйлем) үшін сәйкес келетіндігін, сол сияқты, сабақтас құрмалас сөйлем омонимиясы да өзіне сәйкестенетін парадигмалық қатарды құрауды айтып өтеді. Мысалы: *Дарсдан чиқса, дадаси йўлини пойлаб турарди – Сабақтан шықса, әкесі жолын тосып тұратын еді* (Ұ.Умарбеков). *Эр ишини қўлласа эл, иқбол қувар изидан – Ердің жұмысын қолдаса ел, мәртебе қуар ізінен* (Х.Шарипов) сияқты сөйлемдер әртүрлі семантикалық мазмұнға ие екендігін, дегенмен, олардың құрылысы ұқсас, моделдері омонимияға ұқсас екендігін аңғартады.

А.Бердалиев құрмалас сөйлем синтаксистік аспектісінің бір бүтін бірлігі екендігін айтып өтеді. Сол үшін де сабақтас құрмалас сөйлем омонимиясы тек қана сабақтас құрмалас сөйлемдер немесе тек қана басыңқы сөйлемдер көлемінде (сабақтас құрмалас сөйлем омонимиясы, басыңқы сөйлем омонимиясы сияқты) ғана қаралмай, мұндай көзқарастар құрмалас сөйлемнің синтаксистік жүйеде өзіндік, бір бүтін құрылымға ие болған бірлік екендігін теріске шығаруды баяндайды. Автордың сабақтас құрмалас сөйлемдерде сабақтас сөйлемдердің басыңқы сөйлемдерге бағыныңқы екендігі, құрмалас сөйлем жалпы грамматикалық мағынасын тек қана сабақтас құрмаласпен ғана шектеп қойылуы сөз құрамындағы түбір мен аффикстік морфемалармен сабақтас құрмалас пен басыңқы сөйлем арасындағы изоморфизм заңдылықтарына кері

екендігі айтылған. Сол сияқты, сабақтас құрмалас сөйлем басыңқы сөйлеммен қалай байланысса, басыңқы сөйлем де әрдайым өзіндік функционалдық емес, синтагматикалық қарым-қатынаста ол да сабақтас құрмалас сөйлемдерге белгілі бір дәрежеде мазмұндық жағынан байланысты екендігі туралы пікірі де өзіндік маңызға ие¹⁴.

Синтаксистік омонимия синтаксистік полифункционалдық пен синтаксистік полисемия құбылыстарымен үздіксіз байланыста болады. А.Бердалиев сабақтас құрмалас сөйлем омонимиясы мен полифункционалдық және полисемияға өзара байланысты екендігін айтып, сабақтас құрмалас сөйлем омонимиясы полифункционалдық және көпмағыналылық құбылыстарына қарай кейінгі позицияны иеленуін айтып өтеді. Ол Е.И.Шендельс пікіріне орай сабақтас құрмалас сөйлем омонимиясы белгілі бір конструктивтік фомаға сәйкес қызметі мен мағыналарының бірінен ажыралып шыққан жағдайларда грамматикалық мағыналарының көпмағыналылығынан өсіп шығу мүмкіндігін айтады. Мұнда сабақтас құрмалас сөйлем құрылымының ілгері элементтерінің жүйесіне сәйкес болған байланыстырушы көрсеткіштерінің орны жоғары екендігін дұрыс айтып өткен¹⁵.

Шындығында да, синтаксистік омонимия мен синтаксистік полсемия өзара үздіксіз байланыстағы құбылыстар болып, көп жағдайларда омонимия полисемия негізінде пайда болады. Бұл тек қана лексикалық аспектіде ғана емес, бәлкім синтаксистік аспектіге де тән.

Омонимия мен полисемия тілге тиісті құбылыс болып, сөйлеу тілінде қайсы мағынада келе жатқандығы пайда болады. Демек, сөйлеу тілі мағыналарын шектейді. Сонымен, синтаксистік омонимия да, синтаксистік полисемия да син-

14 Бердиалиев А. Ұша асар. Б.67.

15 Бердиалиев А. Ұша асар. Б.67.

таксистік аспектінің сырлы бірліктері, тілге тән конструкттар болып саналады. Кировтың айтуы бойынша, когнитивтік деп саналған синтаксистік моделдерге сәйкес келеді.

Құрмалас сөйлем аспектісінде құрмалас сөйлемдердің әр бірін басқаларынан айырып тұратын – көрсеткіштер бар. Құрмалас сөйлем моделдері ара-

сындағы міне осындай ерекшелігі бар маркер құрмалас сөйлем компоненттерін байланыстырушы көрсеткіш болып саналады. Міне, осы байланыстырушы көрсеткіштерге сүйене отырып, құрмалас сөйлемді моделдестіру және белгілі бір топтарға классификация жасауға тура келеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сафаев А. Исследования по синтаксису узбекского языка. Ташкент, 1989, с.1971, б.139.
2. Колсеников Н.П. О синтаксической омонимии в русском языке // РЯВШ. 1960. №3;
3. Колсеников Н.П. Омонимические предложения с местоимениями // РЯВШ, 1988, №4;
4. Гулбега Е.В. Некоторые вопросы синтаксической омонимии // Материалы научной конференции. М., 1965, с.67;
5. Щепин А.Г. Контекстная омонимия в русском языке (речевые созвучия). Акд. Изкутск, 1963;
6. Шендельс Е.И. О грамматической омонимии // ИЯВШ, 1955, №6
7. Гулыга Е.В. Сол еңбек, с.67.
8. Булаховский Л.А. Из жизни омонимов. // В сб. «Русская речь», Новая серия, вып. III. Л., 1928.
9. Ўзбек тили омонимларининг изоҳли луғати. Тошкент, 1984, Б.5.
10. Виноградов В.В. Избр. Труды. Исследования по русской грамматике. М., 1975, с. 13-33.

НЕИЗВЕСТНАЯ ХИВА В ТРУДАХ ИЗВЕСТНОГО В.И.ДАЛЯ

О.В. Опря, С. Нургалиева

Назарбаев Интеллектуальная школа физико-математического направления

Аңдатпа. Мақала Владимир Иванович Дальдің Орынбор қаласында болған кезіндегі (1833-1841жж.) шығармашылығына арналады. Ресей империясы ғылыми және саяси мақсатта Хиуаға экспедиция ұйымдастырды (1839ж.). Экспедициялар Арал теңізіне қарай Қазақстан аймағынан өтті. В. И. Даль 1839 жылы экспедиция мүшесі болды. Мақалада Дальдің осы экспедиция кезінде жазған «Хиуадан достарыма хат» және «Хиуаға қарсы әскери әрекет» еңбектері қарастырылады. Берілген еңбектер кең оқырман қауым үшін 2000 жылдары жарияланған. Бұл еңбектер өте бағалы болып табылады, себебі Даль Қазақстан туралы түрлі мәліметтерді жинақтаған. Жасалған зерттеулерден кейін авторлар В. И. Дальдің жұмыстарындағы ғылымдардың интеграциясы туралы шешімге келді. Мақалада таңдалған мәліметтерге талдау жүргізілді, авторлар Дальдің жазбаларын бүгінгі деректермен салыстырады. Авторлар Дальдің еңбектеріндегі географиялық, саяси және экономикалық деректердің қазіргі заманауи ғылыми мәліметтермен көп сәйкестігін анықтады.

Аннотация. Статья посвящена творчеству Владимира Ивановича Даля в период пребывания в Оренбурге (1833-1841гг.). Российская империя организовала экспедицию в Хиву с научными и политическими целями (1839г.). Экспедиции проходили по территории Казахстана, в сторону Аральского моря. В.И. Даль был участником экспедиции 1839г. В статье рассматриваются труды Даля, написанные во время данной экспедиции – «Письма к друзьям из похода в Хиву» и «Военное предприятие противу Хивы». Данные труды были опубликованы для широкого читателя только в 2000-е годы. Эти труды ценны тем, что Далем записаны различные сведения о Казахстане. На основе проведенной выборки авторы делают вывод о интеграции наук в деятельности В.И. Даля. В статье дан анализ выбранных данных, авторы сравнивают записи Даля с современными данными. Авторы выяснили, что в трудах Даля есть географические, политические и экономические факты, которые во многом совпадают с современными научными данными.

Abstract. The article is dedicated to works of Vladimir Ivanovich Dal during his visit in Orenburg (1833-1841). The Russian Empire organized an expedition to Khiva for political and scientific purposes (1839). The expedition took place on the territory of Kazakhstan towards the Aral Sea. V.I. Dal was a participant of the expedition in 1839. The article presents the Dals works that were written during this expedition in 1839 – Letters to friends from his journey to Khiva and Military campaign against Khiva. These works were published for general readers only in 2000s. These works are valuable because Dal provides different information about Khiva. On the basis of conducted selection, authors made a conclusion about integration of science into Dals work. The article demonstrates an analysis of selected data, authors compare the Dals records with modern facts. Authors found out that Dals works contain geographical, political and economic facts that coincide with contemporary scientific facts in many ways.

Түйін сөздер: В. И. Даль, экспедиция, Қазақстан туралы ғылыми фактілер, температура, тастар, жер, өсімдік.

Ключевые слова: В.И. Даль, хивинская экспедиция, научные факты о Казахстане, температура, камни, почва, растительность.

Keywords: Dal, Khiva expedition, scientific facts about Kazakhstan, temperature, stones, soil, vegetation.

Имя Владимира Ивановича Даля тесно связано с историей Приуралья. С 1833 по 1841 год Даль жил в Оренбурге, служил чиновником особых поручений и очень часто бывал и в городе Уральск. В 30-е годы XIX века правый берег реки Урал назывался Азиатским, Хивинским. По нему шли караваны из Хивы и Бухары в Оренбург на Меновой двор. Русское правительство организовало в 1839 году поход в Хиву с целью, как пишут историки, прекращения набегов хивинцев на подвластные Российской империи территории, освобождение русских пленных в Хивинском ханстве, обеспечения безопасной торговых путей и изучение Каспийского и Аральского морей. Поход был подготовлен оренбургским военным губернатором В.А. Перовским[1].

Следует отметить, что написано о данном походе сравнительно мало. В «Очерках по истории Средней Азии» П.П. Иванов содержательно представляет подробный обзор политического и экономического положения Бухарского, Кокандского, Хивинского ханств, а также освещает некоторые вопросы истории казахского народа во второй половине XVIII века. В его трудах упоминается об экспедиции в Хиву в 1839-1840 годах, где и дается общая негативная оценка подготовки похода[2].

В 30-е годы XIX века Оренбург, в котором служил Даль, был городом-крепостью, центром дипломатического и торгового общения России со среднеазиатскими ханствами. В их числе было и Хивинское ханство. Как отмечают многие исследователи-востоковеды, в том числе и П.П. Иванов, царское правительство России неоднократно пыталось подчинить своему влиянию хивинское ханство, препятствовавшее расширению торговых связей со Средней Азией[3].

Даль узнал о сложных отношениях с Хивой уже в первый год службы. Сведения Даль получал от Перовского, участвуя в его Проекте оживления русско-бухар-

ских отношений, а также слушая рассказы путешественников, общаясь с вернувшимися на родину пленниками[4]. В 1867 году из-под пера Даля вышла обстоятельная летопись этого похода. Она называлась «Письма к друзьям из похода в Хиву». Еще ранее, во время жизни в Оренбурге, Даль пишет статью «Военное предприятие противу Хивы», записывает и «Рассказ пленника Федора Грушина». Основная мысль, скрепляющая эти произведения, - неоправданный риск, повлекший гибель людей, животных. Из-за преступной халатности начальства, лютых холодов, болезней, нехватки провианта войска несли колоссальные потери. Потом Даль напишет стихотворение «И пошли, говорят», в котором отразит свой протест против колониальной политики русского царизма.

Однако экспедиция имела и большое научное значение. Ранее этого неудавшегося похода была запланирована отдельная экспедиция для изучения Каспийского и Аральского морей. Востоковеды, географы, зоологи, ботаники, геологи надеялись получить новые важные данные. Хивинский поход начался в ноябре 1839 года и продолжался всю зиму. От Оренбурга отряды двинулись к реке Илек, в сторону Аральского моря, окончилась экспедиция сражением у Ак-Булака, как отмечают историки, поражением войск Российской империи и победой Хивинского ханства. В истории Приуралья этот поход занимает важное значение еще и потому, что в нем участвовало 1200 уральских казаков.

В статье «Военное предприятие противу Хивы» Даль подробно отчитывается о цели, мероприятиях по его подготовке, описывает последующие события и дает их беспристрастную оценку. «Письма к друзьям из похода в Хиву» - дневник тягот похода.

Цель данной работы – сделать выборку научных фактов о Казахстане в статье «Военное предприятие противу Хивы» и

книге «Письма к друзьям из похода» и проанализировать их, сравнив с современными научными данными (Таблица 1 и Таблица 2).

Таблица 1. Сравнение географических данных.

Область исследования	Результаты исследований В.И.Даля	Современные данные [5]
География	Экспедиция связывала несколько государств (Россия, Казахстан, Узбекистан, Туркменистан).	Хивинское ханство располагалось на современной территории Казахстана, Узбекистана и Туркменистана.
	Вычислена средняя температура в зимние месяцы: Декабрь -17 0С; Январь -13 0С; Февраль -16 0С; Средняя температура -16 0С.	Климат Казахстана (за исключением юга) резко-континентальный со средней температурой между -4°С и -19°С в январе. Зимой температура может снизиться до -45 °С.
	Изучена почва казахских степей. Собирались камни - песчаник, слюда, кварц с белыми гальками, полевой шпат, обманка, известняк, асбест, яшма, порфир. Были выявлены свойства строительного сырья.	Казахстан обладает разнообразными полезными ископаемыми. Из 105 элементов таблицы Менделеева в недрах Казахстана выявлено 99, разведаны запасы по 70, вовлечено в производство более 60 элементов.
	Была произведена опись Аральского моря. Ранее находилось на территории Хивинского ханства.	На данный момент находятся в Средней Азии (территория Казахстана и Узбекистана), занимает площадь 18 тыс. км ² .
	Описана земля около реки Эмбы: илистая, песчаная, солонцеватая.	Эмба – река в Актюбинской и Атырауской областях Казахстана. Бассейн реки расположен в области степей и полупустынь.
	Описаны травы – ковыль, полынь. Описан лес – явор, бук, кизил, караич	В степи произрастает: ковыль, типчак, ферула, полынь. Эти растения прекрасно приспособлены к жизни в сухом климате. Казахстанскую степь невозможно представить себе без стелящегося под ветром седого ковыля.

Таблица 2. Сравнение политических и экономических данных.

Область исследования	Результаты исследования В.И. Даля	Современные данные
Политика и экономика.	Хивинцы враждовали с Россией: мешали выгодной международной торговле, нападали на караваны, поощряли и сами совершали захват русских подданных, которые затем продавались на невольничьих рынках Хивы и Бухары.	В XIX веке напряжение между Российской империей и Хивой росло в результате российской экспансии в Средней Азии, их соперничества за влияние в казахских степях и из-за грабежа российских торговых караванов хивинцами.
	Хивинское ханство испытывало давление Англии, которая, в свою очередь, пыталась установить в Средней Азии политический и экономический контроль. В.И. Даль сделал вывод о том, что расширение влияния Англии на территории Средней Азии сильно мешало нормализации экономических отношений между Хивинским ханством и Российской империей.	Для русского правительства Средняя Азия являлась важным стратегическим районом, примыкавшим к индийским владениям Англии, здесь пересекались транзитные торговые пути. Возросла роль региона и как сырьевой базы в связи с прекращением поставки хлопка из США, в период гражданской войны между Севером и Югом.
	«Содержать истинную цель предприятия в тайне, действуя под предлогом посылки одной только ученой экспедиции к Аральскому морю».	Истинная цель похода – вернуть русских пленных обратно на Родину, нормализовать русско-хивинские политические отношения и прекратить набеги хивинцев на торговые караваны, следовавшие из Оренбургского менового двора.
	Власти России вели непрерывную борьбу с рабовладельческим промыслом. На Оренбургском Меновом дворе были задержаны 372 хивинских купца.	В Государственном архиве Оренбургской области хранятся «Записки о задержании хивинских купцов», написанные рукой Даля. Хивинскому хану было отправлено послание, в котором власти требовали возвращения всех пленников, которое было составлено В.А. Перовским.

Сравнительный анализ данных таблицы 1. В.И. Даль вычислил среднюю температуру воздуха в зимние месяцы. Эти показатели приближены к современным данным. Мы предполагаем, что Даль в целях подробного описания минералов и полезных ископаемых занимался поисками и сбором в казахских степях. Мы сделали вывод о том, что он являлся не только писателем, но и геммологом. Он описывал берега Аральского моря, но не дал точных данных о площади описанного объекта. Даль сделал выводы о характере почв около реки Эмба, отметил солонцеватый и илистый характер почвы, что совпадает с современными топографическими исследованиями. В.И. Даль записал отдельные названия видов деревьев, которые характерны для казахских степей. Он отметил самую характерную черту растительности казахских степей – наличие ковыля.

Сравнительный анализ данных таблицы 2. В.И. Даль наиболее точно указал причины несостоявшейся политики между Российской Империей и Хивинским ханством – это нападение хивинцев на русские караваны, захват пленных и их продажа на невольничьих рынках. Уже во время похода в Хиву Даль осознал,

что не только Российская Империя, но и Англия пытается расширить сферу влияния на территории Средней Азии, чтобы получить прямой выход к Индийскому океану. Даль указал, что истинная цель похода – не опись Аральского моря, а политические притязания России и Англии. В.И. Даль вел статистику задержания хивинских купцов, которые, в свою очередь, продавали русских подданных на невольничьих рынках в Оренбурге. Данная статистика помогала вести точный учет русских пленных, находившихся на территории Хивы.

Несмотря на то, что данная экспедиция носила характер военного похода, Даль внес в нее научную составляющую. Сравнивая результаты исследований Даля с современными данными, мы пришли к выводу о том, что несмотря на отсутствие специальных знаний, условий и современных приборов, он сумел сделать наиболее точные научные заключения. В трудах Даля есть географические, политические и экономические факты, которые во многом совпадают с современными научными данными. Это позволяет сделать вывод о том, что труды Даля могут применяться для работы в современной науке.

Список литературы:

1. Даль В.И. Письма к друзьям из похода в Хиву// Даль Владимир Иванович. Документы. Письма. Воспоминания. Оренбург, 2008. С.176-232. Даль В.И. Военное предприятие противу Хивы// Неизвестный Владимир Иванович Даль. Оренбургский край в очерках и научных трудах писателя. Оренбург, 2002. С.182-207. Далее цит.по данным изданиям.
2. Иванов П. П. Очерки по истории Средней Азии (XVI – середина XIX в.)Москва,1958.// [http://cslnaskr.jet.kg/collections/uploads/\[Ivanov_P.P.\]_Ocherki_po_istorii_Srednei_Azii_\(XVI.pdf](http://cslnaskr.jet.kg/collections/uploads/[Ivanov_P.P.]_Ocherki_po_istorii_Srednei_Azii_(XVI.pdf)
3. Левшин А. Описание киргиз-казачьих или киргиз-кайсацких орд и степей. Алматы, 1996.
- Даль Е.В. Хивинский поход// Гостинный двор. 1995. №2.С.168-173. Фетисов М.И. Первые русские повести на казахские темы. Алма-Ата, 1950. С.80-152; Он же. Литературные связи России и Казахстана. 30-50-е гг. XIX в. М., 1956. С.166-172. Кереева – Канафиева К.Ш. Русско-казахские литературные отношения. Алма-Ата, 1980. С.9-10.
4. Каскабасов С. Золотая жила. Истоки духовной культуры. Астана, 2000.
5. Электронный ресурс. Казахская энциклопедия//http://ru.encyclopedia.kz/index.php/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0



УЧЕНЫЙ-ПЕДАГОГ ШИРОКОГО ДИАПАЗОНА

Реформы системы образования невозможны без исследовательского поиска и без участия педагогов и их накопленного опыта.

Одним из таких исследователей, чье имя широко известно в среде казахстанской педагогической науки, является талантливый педагог, опытный методист – историк, кандидат педагогических наук, доцент Раухан Мухамедьяркызы Бекиш. Жизнь ее интересна и многообразна.

Бекиш Р.М. трудовой путь начала в 1965 году после окончания Панфиловского педагогического училища. Начав свою педагогическую деятельность с 19 лет, она долгие годы отдала работе с детьми. После окончания Семипалатинского педагогического института им. Н.К.Крупской работала заместителем директора по учебной работе, более 10 лет директором средней школы имени Джамбула Аягузского района Семипалатинской области.

В 35 лет Р.М.Бекиш начала свою научную карьеру, окончив аспирантуру Казахского государственного университета им.Кирова. С октября 1986 года по 2005 год почти 20 лет работала в Казахской академии образования имени И. Алтынсарина МОН РК.

С 1988-1993 годы – заведующая лабораторией обучения истории и географии, с 2000-2002 гг. – заведующая лабораторией Института высшего профессионального образования Казахской академии образования им. И. Алтынсарина.

В 2003-2005 гг. работала руководителем Представительства Казахской академии образования им. И.Алтынсарина в Министерстве образования и науки РК. Из более 50-ти лет педагогической работы 20 лет Раухан Мухамедьяркызы проработала в Казахской академии образования им.И.Алтынсарина

С 2005 года со дня основания НЦОКО по 2014 год работала главным специалистом, ведущим экспертом в Национальном центре оценки качества образования МОН РК

Все эти годы Бекиш Р.М. ведет исследование по проблемам обновления содержания и совершенствования методов обучения школьного исторического образования в Республике Казахстан. Результаты её исследований отражены в концепции всемирной истории, в учебниках, в Государственном общеобразовательном стандарте, программах и методических рекомендациях по истории.

Бекиш Р.М. является автором учебников по всемирной истории для 8-9 классов общеобразовательной школы и учебно-методических комплексов.

Сегодня Р.М.Бекиш работает руководителем научно-методического отдела Казахстанской ассоциации организаций образования, где оказывают методическую помощь дошкольным организациям по внедрению новых учебных программ, в проведении семинаров, конференций.

За добросовестный труд Раухан Мухамедьяркызы награждена Государственной наградой-медалью «Ерен еңбегі үшін», Юбилейной медалью «20 лет Независимости Казахстана».

Ей присвоено звание «Старший учитель», «Учитель-методист». Она – отличник образования РК, награждена двумя медалями И.Алтынсарина, Почетными грамотами Министерства образования и науки.

Раухан Мухамедьяркызы – личность, искренне преданная научно-педагогической работе, широкой души человек. Она и сегодня не оставляет любимую работу: руководит работой соискателей, аспирантов, читает лекции, готовит научные публикации, разрабатывает учебно-методические пособия по всемирной истории. Р.М.Бекиш принимала участие в разработке механизмов, используемых при расчете государственных индикаторов и сборе и обработке данных образовательной статистики Республики Казахстан за 2000-2004 годы.

Она является одним из авторов Национального доклада о состоянии и развитии образования РК (вкл. 2014г.).

Плодотворная научная и педагогическая деятельность не мешает Р.М.Бекиш оставаться заботливой мамой, бабушкой и прабабушкой. Ее единственная дочь Роза работает начальником отдела Административного департамента Министерства внутренних дел РК. Раухан Мухамедьяркызы воспитывает любимых внуков, имена которых символичны и связаны с историей казахского народа: Казыбек, Толе би, Хансултан, Абильмансур.

Сердечно поздравляем с 50-летием педагогической деятельности!

Желаем Вам крепкого здоровья и осуществления творческих планов, процветания, активной работы на благо развития науки и образования Республики Казахстан.

Коллектив Национальной академии образования им.И.Алтынсарина



ҰЛТТЫҚ РУХТЫ ТҰЛҒА

Ұлан байтақ өлкемізді ұрпақтан-ұрпаққа аманаттап отырған ұлы дала елінің ерлік дәстүрі ғасырлар бойы еліміздің мәртебесін Ұлы Дала Елін «Мәңгілік Ел» тұғырының биік шыңына көтеріп, тарихи сабақтастықпен жалғасып жатты. Осынау тарихи өлкеде тамырын тарихтың тереңінен тартып жатқан Ұмай анадан бастау алған, Томирисің ерлігін жалғастырған, Домалақ анамыздан даналық рухынан нәр емген, Гаухар, Назым, Әлия мен Мәншүктің ұлттық ерлік рухынан сусындаған т.б. қазақ елінің рухты қыздарынан тәлім алған қанша қазақ қызы бүгінгі тәуелсіз еліміздің көк туын өнер, мәдениет, ғылым, білім саласында әлемдік деңгейде асқақтата желбіреткенін көріп мәңгілік елдің мәңгілік ұрпағының мәрттігін көреміз.

Қазақ ғылымының дамуына, «Қазақ елінің – Мәңгілік Ел» деңгейіне көтерілуіне өз үлестерін қосқан қазақ қыздарының бірі.

Иманбаева Сәуле Тохтарқызы 1957 жылы 13 қыркүйекте Алматы облысы Алакөл ауданы, Үшарал қаласында дүниеге келген. 1978 жылы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің математика факультетін бітіріп, математика пәнінің мұғалімі біліктілігін алады.

Алғашқы еңбек жолын 1978 жылы Алматы облысы, Алакөл ауданы, Обуховка, Қазақстан орта мектептерінде математика пәнінің мұғалімі болып бастады. Алғашқы ғылым жолын 1986 жылы Ы.Алтынсарин

атындағы Педагогика ғылыми зерттеу институтында “Информатиканы және есептеу техникасы” зертханасында кіші ғылыми қызметкері болып еңбекке араласады. Аталған ғылыми-зерттеу институты Сәуле Тохтарқызының үлкен ғылым жолындағы алғашқы баспалдақтарына негіз болған киелі шаңырақ болып табылды. Сол кездегі институт директоры, белгілі қоғам қайраткері Никара Бәкірқызы Абаева Сәуле Тохтарқызының бойынан ізденімпаздықты, алдына мақсат қою арқылы оны шешудің жолын таба алатын шығармашыл тұлғаны көре білді. Алдына келген жас талантқа үлкен сенім артты. 1985 жылдары Ы.Алтынсарин атындағы ПФФЗИ-да “Информатиканы оқыту әдістемесі” зертханасында кіші ғылыми қызметкерлікке қызметке қабылдайды.

Сол тұста мемлекеттік деңгейде информатика пәнін мектептің оқу-тәрбие процесіне енгізу мәселесі тұрған болатын. Алғашқылардың бірі болып информатика пәнінің тақырыптық оқу-әдістемесін дайындап, ол «Қазақстан мұғалімі» газетінде республика көлеміне таратылды. Алғашқы информатика пәнінің оқу әдістемесін Алматы қаласы Қазақ тілі мен әдебиетін тереңдетіп оқытатын мектепте тәжірибелік - эксперименттік жұмыстар жүргізіліп, жақсы нәтиже алынып, жаппай мектептерге енгізуде де ғалымның қосқан үлесі деп бағалауға болады. Міне, жас ғалымның еңбек жолында үлкен мемлекеттік деңгейде-

гі мәселені шешуге өз үлесін қосты.

1997 жылы қыркүйек айында Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясында кандидаттық диссертациялық кеңесінде «Мектеп оқушыларын жауынгерлік дәстүр арқылы ерлікке баулу» тақырыбында диссертация қорғады. Диссертация мазмұнында ХVIII ғасырдағы қазақ елінің ерлік дәстүрі негізге алынады. Қазақтың қолбасшы батырлары Қабанбай, Бөгенбай, Наурызбай, Көкжал Барак, Баян, Райымбек батыр т.б. ерлік мұраларын жинақтай отырып, алғашқылардың бірі болып мектептің оқу-тәрбие процесіне енгізілді. 1991 жылы «Ақ-желкен» журналына оқушыларға арналған «Қабанбай батыр» мақаласы жарияланды. Осындай тарихи құнды тақырыпты диссертациялық ғылыми-зерттеу жұмысына арқау етуі де Сәуле Тохтарқызының Қабанбай батырдың тікелей ұрпағы, яғни сегізінші ұрпағы екені де ықпал етуі де мүмкін.

Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясында ширек ғасырлық қызметінің ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижесі ретінде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің тапсырысы бойынша «Қазақстанның мәдениеті мен өнері», «Ислам тәрбиесі», «Қабанбай батыр», «Қасабай батыр» оқу фильмдері мен «Қазақ батырлары» атты слайдфильмдерін дайындап шығарды. «Ислам тәрбиесі» атты оқу тәрбие фильмі Иран Ислам Республикасындағы Тегеран және Исфахан қалаларында өткен балаларға арналған оқу-тәрбие фильмдер конкурсында жүлдеге ие болды. Сонымен қатар, зерттеу жұмысының мазмұны «Ерлік тағылымы», «Ұлттық патриотизм негіздері», «Үлгілі үйдің ұл қызы», «Адамгершілік сабақтары» т.б. оқу құралдары жарыққа шықты.

2007 жылы қыркүйек айында Е.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін беру жөніндегі Біріккен диссертациялық (БД 14.50.05) кеңесінде «Қазақстан Республикасының әлеуметтік даму жағдайында мектеп оқушыларына патриоттық тәрбие берудің ғылыми-педагогикалық негіздері» атты докторлық диссертация қорғады. Зерттеу

барысында қоғамның әлеуметтік даму жағдайында мектеп оқушыларына патриоттық тәрбие берудің тұжырымдамасы дайындалды, ұлттық және жалпыадамзаттық мәдени құндылықтардың өзіндік ерекшеліктері оқушылардың жас және жеке бас ерекшелігіне байланысты патриоттық тәрбие берудің жүйесі педагогикалық мақсатқа қарай жүзеге асырылудың ғылыми әдістемесі жасалды.

Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясының «Тәрбие теориясы және әдістемесі» зертханасында ғылыми қызметкерінен жетекші ғылыми қызметкер дәрежесіне дейін, аталған ғылыми-зерттеу институтының «Педагогика теориясы және тарихы» мамандығы бойынша күндізгі бөлімнің аспирантурасын бітірді. Ширек ғасырлық қызметінің ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижесінде ғылыми жоба тұрғысында «Мектептегі тәрбие теориясы мен әдістемесі», «Мектептегі тәрбие жұмысының әдістемесі», «Болашақ» атты оқушылардың ерікті ұйымының ережесі, 5-9-сыныптарға арналған «Дінтану» факультативтік курс бағдарламасы т.б. дайындалды. Қазақ тәлімінің ХІҮ ғасырлық тәлімдік ойлар жинақталған «Қазақстандағы 14 ғасырлық педагогикалық ой-пікірлердің көптомдық антологиясын» құрастыруға үлкен еңбек сіңірді.

Сәуле Тохтарқызының еңбек жолы Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік мұражайында ғалым-хатшы, Ақтау қаласы Маңғыстау «Болашақ» институтының оқу және ғылыми істері жөніндегі проректоры, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің оқу-әдістемелік бөлім меңгерушісі, педагогика-психология факультетінің деканы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Ұлттық тәрбие және өзін-өзі тану» кафедрасының меңгерушісі қызметтерін атқарған. Қазіргі таңда, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Педагогика» кафедрасының және әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің «Педагогика және білімдегі менеджмент» кафедрасының профессоры қызметін атқарады.

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінде диссертациялық кеңестің мүшесі ретінде ғылым атты киелі әлемге тұлғалардың қанатын ұштайтын, педагогика атты ғылымның алтын көпірі арқылы ғылым шыңына ұшыратын, самғататын кеңістікте қанша тұлғаның бағының ашылуына ықпал етті.

Сәуле Тохтарқызы «Педагогика тарихы» (2009), «Әлеуметтік педагогика» (2012), «Мәңгілік Ел» оқулықтарының, «Мектептегі тәрбие теориясы мен әдістемесі» (2009), «Педагогика школы» (2006), «Школоведение» (2009), «Тұлғаға бағдарланған тәрбие технологиясы» (2011), «Педагогика межличностных отношений» (2012), «Болашақ маманның интеллектуалды әлеуеті» (2013), «Ұлттық тәрбие» (2014) т.б., «Әлеуметтік педагогика» бойынша курстық жұмысты орындауға ғылыми-әдістемелік нұсқау» (2011), «Студенттердің зияткерлік әлеуеті» (2015), «Бастауыш мектеп оқушыларының рухани - адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру» (Өзін-өзі тану» пәні бойынша) (2015), «Мектептегі қоғамдық ұйымдар арқылы жоғары сынып оқушыларын әлеуметтендірудің тәжірибесі» (1989-2009), «Мектеп оқушыларына патриоттық тәрбие берудің теориясы мен практикасы» (2015) атты монография авторы.

«Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мемлекеттік білім стандартының, «Мамандыққа кіріспе», «Педагогика, әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану тарихы», «Болашақ маманның интеллектуалды әлеуетін қалыптастыру», «Ұлттық тәрбие», «Мәңгілік Ел» пәні бойынша типтік және оқу бағдарламаларының авторы. 150 - ден астам ғылыми мақалалар, оның алыс және жақын шет елде - 30, импакт - фактормен - 15 мақала, 1- SKOPUS басылымында жарияланды.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі бекіткен Қазақстан Республикасы үздіксіз білі беру жүйесінде тәрбие тұжырымдамасын, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде «Ұлттық тәрбие негіздері» жетілдірілген нұсқасы, «Болашақ маманның интеллектуалды әлеуетін қалыптастыру»

тұжырымдамаларын дайындауға қатысты. Докторлық диссертация қорғайтын докторлық Кеңеске мүше, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті оқу-әдістемелік бірлестігінде «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығы бойынша төрайымының орынбасары болды, «Педагогика және психология», «Ұлттық тәрбие», Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Хабаршы», «Өзін-өзі тану», «Тәрбие құралы», «Қазақстан ғылымы» және т.б. журналдардың редакциялық алқасының мүшесі.

Ғалымның еңбегі де өз деңгейінде бағалануы да тарихи шындық. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2010 жылғы «ЖОО үздік оқытушысы» мемлекеттік грантының иегері атануы да ғалымның еңбегінің бағалануы деп білеміз.

2013 жылы КОНКОРД халықаралық академиясының шешімі бойынша халықаралық деңгейде білім саласы бойынша сарапшы болып тағайындалды.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі және Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы тарапынан «Білім» бағыты бойынша жоғары білім стандарттарын жетілдіруге байланысты тәрбие беру бағытын қайта қарап, іргелі жұмыстар атқарды. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі тарапынан жалпы орта білімнің 12 жылдық білім жүйесіне көшуіне байланысты «Тәрбие негіздері» және «Үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасын» дайындауға қатысты.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі бойынша қолданбалы және іргелі ғылыми жобаларды «Педагогикалық жоғары оқу орындарында кредиттік технология негізінде оқыту жағдайында оқу үдерісін ғылыми - әдістемемен қамтамасыз ету» («Научно-методические обеспечение учебного процесса педагогического вуза в условиях кредитной технологии обучения») (2005-2007), Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Жоғары мектеп жағдайында ұлттың интеллектуалды әлеуетін қалыптастыру» («Формирование интеллектуального потенциала нации

в условиях высшей школы») (2012), Жоғары мектеп жағдайында болашақ маманның интеллектуалды әлеуетін қалыптастыруды ғылыми әдістемемен қамтамасыз ету» («Научно-методическое обеспечение формирования интеллектуального потенциала будущего специалиста в условиях высшей школы») (2013) «Қазақстан жоғары оқу орындарында «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясын іске асыру» (2014 ж.) т.б. жобаларды орындауға қатысты және жетекшілік етті.

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында негізгі ғылыми жобалардың бірі “Болашақ” оқушылар ұйымының үлгі ережесін дайындап, Ереже Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің шешімімен республика мектептеріне үлгі ретінде ұсынылды.

Ережеде жастарды бір бағытқа бейімдеп, олардың іскерлік қабілетін тәрбиелеп жетілдіретін ерікті қоғамдар ТМД елдерінде, Америка, Англия, Франция сияқты өркениетті елдерде де өмір сүріп отырғанын жақсы білеміз. Олай болса жастардың білім, білік, дағдыларын қоғамдық іске бейімдейтін, саясаттан тысқары ерікті қоғамын құрудың мектептердегі оқу-тәрбие ісін бір жүйеге келтіруде белгілі ықпал ететіні сөзсіз.

Осы мақсатты көздеп Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясы Тәрбие ғылыми-зерттеу институты даярлаған «Болашақ» атты оқушылар ұйымының Жарғысы мен Ережесінің жобасы (қазақша, орысша) 1998 жылдың қазан, қараша айларында республикалық “Қазақстан мұғалімі”, “Учитель Казахстана” газеттерінде жарияланды.

Бұл жоба 2001 жылы қараша айында Алматы қаласында өткен республикалық педагогикалық оқуда да талқыланып, мақұлданды. Оқушылар ұйымының толықтырылған Ережесі Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясы Жалпы орта білім институтының ғылыми кеңесінде талқыланып, бекітілді. Республика мектептерінде ұсынылып отырған “Болашақ” атты оқушылар ұйымының Ережесі оқушыларды қоғамдық істерге баулып, олардың ерік, қабілет, іскерлік дағдыла-

рын жетілдіруге пайдасын тигізетіні сөзсіз. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ережені республика мектептерінің оқу-тәрбие жүйесіне енгізуге ұсынды (16 мамыр, 2001 жыл).

«Болашақ» атты оқушылардың ерікті ұйымының басты міндеті – оқушыларды егеменді Қазақстан мемлекетінің мүддесін қорғай алатын, адал да әділетті, іскер де белсенді қайраткер етіп шығару. Сөйтіп оқушы-жастарды шығармашылық іс-әрекетке, жеке бастық қабілеті мен қасиеттерін жетілдіруге, саяси көзқарастарын қалыптастырып өмірге белсенді түрде араласуға, Отанының қауіпсіздігін қорғай білуге, салауатты өмір сүруге дайын, рухани байлығы молайған салауатты азамат даярлау. Ұйым оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, өзін-өзі басқаруға, жеке тұлға ретінде дамуына ерекше көңіл бөліп, бірнеше бағытта тәрбие жұмысын жүргізеді.

«Болашақ» оқушылар ұйымы – мектеп оқушыларын жастайынан қоғамдық істерге бейім, өнер мен спортты, білімді, өнегелі өсиетті, бизнесті сүйетін жан-жақты жетілген, іскер, саналы азамат тәрбиелеуді көздейтін ерікті ұйым. Бұл ұйымның мүшелері ізгілік, қайырымдылық, шыншылдық, адалдық, әділдік, іскерлік, қажырлылық сияқты жоғары адамгершілік қасиеттерді өз бойларына сіңіруде аянбай еңбек етеді. Сол мақсатта жергілікті мүмкіндіктерді пайдалана отырып, мектеп мұғалімдері мен ата-аналар қауымының қолдауына сүйеніп, демократиялық негізде белсенділікпен қоғамдық істерді атқаратын болады. Сөйтіп, бүгінгі оқушы жастардан келешек бизнесмендердің, өндіріс басшыларының, халық депутаттарының, әскери және саяси, қоғам қайраткерлерінің, шығармашылық қабілетті маман кадрлардың шығуына мүмкіндік беретін «Болашақ» ерікті оқушылар ұйымы 3 сатыдан тұрады. 1-сатысы “Балдырған” деп аталады. Оған 2-4-сынып оқушылары мүше бола алады. 2-сатысы “Ұлан” деп аталады. Оған 5-9-сынып оқушылары мүше бола алады. 3-сатысы “Мұрагер” деп аталады. Оған 10-11-сынып оқушылары мүше бола алады. Ұйым

оқушылардың талап-тілектерін, білім және білік дағдыларын, қабілеті мен іскерліктерін дамытып бағыттау жолында жұмыс жүргізеді. Осы мақсатта “Асыл мұра”, “Ізденіс”, “Достық”, “Ұшқын”, “Домбыра-дастан”, “Ерлік”, “Бизнес”, “Сымбат”, “Өсиет”, “Ізгілік” шығармашылық бағыттары құрылды.

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының іргелі ғылыми жобалардың тағы бірі 5-8-сыныптарға арналған «Дінтану» факультативтік курс бағдарламасы қамтылып отыр. Бағдарлама Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА-ның педагогика және психология секциясында талқылаудан өтіп, мектептің оқу тәрбие үдерісіне енгізілген. Бүгінгі қоғамдағы болып жатқан әлеуметтік-экономикалық, мәдени және тарихи байланысты өскелең қоғамға лайықты рухани дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Рухани дамыған жеке тұлға дегеніміз кім болмақ, ондай тұлғаны қалай тәрбиелеу керек? Бүгінгі күнде еліміздің қатардағы азаматтары да, зиялы қауымдары да осы сұраққа жауап іздеуде.

Қазақстанда біршама жұмыстардың атқарылып жатқаны да көпке мәлім. «Дін туралы» Қазақстан Республикасының Заңында қоғам мен діннің ара қатынасына байланысты біршама оң өзгерістердің енгізілгені белгілі. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында Р.Башаров, К.Аюбай т.б. басшылығымен іргелі ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізілгені белгілі. 1996 жылы Қазақстан Республикасы Білім министрлігінің тапсырысы бойынша мектеп оқушыларына арналған «Ислам тәрбиесі» атты оқу тәрбие фильмі түсірілді. Фильмнің негізгі мақсаты – ислам дінінің шығу тарихына түсінік беру және оның адамгершілік тәрбиеге қатысты уағыздарын таныстыру. Шымкент қаласында алғаш рет діни құндылықтарды негіздеуге байланысты 2001 жылы өткен «Рухани мәселелер және діннің қазіргі қоғамнан алатын орны» атты халықаралық ғылыми-практикалық симпозиумында діннің бүгінгі қоғамдағы жеке тұлғаның бойында рухани-адамгершілік қасиетті қалыптастыруда аса маңызды орын алатынын ерекше атап

өтті. Конференцияға жиналған зиялы қауым өкілдері тәлімдік ғылым мен практиканы өзара байланыстыра жүргізу мақсатында мынадай ұсыныстар жасады:

- орта мектептерге оқу-әдістемелік кеңестің шешімі бойынша дінтану арнайы факультатив курсын енгізу;
- педагогикалық оқу орындарында тереңдетілген дінтану курсын енгізу, оны бітірушілерге арнайы куәлік беру;
- білім жүйесінде діни-рухани тәрбие беруге байланысты арнаулы оқу-әдістемелік құралдар, оқу-тәрбие фильмдері, мультимедия және т.б. қажетті заттарды шығару.

Осы халықаралық симпозиумның шешімінің негізінде «Дінтану» факультативтік бағдарламасы дайындалып оқу тәрбие үдерісіне енгізілді.

Қазақстан Республикасы Президентінің «Интеллектуалды ұлт-2020» мемлекеттік жобасында қамтылған басымды бағыттарды іске асыру мақсатында Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ғалымдары Оразбаева Ф.Ш., Иманбаева С.Т., Хан Н.Н., Қалиева С.И., Берикханова А.Е., Шолпанқұлова Г.К., Ауелғазина Т.Қ., Халикова К.З., Нұрғалиева Д.А. «Қазақстан Республикасы жоғары мектебі жағдайында ұлттың зияткерлік әлеуетін қалыптастыру» ғылыми тұжырымдамасы мен оқу құралын дайындап, республиканың жоғары оқу орындарының оқу тәрбие үдерісіне енгізілді.

Тұжырымдама Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі ұлттың зияткерлік әлеуетін дамытудың мақсаты мен міндеттерін, ұстанымдары мен іске асыру шарттарын айқындайтын негізгі құжат болып табылады. Тұжырымдамада ұлттың интеллектуалды әлеуетін дамытудың тиімділігін қамтамасыз ететін әлеуметтік-педагогикалық ынтымақтастығын күшейту негізінде ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды дамыту мен қалыптастырудың стратегиялық бағыттары анықталған. Ұлттың интеллектуалды әлеуетін дамытуда бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастырудың және Қазақстан қоғамының тұрақты дамуына ықпал етуді жетіл-

дірудің басты мүмкіндіктері қамтылады.

Заманауи қазақстандық қоғамның алдында болашақ мамандарға арнайы білімдерімен қатар рухани-адамгершілік тәрбие беру арқылы жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды ұштастыра алатын әлеуметтік құзыретті, мәдениетті, жауапкершілік сезімі дамыған, интеллектуалды тұлғаны ұлтаралық келісім, әлеуметтік серіктестік, адам мен ұлт құқығының үйлесімділігі рухында тәрбиелеу міндеті тұр. Көпұлтты Қазақстан үшін көпмәдени, толерантты, ұлтжанды азаматты тәрбиелеу қоғамның қарқынды экономикалық дамуын қамтамасыз ететін әлеуметтік нығаю мен азаматтық бірліктің кепілі болып табылады. ҚР БҒМ Республикалық оқу-әдістемелік кеңесінің «Білім» тобы мамандықтары бойынша Оқу-әдістемелік секциясы ұсынған «Ұлттық тәрбие» оқу құралының мазмұнында (авторлары Иманбаева С.Т., Төлеубекова Р.К., Шолпанқұлова Г.К., Нұрғалиева Д.А.) әр адамзаттың өз Отанына деген саналы қатынасын, мемлекеттік тілді, мемлекет құрушы ұлттың мәдениетін меңгеруді, мемлекеттің ұлттық бірлігін нығайту қажеттілігін түсінуді қалыптастыру. Сонымен бірге тәуелсіз Қазақстанның жетістіктеріне мақтанып, ұлттық рухты күшейтуге, азаматтық борыш, перзенттік парыз ұғымдарын дұрыс қалыптастырып бағыттауға, болашақ мамандардың кәсіби жауапкершілігін дамытуға ықпал ету бағытталып отыр. Қазақ халқының ұлттық тәрбиесі өмір бойы жалғасатын біртұтас үздіксіз үрдіс ретінде адамның этнос субъектісі ретінде этностық құндылықтарды, этноәлеуметтік рөлдерді және халқының салт-дәстүрінде шоғырланған этностық нормаларды меңгерту, этностық өзіндік санасын оятып, өз ұлтына, тіліне, тарихына, мәдениетіне деген мақтаныш сезімін және басқа ұлт өкілдеріне сыйластық, түсіністік сезімін қалыптастыруды көздейді.

2014-2015 оқу жылынан бастап «Мәңгілік Ел» пәнін оқу процесіне енгізу арқылы бүгінгі «Қазақ елі – Мәңгілік Ел» идеясын іске асыруда іргелі шаралар атқарылып отырғанын көреміз. Аталған ғылыми

зерттеу тақырыптары бойынша «Қазақстан жоғары оқу орындарында «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясын жүзеге асыру тұжырымдамасы» (С.Ж.Пірәлиев, К.Н.Нарибаев, К.К.Жампеисова, С.Т.Иманбаева, Н.Н.Хан, Ж.Ж.Молдабеков, М.Қ.Қойгелдиев т.б.) дайындалып, көптеген іргелі жұмыстар жүргізілді. Қазақ ғалым қыздарының атқарған іс-әрекеттері бабаларымыз армандаған мәңгілік ел идеясын дамыта отырып іске асыру. Оның негізгі көрсеткіші еліміздің тәуелсіздігі мен бірлігін сақтау, бабаларымыз аманаттаған ұлы даланы ұрпағына аманаттау, сол ұлы даланы мекен етіп отырған халықты бәсекеге қабілетті, әлемдік техникалық прогресс көшіне ілесе алатын, рухы биік зиялы ұрпақты қалыптастыру болып табылады.

Сәуле Тохтарқызы – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Халықаралық педагогикалық білім және ғылым академиясының академигі, КОНКОРД халықаралық академиясының корреспондент-мүшесі (Франция). Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Білім беру ісінің үздігі (1997), Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2010 жылғы «ЖОО үздік оқытушысы» мемлекеттік грантының иегері, Ы.Алтынсарин төсбелгісімен (2007), Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Құрмет Грамотасымен (2008), «Нұр Отан» партиясының Алғыс хатымен (2008), Франция мемлекеті, Халықаралық КОНКОРД академиясы, француз математигі «MARIA AGNESI» (2015) медалімен марапатталған.

Құрметті Сәуле Тохтарқызы! Мерейтойыңыз құтты болсын! Әріптестер мен шәкірттеріңіздің, балаларыңыз бен немерелеріңіздің ортасында салиқалы ақыл-парасатыңызбен, әсем жан-дүниеңізбен, жоғары адамгершілігіңізбен арайлы күндерді қарсы ала беріңіз!

Шолпан Мырзақасымқызы Шүйіншина
Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық
білім академиясы, Жаратылыстану-
математикалық білім зертханасының
меңгерушісі, п.ғ.к., доцент



Қазақстан Республикасы Білім және ғылым экс министрі Б.Т.Жұмағұловтың ғалымға «ЖОО үздік оқытушысы» мемлекеттік грантының тапсыру үстінде



Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Н.Ә.Назарбаевтың «Интеллектуалды ұлт-2020» ұлттық бағдарламасы. /Айқын. 2008.
2. Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесінде ұлттың интеллектуалды әлеуетін дамыту тұжырымдамасы. - Алматы. Абай атындағы ҚазҰПУ. «Ұлағат», 2013. 36 б.
3. Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 21 б. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 22 сәуірдегі № 227 бұйрығымен бекітілген.
4. Иманбаева С.Т., Төлеубекова Р.К., Шолпанқұлова Г.К., Нұрғалиева Д.А. Ұлттық тәрбие. Оқу құралы. Алматы: Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. 2014. – 229 б.
5. Иманбаева С.Т., Майғанарова Ш. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі. – Алматы: «ОНОН» баспасы. 2017. – 350 б.



ҒАЛЫМ ЖӘНЕ ӘДІСНАМАШЫНЫҢ МЕРЕЙТОЙЫ

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, «ЖОО оқу орнының үздік оқытушысы» (2007), Қазақстан Республикасының білім беру ісінің үздігі Әмірова Әмина Слямханқызы биыл мерейлі 60 жасқа келіп отыр.

Әмірова Әмина Слямханқызы 1957 жылы 21 қарашада Шығыс Қазақстан облысы, Тарбағатай ауданы, Киров селосында дүниеге келген.

1972 жылы Қызылорда қаласындағы Мәншүк Мәметова атындағы қыздар педагогикалық училищесіне түсіп, 1976 жылы аталған училищені тәмамдайды. Алғашқы еңбек жолын 1976-1983 жылдар аралығында Шығыс Қазақстан облысы, Тарбағатай ауданында бастауыш сыныптардың мұғалімі болып бастады..

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институтында тарих-педагогика факультетіне 1983-1984 оқу жылдары түсіп, 1987 жылы институтты қызыл дипломмен бітіріп шықты.

1987-1989 жылдар аралығында Алматы қаласында №161 балабақшада тәрбиеші, №163 балабақшада әдіскер болып қызмет істеді.

Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім проблемалары институтының аспирантурасына 1989 жылы түсіп, 1992 жылы бітірген соң, аталған институттың мектепке дейінгі тәрбие зертханасында аға ғылыми

қызметкер қызметін атқарды. Ы.Алтынсарин атындағы Қазақтың білім проблемалары институтында К14.41.01 – Педагогика бағыты бойынша кандидаттық диссертация 1994 жылы қорғады.

1995-1996 оқу жылынан Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институты аға оқытушы, 1997-1998 оқу жылынан бастап 2000 жылға дейін “Мектепалды білімі және бастауыш оқыту” кафедрасының меңгерушісі болып қызмет атқарды.

2000-2004 оқу жылына дейін “Мектепке дейінгі, бастауыш және музыкалық білім” факультетінің деканы қызметін атқарды.

1999 жылдан доцент, 2010-2011 жылдан бастап Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің профессоры.

2009 жылы Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін беру жөніндегі Біріккен диссертациялық (БД 14.50.05) кеңесінде докторлық диссертация қорғады. 2010 жылы ҚР ЖАК профессоры атағын алды.

Ә.С. Әмірова авторлар ұжымында Қазақ балабақшаларына арналған тұңғыш төл “Балбөбек” бағдарламасын және оқу-әдістемелік кешендерін жазған авторлардың бірі.

Балаларды міндетті мектеп алдындағы даярлау мәселелері туралы Қазақстан

Республикасы Үкіметінің 1999 жылғы 22 қарашадағы №1762 қаулысына сәйкес 1999-2000 оқу жылынан бастап мектеп балаларына арналған «Сауат ашу және жазу», «Тіл дамыту» «Көркем әдебиет» оқу-әдістемелік кешендерін дайындап, олар республика көлемінде тәжірибеге енгізілді.

2003-2004 оқу жылынан бастап 12 жылдық білім беруге көшуге байланысты 1 және 3-сыныптарға «Әдебиеттік оқу» пәні бойынша бағдарламасын, 1, 2, 3-сыныптардың «Әліппе», «Әдебиеттік оқу» оқулықтарымен, 4-сыныптың оқу-әдістемелік кешендерін авторлық ұжымда әзірлеп, тірек мектептерде эксперименттен өткізді.

Бастауыш сыныптарға арналған «Әдебиеттік оқу» пәнінің бағдарламалары (2-4 сыныптар). 11 жылдық мектептің 2-4-сыныптар. Астана, 2013. Әдебиеттік оқу. Оқыту әдістемесі, – Алматы, 2013.

Ә.С. Әмірова университетте қызмет істей жүріп, қоғамның білім беру жүйесін реформалау бағытындағы жаңа ізденістерге белсене атсалысты. 032140 - “Педагогика және мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың әдістемесі”, 050101 - “Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту” (2006, 2007) мамандықтары бойынша (бакалавр) жоғары оқу орнының мемлекеттік стандарттарының авторларының бірі. 050102 - “Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі” мамандығының (бакалавр) жоғары кәсіптік білім беру стандартын авторлық ұжымда әзірлеуге қатысты (2009). 6M010200 - «Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы бойынша «Ғылым мен бастауыш білімнің қазіргі мәселелері» типтік бағдарламасын екі тілде дайындады. (магистратура). – Алматы, 2016.

А.С. Әмірованың авторлығымен 200-ден астам ғылыми-әдістемелік еңбек жарық көрген: оның ішінде 3 монография, 15-і – мемлекеттік деңгейдегі нормативтік құжат, 15 оқу-әдістемелік құралы, 2 педагогикалық және психологиялық сөздік, 1 диафильм, 160-тан астам – ғылыми мақалалар оның ішінде алыс және жақын шетелде – 30, импакт-фактормен – 4 мақала

жарияланды. «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы студенттеріне арналған «Дидактика» (бакалавриат), магистратураға арналған «Ғылым мен бастауыш білімнің қазіргі мәселелері» атты базалық пәндерден дайындаған оқу құралдары республикалық «Білім» оқу-әдістемелік бірлестігі (2013, 2015) мен Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі бекітіп (2016), республика көлемінде жоғары оқу орындарында пайдаланылуға ұсынылды. «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығына арналған «Дидактика» атты электрондық оқулығы жарық көрді (2016).

Авторлық құқық объектісіне құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы Куәлік алған еңбектері: «Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастырудың теориясы мен технологиясы» монографиясы. «Бастауыш сыныптарда оқытудың технологияларын пайдалану» (әдістемелік құрал), «12 жылдық білім беруде бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру» (әдістемелік құрал) Дидактика. (оқу құралы) - Алматы: Ұлағат баспасы, 2013. Ғылым мен бастауыш білімнің қазіргі мәселелері. (оқу құралы) - Алматы: Ұлағат баспасы, 2015.

2015-2016 оқу жылынан бері Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтында ішкі академиялық ұтқырлықпен дәріс оқиды.

2012-2013 оқу жылында Сарсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университетінде және 2015-2016, 2016-2017 оқу жылдары Алматы университетінде мемлекеттік аттестаттау комиссиясының төрайымы.

Білім беру сапасын қамтамасыздан-дыру тәуелсіз қазақстандық агенттігі жұмысы бойынша Арқалық педагогикалық институты сарапшылар тобының мүшесі (2013), Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институты (2015), Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті (2015) және Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеттері (2017) бойынша сарапшылар топтарының жетекшісі ретінде

қатысты.

Әмірова Әмина республикалық қолданбалы ғылыми жобаларды: «12 жылдық білім беруге көшу жағдайында мектепке дейінгі ұйымдарда білім беруді оқу-әдістемелік негіздерін дайындау» (2011), «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде ғылыми педагогикалық-маман даярлаудың дамытуды кәсіби негіздерінің теориялық әдіснамалық негіздері» (2012), «Үздіксіз білім беру жағдайында ұлттың зияткерлік әлеуетін қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету Педагогикалық мамандықтар бойынша білім беру бағдарламаларын және типтік оқу бағдарламаларын даярлау» (2013) және университеттің «Туғаннан бастап 5(6) жасқа дейінгі балаларды тәрбиелеудегі ата-аналар жұмысының мазмұнды-әдістемелік негізі» (2015) авторлық бірлестікте) орындауға қатысты.

Жас оқытушылардың ғылыми деңгейін көтеруге жетекші маман ретінде атсалысып, 7 ғылым кандидаты және 2 философия докторы (PhD) және 20 магистрант жетекшілігімен ғылыми диссертацияларын ойдағыдай қорғап шықты.

Ә.С. Әмірованың жүргізген сабақтары жоғары мектеп талаптарына сай, жоғары кәсіби деңгейде өтетіндігімен ерекшеленеді, оқыту процесінде ғылым мен практиканың қазіргі жетістіктерін, инновациялық технологияларды белсенді түрде пайдаланады. Мамандық бойынша базалық пәндерден (On-line режимін қолдану арқылы) Қазақстан жоғары оқу орындарымен шеберлік сыныптарын өткізеді.

2013 жылы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің жанындағы «Білім» бағыты бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін беру кеңесінің Ғалым хатшысы. Кәсіптік мамандар даярлауға сіңірген еңбегі үшін Әмина Слямханқызы бірнеше рет университеттің мақтау қағаздарын алды.

1996 жылы Қазақстан Республикасы білім беру ісінің үздігі, 2007 жылдың «Жоғары оқу орнының үздік оқытушысы». Әмина Слямханқызы Халықаралық педагогикалық білім беру академиясының академигі. 2014, 2015 жылдары «Қазақстан

ұстазы» журналының редакциялық алқа мүшесі.

«Мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балаларды оқыту, тәрбиелеу және дамыту ерекшеліктері» Польша, Варшава қ. (2013), «Отбасы тәрбиесінің психологиялық негіздері» Қытай (2013), «Европейски подход за професионалната подготовка за научно-педагогическите кадри» Украина (2013), «Проектирование образовательных программ» Великобритания (2013), «Психология и педагогика образовательной среды» Ресей, Мәскеу қ. (2014), «Бастауыш білім берудің қазіргі инновациялық технологиялары» Ресей, Мәскеу қ. (2014), «Средовой подход в теории и практике социального воспитания» Ресей, Мәскеу қ. (2014), «Өрлеу» біліктілікті арттыру Ұлттық орталығында» «Заманауи педагогикалық технологиялар» ЖОО педагогикалық мамандықтар (2015) біліктілікті жетілдіру курсынан өткен, «Дарын» республикалық ғылыми-практикалық орталығының республикалық «Педагогикалық идеялар фестивалі», «Дарынды балаларға - талантты ұстаз», «Үздік авторлық бағдарлама» атты конкурстарының және «Кіші жастағы оқушыларды Қазақстан Республикасының жаңартылған бастауыш білім мазмұны аясында оқытудың педагогикалық тәсілдемелері» атты семинарының модераторы. Алматы облыстық мамандарды кәсібін дамыту институтының тұрақты лекторы.

Әмірова Әмина Слямханқызын жоғары кәсіби шеберлігі қалыптасқан профессор ретінде маман даярлау саласында сіңірген еңбектерінің мәнін атай отырып, адам өмірінің айтулы белесі – 60 жасқа толу мерейтойымен шын жүректен құттықтаймын!

Әріптестер мен шәкірттеріңіздің, балаларыңыз бен немерелеріңіздің ортасында салиқалы ақыл-парасатыңызбен, әсем жан-дүниеңізбен, жоғары адамгершілігіңізбен арайлы күндерде ұзақ ғұмыр тілейміз!

Шолпан Мырзақасымқызы Шүйіншина
Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық
білім академиясы, Жаратылыстану-
математикалық білім зертханасының
меңгерушісі, п.ғ.к., доцент

Айтбаев Д.Т. - филология ғылымдарының кандидаты, доцент, Низами атындағы Ташкент мемлекеттік педагогикалық университеті, Өзбекстан, Ташкент қ.

Басенова Э.С. - аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты», Көкшетау қаласы

Бурунбетова Қ.Қ. - биология ғылымдарының кандидаты, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы жаратылыстану-математикалық білім зертханасының жетекші ғылыми қызметкері, Астана қ.

Даньяров Ғ.З. – Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының аға ғылыми қызметкері, Астана қ.

Қантарбаева К.К. - магистратура, 1 курс студенті, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау қ.

Кенжеғалиев Қ.К. - педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау қ.

Мұқанова Р.А. - аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты», Көкшетау қаласы

Нұрғалиева С. - 11^Д-сынып оқушысы, физика-математикалық бағыттағы Назарбаев Зияткерлік мектебі,

Изгуттинова Р.Т. - филология ғылымдарының магистрі, С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті қазақ тілі және әдебиеті кафедрасының оқытушысы, Өскемен қ.

Иманова А.Н. - аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты», Көкшетау қаласы

Исентаева К.А. - педагогика ғылымдарының магистрі, мониторинг пен талдау бөлімінің бас маманы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ Астана қаласы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институтыны, Астана қ.

Опря О.В. - ф.ғ.к., доцент, мұғалім-эксперт, физика-математикалық бағыттағы Назарбаев Зияткерлік мектебі,

Пранге О. В. - аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты», Көкшетау қаласы

Рахатова К.Ж. - педагогика ғылымдарының магистрі, «Өрлеу» БАҰО» АҚ Ақтөбе облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институтының бөлім басшысы, Ақтөбе қ.

Сағындықова Г.М. - аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты», Көкшетау қаласы

Самуратова Р.Т. - аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты», Көкшетау қаласы

Хасенова Б.Қ. - Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы жаңартылған білім мазмұнын тарату орталығының аға ғылыми қызметкері, Астана қ.

Айтбаев Д. Т. - кандидат филологических наук, доцент, Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Узбекистан, г. Ташкент.

Басенова Э.С. - старший преподаватель, ФАО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Кокшетау

Бурунбетова Қ.К. - кандидат биол. наук, ведущий научный сотрудник лаборатории естественно-математического образования Национальной академии образования им. И.Алтынсарина, г. Астана

Даньяров Г.З. – старший научный сотрудник Национальной академии образования им. И.Алтынсарина, г. Астана

Изгуттинова Р.Т. - магистр филологических наук, преподаватель кафедры казахского языка и литературы, Восточно-Казахстанский государственный университет имени С.Аманжолова, г. Усть-Каменогорск

Иманова А.Н. - старший преподаватель, ФАО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Кокшетау

Исентаева К.А. - магистр педагогических наук, гл. специалист отдела мониторинга и анализа ФАО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана

Кантарбаева К.К. - студент 1 курса магистратуры, Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

Кенжегалиев К.К. - кандидат педагогических наук, доцент, Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

Муканова Р.А. - старший преподаватель, ФАО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Кокшетау

Нургалиева С. - ученица 11D, Назарбаев Интеллектуальная школа физико-математического направления

Опря О.В. - к.ф.н., доцент, учитель-эксперт, Назарбаев Интеллектуальная школа физико-математического направления

Рахатова К.Ж. - магистр педагогических наук, начальник отдела ФАО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Астана

Сагындыкова Г.М. - Старший преподаватель кафедры ППС ПРУ, ФАО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Кокшетау

Самуратова Р.Т. - старший преподаватель, ФАО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Кокшетау

Пранге О. В. - Старший преподаватель кафедры ППС ПРУ, ФАО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Кокшетау

Хасенова Б.К. - старший научный сотрудник центра трансляции обновленного содержания образования Национальной академии образования им. И.Алтынсарина, г. Астана

1. Басылымдарға қазақ, орыс және шет тілдерінде педагогикалық бағытта жазылған мақалалар қабылданады. Шет тілінде жазылған мақалаларды жариялау жағдайында, нотариус арқылы расталған, мәтіннің қазақ немесе орыс тіліндегі аудармасы қоса беріледі. Қолжазбаны автор мұқият тексеріп, редакциялап шығуы тиіс.

2. Ғылыми дәрежесі жоқ авторлардың мақалаларына ғылым докторының немесе кандидатының, философияның PhD докторының рецензиясы қоса берілуі тиіс.

3. Компьютерде терілген қолжазба мақалалар 1 данада, жол аралығы бір интервал, парақтың бір жақ бетіне басылған, парақтың жол жиегі: сол жағы - 30 мм., оң жағы - 15 мм., үстіңгі және астыңғы жолағы - 20 мм. және «Windows үшін Word 7,0 (97. 2000)» мәтіндік редакторында электрондық нұсқада қабылданады.

4. Қолжазбаның көлемі (кестелерді, әдебиеттер тізімін, суреттердің жазбаларын, суреттерді қосқанда) **3 беттен** кем болмауы және **10 беттен** аспауы тиіс.

5. Суреттер көлемі мақаланың 1/4 көлемінен аспауы тиіс.

6. Мақала қатаң түрде келесі **ережелерге** сәйкес ресімделуі керек:

- әмбебап ондық жіктеме кестесі бойынша **ӘОЖ**;

- **мақала атауы** мақаланың мазмұнын нақты ашуы тиіс және 8-10 сөзден аспауы керек; техникалық параметрлері: кегль - 14-пункт, қаріп түрі - **Times New Roman** бас әріппен, қалың шрифтпен, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- **автор(лар)дың аты-жөн(дер)і**, сондай-ақ **мекемелердің толық атауы** келесі техникалық параметрлерге сәйкес келуі керек: кегль - 14-пункт, қаріп түрі - Arial, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- **андапта** кіріспе сөздерді қамтымай, мақаланың басты ақпаратынан түйін беруі тиіс, көлемі 15 қатардан аспауы керек, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде келесі параметрлерге сәйкес жазылуы қажет: кегль - 12-пункт, қазақ тілі үшін қаріп түрі - KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдері үшін қаріп түрі - Times New Roman, оң жақ-сол жақ шегінісі - 1 см., жол аралығы бір интервал;

- **тірек сөздер (8-10 сөзден аспауы керек):** қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде, кегль -12-пункт, қазақ тілі үшін қаріп түрі - KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдері үшін қаріп түрі - Times New Roman, оң жақ-сол жақ шегінісі - 1 см., жол аралығы бір интервал;

- **мақала мәтіні:** кегль - 14-пункт, қазақ тіліндегі мақалалар үшін қаріп түрі - KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдеріндегі мәтіндер үшін қаріп түрі - Times New Roman, жол аралығы бір жарым интервал;

- мақала **кіріспеден** басталады, онда тақырыптың өзектілігі қысқа, ықшам әрі нақты көрсетіледі, ғылымилығы (міндеттері) тұжырымдалады;

- мақала негізгі **қорытындымен** тұжырымдалады, онда кіріспеден қозғалған мәселеге нақты жауап болуы тиіс;

- **мақаладағы сілтемелер және/немесе пайдаланылған әдебиеттер** 2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы бойынша ресімделуі тиіс. Библиографиялық жазба, библиографиялық сипаты. Құрастырудың жалпы талаптары мен ережесі (2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы, стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі Мемлекетаралық Кеңес қабылдаған). Жұмыстардың тізімі оларды мәтінде ескеру тәртібімен ұсынылады. Барлық сілтемелер түпнұсқа тілінде көрсетіледі (латын қарпін пайдаланбайтын жапон, қытай және басқа тілдердегі атаулар орыс тіліндегі транскрипциясымен жазылады. Ең алдымен қазақ тіліндегі, содан соң орыс тіліндегі және әліпбилері туыстас (украин, болгар және т.б.) тілдердің, келесі кезекте латын әліпбиімен берілген еңбектер көрсетіледі. Қолжазбадағы сілтемелер мен ескертулер реттік нөмірмен белгіленеді және төрт бұрышты жақшаларға алынады;

- мәтіндегі **кестелер** сілтемелерден соң орналастырылады, мәтінде оларды ескеру тәртібімен нөмірленеді, әр кестенің өз тақырыбы, атауы болуы тиіс. Диаграммалар мен графиктер кестені қайталамауы тиіс. Кестелердегі материалдар мәтінге қосымша мәліметсіз түсінікті болуы тиіс. Кестеде пайдаланылған барлық қысқартулар кестенің астында орналастырылған ескертуде анық берілуі қажет;

- **суреттер** TIFF (*.TIF) немесе JPG форматында (Word-қа орналастырудың қажеті жоқ) жеке файлмен ұсынылады. Әр суретке мәтінде бір сілтеме болуы тиіс, суреттер реттік нөмірмен белгіленеді, суреттердің астындағы жазбалары толық ақпаратты қамтуы тиіс;

- қысқартулардың тек жалпы қабылданған нұсқаларына ғана рұқсат етіледі - өлшемдердің, физикалық, химиялық және математикалық шамалар мен терминдердің және т.б. атаулары;

- Математикалық формулалар Microsoft Equation ретінде терілуі тиіс (әр формула - бір объект).

7. Редакция мақалаға әдеби және стилистикалық өңдеу жүргізбейді. Қолжазба авторларға қайтарылмайды. Жоғарыда көрсетілген талаптарға сәйкес ресімделмеген мақалалар журнал бетіне жарияланбайды.

8. Мақала қолжазбасын және электронды нұсқасын келесі мекенжай бойынша жолдауларыңызға болады: 010000, Қазақстан Республикасы, Астана қ., Орынбор к-сі, 4, «Алтын Орда» БО, 15-қабат, каб. 1500. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

9. **Байланыс тел:** 8 (7172) 57-66-49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

// жазылу индексі 75754

10. **Автор туралы мәліметтер бөлек бетте** (қағазды және электронды нұсқада) жазылады:

- толық Т.А.Ә., ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны (журналдың «Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін);

- толық пошталық мекенжайы, қызметтік және үй телефондарының нөмірлері, E-mail (редакцияның авторлармен байланысуы үшін, электронды мекенжай журналға жарияланбайды);

- мақала атауы және автор(лар)дың аты-жөн(дер)і қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс («Мазмұны» үшін).

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ

1. К публикациям принимаются **статьи** на казахском, русском, иностранных языках. В случаях, когда статьи публикуются на иностранном языке, прилагается нотариально заверенный текст перевода на казахский или русский язык. Рукописи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами.

2. Статьи авторов, не имеющих ученой степени, должны сопровождаться **рецензией** доктора или кандидата наук, или доктора философии PhD.

3. Рукописи статей принимаются в 1 экземпляре, набранных на компьютере, напечатанных на одной стороне листа с одинарным межстрочным интервалом, поля: левое - 30 мм, правое - 15 мм, верхнее - 20 мм, нижнее - 20 мм, а также электронный вариант со всеми материалами в текстовом редакторе «Word 7,0 (97, 2000) для Windows».

4. **Объем рукописи** (включая таблицы, список литературы, подписи к рисункам, рисунки) не должен превышать 10 страниц.

5. **Объем рисунков** не должен превышать 1/4 объема статьи.

6. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими **правилами**:

- **УДК** по таблицам универсальной десятичной классификации;
- **заглавие статьи** должно точно отражать содержание статьи и состоять из не более 8-10 значащих слов; технические параметры: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, заглавные, жирные, абзац центрованный;

- **инициалы и фамилия(-и) автора(-ов)**, а также полное **название учреждения** должны соответствовать следующим техническим параметрам: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Arial, абзац центрованный;

- **аннотация** должна быть лишена вводных фраз, содержать только главную информацию статьи, не превышать объем 15 строк, выполняться на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;

- **ключевые слова (не более 8-9 слов)**: на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;

- **текст статьи**: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, межстрочный интервал - полуторный;

- статья начинается с **введения**, в котором очень кратко, сжато и лаконично отражается обоснование актуальности темы, формулировка научной проблемы (задачи);

- статья завершается формулировкой основного **вывода**, которая должна содержать конкретный ответ на вопрос, поставленный во введении;

- **пристатейные ссылки и/или списки пристатейной литературы** следует оформлять по ГОСТ 7.1 - 2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления (ГОСТ 7.1 - 2003 Принят Межгосударственным Советом по стандартизации, метрологии и сертификации (протокол № 12 от 2 июля 2003 г.). Список работ представляется в порядке упоминания их в тексте. Все ссылки даются на языке оригинала (названия на японском, китайском и других языках, использующих нелатинский шрифт, пишутся в русской транскрипции). Сначала приводится список работ на казахском, русском языке и на языках с близким алфавитом (украинский, болгарский и др.), а затем - работы на языках с латинским алфавитом.

Ссылки и примечания в рукописи обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки;

- **таблицы** помещаются после ссылки в тексте, нумеруются в порядке упоминания их в тексте, каждая таблица имеет свой заголовок. Диаграммы и графики не должны дублировать таблицы. Материал таблиц должен быть понятен без дополнительного обращения к тексту. Все сокращения, использованные в таблице, должны быть пояснены в Примечании, расположенном под ней;

- **рисунки** (только черно-белые) представляются отдельными файлами с расширением TIFF (*.TIF), или JPG (не встраивать в Word). На каждый рисунок должна быть одна ссылка в тексте, нумерация у рисунков - сквозная, подписи к рисункам должны содержать достаточно полную информацию;

- **сокращения** разрешаются применять только общепринятые - названия мер, физических, химических и математических величин и терминов и т.п.;

- **математические формулы** должны быть набраны как Microsoft Equation (каждая формула - один объект).

7. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи не возвращаются. Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.

8. Рукопись и электронный вариант с материалами следует направлять **по адресу**: 010000, Республика Казахстан, г. Астана, ул. Орынбор, 4, БЦ «Алтын Орда», 15-этаж, каб. 1500. Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина.

9. Контакты:

Тел. (8 7172) 57 66 49

Е-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

// подписной индекс 75754

10. На **отдельной странице** (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе: - Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);

- полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, Е-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

- название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках (для «Содержания»).

CONTENT

THEORY AND PRACTICE OF TEACHING

<i>A.N. Imanova, R.T. Samuratova, E.S. Basenova</i>	
Criteria assessment as a leading factor in updating the content of Kazakhstan education.....	3
<i>G.Z. Danyarov</i>	
Development of mathematical literacy among students from rural schools an important pedagogical problem.....	8
<i>O.V. Prange</i>	
Development of literacy through new approaches in teaching.....	11
<i>R.A. Mukanova</i>	
Possibilities of using mobile smart-devices in educational process.....	17
<i>G.M. Sagyndykova</i>	
Possibilities for adapting the updated content of education in the combined classes of small schools.....	21
<i>U.P. Khaydarova</i>	
Advantages of modular system in developing listening skills of law students.....	27

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

<i>K.K. Kenzhegaliev, K.K. Kantarbayeva</i>	
The place of legal education in pedagogical science.....	31

PROBLEMS OF PEDAGOGICAL EDUCATION

<i>K.Zh. Rakhatova</i>	
Increase of professional competence of pedagogical workers in a post-training period.....	38
<i>K.K. Burunbetova, R.T. Izguttinova, B.K. Khasenova</i>	
Introducing changes in the practice of colleagues through coaching lessons.....	42
<i>K.A. Isentaeva</i>	
Results of monitoring the professional development of the capital's teachers in the framework of updating the curriculum of secondary education in the Republic of Kazakhstan.....	47

RESEARCH

<i>D.T. Aitbaev</i>	
Assymetry on the basis of syntactic homonymy.....	52
<i>O.V. Oprea, S. Nurgalieva</i>	
Unknown Khiva in the works of the famous V.I. Dal.....	58

PERSONALIA

<i>The scientist-teacher of a wide range.....</i>	63
<i>Anniversary of the scientist and teacher.....</i>	65
<i>Jubilee of the scientist and the methodologist.....</i>	69

OUR AUTHORS.....	76
RULES FOR AUTHORS.....	78

Журналдың құрылтайшысы:

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі.

Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде есепке тіркеліп, 2003 жылғы 15 қазанда №4334 Ж куәлігі берілген.

Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінде 2008 жылғы 30 желтоқсанда №9838-ж куәлігімен қайта тіркелді.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!

Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.

Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Меншік иесі: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК.

2000 жылдың мамырынан шыға бастады. Басылым 3 айда бір рет шығады.

Мекенжайы:

010000, Астана қ.,
Мәңгілік Ел көшесі, 8
“Алтын Орда” БО, офис-1500.
тел.: 8 (7172) 57-66-49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Басуға 27.10. 2017 ж. қол қойылды.
ш.б.т. - 4,75. RISO басылым.
Таралымы - 300 дана.
Ы. Алтынсарин атындағы
ҰБА-ның баспа орталығында басылып шығарылды

Учредитель:

РГКП «Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина»

Министерства образования и науки Республики Казахстан. Журнал издается с мая 2000 года. Периодичность 1 раз в 3 месяца.

Поставлен на учет Министерством культуры и информации РК. Свидетельство № 9838-ж от 30.12.2008 г.

Уважаемые читатели и авторы!

Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.

Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.

Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Наш адрес:

01000, г. Астана,
ул. Мангилик Ел, 8,
БЦ “Алтын Орда”, офис 1500.
тел.: 8 (7172) 57-66-49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Подписано в печать 27.10.2017 г.
усл.печ.л. - 4,75. Печать RISO.

Тираж - 300 экз.

Отпечатано
в издательском центре
НАО им. И. Алтынсарина.